

GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARI KAPSAMINDA TÜREV
FİNANSAL ARAÇLARIN RAPORLANMASI VE TÜREV FİNANSAL
ARAÇLARIN BANKALARIN AKTİF-PASİF YÖNETİMİ VE RİSK
YÖNETİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ: TÜRK
BANKACILIK SEKTÖRÜ UYGULAMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat YALVAÇ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Volkan DEMİR

HAZİRAN 2016

GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARI KAPSAMINDA TÜREV
FİNANSAL ARAÇLARIN RAPORLANMASI VE TÜREV FİNANSAL
ARAÇLARIN BANKALARIN AKTİF-PASİF YÖNETİMİ VE RİSK
YÖNETİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ: TÜRK
BANKACILIK SEKTÖRÜ UYGULAMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat YALVAÇ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Volkan DEMİR

HAZİRAN 2016

ÖNSÖZ

Hayatım boyunca yetişmemde katkısı bulunan aileme ve bütün hocalarıma teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	v
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
TABLO LİSTESİ	vii
Résumé	viii
Astract	xii
Özet.....	xv
GİRİŞ	1
1. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR.....	4
2. TMS/TFRS HÜKÜMLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR.....	7
2.1. Türev Finansal Araç Kavramı	8
2.2. Türev Finansal Araçların Sınıflandırılması, İlk Kayda Alınması ve Sonraki Ölçümleri.....	11
2.3. Türev Finansal Araçların Genel Olarak Muhasebeleştirilmesi	13
2.4. IFRS 9 Kapsamında Türev Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi	14
3. ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR.....	16
3.1. FORWARD (VADELİ) İŞLEMLER.....	17
3.1.1. Döviz Forward Sözleşmeleri.....	20
3.1.2. Faiz Forward Sözleşmeleri.....	21
3.1.3. Forward Sözleşmelerinin Fiyatlaması.....	22
3.1.4. Forward Sözleşmelerinin Değerlemesi	23
3.1.5. Forward Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi	24
3.2. FUTURES SÖZLEŞMELERİ.....	27
3.2.1. Tanım	27
3.2.2. Fiyatlama.....	29
3.2.3. Teminat	30
3.2.4. Pozisyon Açıp Kapatmak.....	30
3.2.5. Değerleme	30
3.2.6. Futures İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi	31
3.3. SWAP SÖZLEŞMELERİ	34
3.3.1. Para Swabı Sözleşmeleri.....	35
3.3.2. Faiz Swabı (IRS) Sözleşmeleri	39
3.3.3. Çapraz Para Swapları (CCS).....	46
3.4. OPSİYONLAR.....	53
3.4.1. Opsiyon Türleri	54
3.4.2. Opsiyonlar İle İlgili Kavramlar.....	55
3.4.3. Opsiyon Pozisyonları	56
3.4.4. Opsiyonların Değerlemesi ve Fiyatlama Modelleri	59
3.4.5. Opsiyon Grekleri.....	61
3.4.6. Opsiyonların Konularına Göre Türleri.....	63
3.5. EGZOTİK OPSİYONLAR VE YAPILANDIRILMIŞ ÜRÜNLER.....	72
3.5.1. Tam Teminatlı Opsiyon (DCD)	80
3.5.2. Faiz Swap Opsiyonu (Swaption).....	83
3.5.3. Tavan ve Taban Faiz ile Koridor (Tünel) İşlemleri (Cap & Floor, Collar)	85
3.5.4. Sıfır Maliyetli (Primli) Koridor Opsiyonu (Zero Cost Collar).....	87

3.5.5. Tünel Mevduat (Range Accrual Option)	89
4. KREDİ TÜREVLERİ	92
4.1. Kredi Temerrüt Swapları (CDS)	94
4.1.1. Kredi Temerrüt Swaplarının Muhasebeleştirilmesi	97
4.2. Toplam Getiri Swapları (TRS)	99
4.2.1. Toplam Getiri Swaplarının Muhasebeleştirme	103
4.3. Krediye Bağlı Tahvil (CLN)	105
4.3.1. Krediye Bağlı Tahvillerin Muhasebeleştirilmesi	107
5. RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR	110
5.1. Giriş	110
5.2. Genel Olarak Finansal Riskten Korunma Muhasebesi	110
5.3. Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma Muhasebesi	113
5.3.1. Etkinlik Kavramı ve Etkinlik Testi Uygulamaları	115
5.3.2. Gerçeğe Uygun Değer Opsiyonu (Fair Value Option - FVO)	121
5.4. Nakit Akış Riskinden Korunma Muhasebesi	124
5.5. Yurtdışındaki İşletmede Bulunan Net Yatırım Riskinden Korunma Muhasebesi	125
5.6. IFRS 9 Bağlamında RKM’de Öngörülen Değişiklikler	130
5.7. Riskten Korunma Amaçlı İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi	131
SONUÇ	149
KAYNAKÇA	152
ÖZGEÇMİŞ	157

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	:	Adı Geçen Eser
BDDK	:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
DKK/Z	:	Diğer Kapsamlı Gelir/Diğer Kapsamlı Kar Zarar
FRKA	:	Finansal Riskten Korunma Aracı
FRKKK	:	Finansal Riskten Korunma Konusu Kalem
FRKM	:	Finansal Riskten Korunma Muhasebesi
FVO	:	Gerçeğe Uygun Değer Opsiyonu (FVO)
GUDRKM	:	Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma Muhasebesi
IASB	:	Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu
IFRS 9	:	IFRS 9 Financial Instruments (replacement of IAS 39)
IRR	:	Internal Rate Of Return (İç Verim Oranı)
KGK	:	Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
NARKM	:	Nakit Akış Riskinden Korunma Muhasebesi
Pr.	:	Paragraf
RKM	:	Riskten Korunma Muhasebesi (Hedge Accounting)
S.	:	Sayfa
TBB	:	Türkiye Bankalar Birliği
TFRS	:	Türkiye Finansal Raporlama Standartları
TFRS 9	:	Finansal Araçlara İlişkin Türkiye Finansal Raporlama Standardı
TFRS 13	:	Gerçeğe Uygun Değer Ölçümüne İlişkin Türkiye Finansal Raporlama Standardı
TFRS 16	:	Yurt Dışındaki İşletmede Bulunan Net Yatırımın Finansal Riskten Korunmasına İlişkin Türkiye Finansal Raporlama Standardı Yorumu Hakkında Tebliğ
THP	:	Tek Düzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ
TMS	:	Türkiye Muhasebe Standartları
TMS 1	:	Finansal Tabloların Sunuluşuna İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı
TMS 21	:	Kur Değişiminin Etkilerine İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı
TMS 32	:	Finansal Araçlar: Sunuma İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı
TMS 39	:	Türkiye Muhasebe Standardı Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme Standardı
TP	:	Türk Parası
UFRS	:	Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
UFRS 9	:	9 no.lu Finansal Araçlar Uluslararası Finansal Raporlama Standardı
UR	:	Uygulama Rehberi
YİBNYRKM	:	Yurtdışındaki İşletmede Bulunan Net Yatırım Riskinden Korunma Muhasebesi
YP	:	Yabancı Para

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Çapraz Para Swap (CCS) İşleminin İşleyişi	47
Şekil 2: Alım Opsiyonunda Alıcının Uzun Pozisyon ile Kâr/Zarar Profili	57
Şekil 3: Alım Opsiyonunda Satıcının Kısa Pozisyonu ile Kâr/Zarar Profili.....	57
Şekil 4: Satım Opsiyonunda Alıcının Uzun Pozisyon ile Kâr/Zarar Profili	58
Şekil 5: Satım Opsiyonunda Satıcının Uzun Pozisyon ile Kâr/Zarar Profili	58
Şekil 6: Alım Opsiyonu Örneği	65
Şekil 7: Satım Opsiyonu Örneği	67
Şekil 8: Kredi Riski Transfer Enstrümanları.....	93
Şekil 9: Kredi Temerrüt Swabı (CDS) Mekanizması	95
Şekil 10: Toplam Getiri Swabı İşleyişi	100
Şekil 11: Toplam Getiri Swabı Örneği	102
Grafik 1: Sektör Toplam Aktif ve Türev Araç Hacmi Gelişimi	4
Grafik 2: Eylül 2015 – Alım Satım Amaçlı Türev Araç Türlerinin Hacmi (%).....	5

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlara İlişkin THP Hesapları	16
Tablo 2: Forward ile Futures Sözleşmeler Arasındaki Farklar	28
Tablo 3: Futures Sözleşme Unsurları ve Açıklamalar	29
Tablo 4: IRS Örneği - Sabit Faizli Ödemelerin Bugünkü Değerlerinin Hesaplanması	45
Tablo 5: IRS Örneği – Değişken Faizli Ödemelerin Bugünkü Değerlerinin Hesaplanması	45
Tablo 6: CCS Örneği - Sabit Faizli Ödemelerin Bugünkü Değerlerinin Hesaplanması	51
Tablo 7: CCS Örneği – Değişken Faizli Ödemelerin Bugünkü Değerlerinin Hesaplanması	51
Tablo 8: Egzotik Opsiyon Türleri	77
Tablo 9: Opsiyon Şartının Gerçekleşme Türleri	78
Tablo 10: Geçmişe Dönük Etkinlik Testi Örneği	119
Tablo 11: Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlara İlişkin THP Hesapları	133

Résumé

Le but de cette étude est d'examiner l'utilisation des instruments financiers dérivés qui sont fréquemment effectuées par les banques en matière de gestion actif-passif et la gestion des risques, expliquer les risques liés à la nature de ces instruments, évaluer les effets des opérations sur instruments dérivés à la banques ' bilans en matière de normes d'information financière et le tableau uniforme de comptabilité, d'examiner les pratiques dans le secteur bancaire turc et expliquent comment les pratiques de gestion des risques sont présentés dans les rapports financiers.

Le commerce international libéralisé avec l'aide de la mondialisation et des régimes de taux flottants qui sont exécutés en conformité avec le choix des pays exhorte financiers pour présenter des intuitions de nouveaux instruments financiers afin de répondre à la demande des intuitions et des individus. Les investisseurs individuels et institutionnels utilisent des instruments financiers dérivés afin de couvrir leurs risques découlant des fluctuations financières et tirer profit des opportunités.

En ligne avec le marché en croissance rapide, le volume des instruments financiers dérivés a atteint le montant de 552,9 trillions de USD (valeur de marché de 15,5 trillions de USD). Avec la crise financière mondiale actuelle dont les effets sont toujours en cours, les instruments financiers dérivés sont en débat. Les instruments financiers dérivés principalement sont utilisés pour couvrir les risques financiers, faire des profits de la spéculation, et l'arbitrage. Après 2002, avec l'aide de la stabilité financière, les instruments financiers dérivés sont devenus l'un des principaux postes de bilans des banques en Turquie. Dans ce contexte, les instruments financiers dérivés sont de plus en plus complexes et leur importance augmente pour les banques et l'économie générale.

En Décembre 2015, la taille de l'actif total des banques turques est 23.6 trillions TL et volume total des instruments financiers dérivés est 15.9 trillions TL. Dans ce contexte, outre le volume des instruments financiers dérivés, ils sont de plus complexes et ont différentes variétés. Cette situation rend difficile la gestion des risques et conduit à des difficultés dans les rapports. Dans ce contexte, il est crucial pour l'économie turque que les banques devraient utiliser et rapporter des instruments financiers dérivés correctement et de manière appropriée.

Les instruments financiers dérivés sont des instruments dont le rendement est lié au rendement d'un autre instrument. En d'autres termes, ils sont dérivés des rendements d'un autre instrument. Les instruments financiers dérivés sont utilisés pour couvrir les risques ou d'augmenter le rendement en prenant le niveau de risque déterminé. Une des caractéristiques importantes des instruments financiers dérivés est que leur valeur change en raison du temps et les fluctuations des prix du marché. Forward, swaps, contrats à terme, options et autres instruments structurés sont les principaux types de produits financiers dérivés. D'autre part, les instruments financiers dérivés sur mesure peuvent être trouvés dans les banques.

Il y a des fonctions importantes de dérivés financiers dans l'économie: pour faciliter la gestion des risques, prendre les prix futurs prévisibles, aider à faire de la future décision. Les instruments financiers dérivés comportent des risques importants dans leurs structures ainsi que des avantages. Surtout dans le marché en avant et à terme, permettent de conclure à enjeux élevés obligations avec la petite somme d'argent (effet de levier). En outre, les instruments financiers dérivés sont des contrats que l'une des parties doit perdre si l'autre partie gagne (jeu à somme nulle). Le revenu de l'une des parties provient de la perte de l'autre partie. Les instruments financiers dérivés sont nés pour répondre aux besoins économiques. Il est certain que leur importance à maintenir aussi longtemps qu'ils continuent de répondre aux besoins économiques.

Il est prévu que les instruments financiers dérivés sont utilisés pour couvrir le risque ou de spéculer. Cependant, il est possible que les instruments financiers dérivés sont utilisés pour transférer des gains ou des fonds illégalement, la planification fiscale inappropriée, cacher des positions.

D'autre part, dans une crise financière ou des fluctuations sur les marchés, les instruments financiers dérivés qui sont des taux d'intérêt sensibles, le taux de change et d'autres variables peuvent être grand facteur de risque. Dans ce contexte, la juste reconnaissance des instruments financiers dérivés et en particulier la transparence et la divulgation équitable des risques liés à ces instruments financiers dérivés dans les bilans des banques sont très importants.

Dans l'économie mondiale des produits financiers dérivés ont un rôle important dans le système financier en raison du fait que leur volume augmente et ils sont fréquemment utilisés. En plus de leur fonction de couverture, en raison des risques liés à leurs structures, il est important de comprendre leurs structures et d'examiner leurs effets sur les bilans des banques.

Turquie et Istanbul sont les centres financiers en développement. En Turquie, il est prévu que la demande de produits financiers dérivés augmentera. D'autre part, il est largement admis que les instruments financiers dérivés sont l'une des principales raisons de la crise financière actuelle. Dans ce contexte, la croissance incontrôlée des instruments financiers dérivés soulève des préoccupations au sujet de l'utilisation des instruments financiers dérivés dans le système financier mondial et le système de supervision. Ainsi est crucial d'évaluer comment le système financier turc serait affecté par les risques découlant des instruments financiers dérivés à l'avenir et d'examiner les effets des instruments financiers dérivés à des bilans des banques.

Tout d'abord, les instruments financiers dérivés sont venus en vue en 1930 avec le début de l'utilisation des titres adossés aux Etats-Unis. Après cela, ils sont devenus l'une de la partie importante de l'économie mondiale. Il est prévu que dans le futur règlement sur les instruments financiers dérivés sera serré, mais la complexité de leur structure sera augmentée. D'autre part, même dans les événements qui ont conduit à la crise financière, comme la gestion du capital à longue terme (Long Term Capital Management - LTCM) fonds de couverture et de la faillite crise financière mexicaine, l'utilisation des instruments financiers dérivés ne sont pas interdites, mais ne contrôle que sur leur utilisation ont été renforcées.

En raison du faible niveau des taux d'intérêt, les gestionnaires de fonds préfèrent les instruments qui peuvent fournir un haut niveau de rendement au lieu de rendement-instruments faibles. En outre, dans le système financier, il y a un nombre d'employés professionnels suffisant qui peuvent développer et vendre ces rendement-instruments élevés. En outre, il y a une poursuite de la solution aux risques découlant des bilans et des flux de trésorerie des institutions. Ces situations montrent que le volume des instruments financiers dérivés augmentera.

D'autre part, car il est considéré comme l'une des principales raisons de la crise actuelle, il est inévitable que des règles plus strictes pour l'utilisation des instruments financiers dérivés sont mis en vigueur. Pris en compte qu'il est assez difficile de transactions sur instruments dérivés sera suivie par les autorités de surveillance et de réglementation, il est clair qu'il existe un besoin pour de nouvelles applications et structures en termes de suivi de l'ensemble du système et équitable divulgation des risques. En termes de croissance du secteur financier, il est important de mettre en place une structure qui soutiennent la croissance contrôlée des instruments financiers dérivés. Toutefois, cette structure peut être établie que s'il est possible d'augmenter le niveau de connaissances sur les instruments financiers dérivés et la nature des risques liés à chaque type de transaction.

En plus des principes comptables généraux, les principales ressources pour la comptabilisation et l'évaluation des instruments financiers dérivés sont l'article 37 et 93 Nr. 5411 droit bancaire, le règlement sur les procédures et principes pour les pratiques comptables et conservation des documents par les banques, le graphique uniforme de la comptabilité, les normes comptables internationales; IAS 32 et 39.

D'autre part, la norme IFRS 9 est une norme internationale d'information financière (IFRS) promulguée par le International Accounting Standards Board (IASB). Il traite de la comptabilisation des instruments financiers. Il contient trois thèmes principaux: la classification et de mesure des instruments financiers, dépréciation des actifs financiers et la comptabilité de couverture. Il remplacera les IFRS antérieures pour les instruments financiers, IAS 39, quand elle devient effective en 2018. IFRS 9 est mis à jour en continu. Ainsi, dans cette étude, les applications sont expliquées en termes de la réglementation en vigueur et si elle est nécessaire, il est expliqué quel serait l'effet de l'IFRS 9 dans cette question.

En résumé, un dérivé est un instrument financier;

- Dont la valeur change en réponse à la modification d'une variable sous-jacente, tels que le taux d'intérêt, matières premières ou le prix de la sécurité, ou de l'indice;

- Cela nécessite aucun investissement initial, ou celui qui est plus petit que celui qui serait requis pour un contrat avec une réponse similaire à l'évolution des facteurs de marché;

- Cela est réglé à une date future.

Tous les instruments financiers dérivés (à l'exception des instruments et contrats de garantie financière de couverture) sont classés comme détenus à des fins

de transaction. Des dispositions particulières sont applicables aux options intégrées et la comptabilité de couverture. Lors de la comptabilisation initiale, les actifs et passifs (y compris les dérivés) financiers doivent être évalués à la juste valeur. L'évaluation subséquente des instruments financiers dérivés doivent être évalués à la juste valeur.

Dans cette étude, en ligne avec le plan comptable, les instruments financiers dérivés sont divisés détenus à des fins de transaction et la comptabilité de couverture. La comptabilité de couverture est une option comptable lorsque certaines conditions sont remplies. Il existe 3 types de comptabilité de couverture. En couverture de juste valeur, le gain ou la perte de la variation de la juste valeur de l'instrument de couverture est comptabilisé immédiatement en résultat. Dans le même temps la valeur comptable de l'élément couvert est ajustée en fonction du gain ou la perte correspondante par rapport au risque couvert, qui est également comptabilisé immédiatement en résultat net. Dans une couverture de flux de trésorerie, la partie du gain ou de la perte sur l'instrument de couverture qui est déterminée comme étant une couverture efficace est comptabilisée dans les autres éléments du résultat étendu. La reconnaissance de l'instrument de couverture est la même que dans la couverture de juste valeur. Dans une couverture d'un investissement net dans une activité à l'étranger, la reconnaissance de l'élément couvert et l'instrument de couverture est similaire à une couverture de flux de trésorerie.

Astract

Aim of this study is to examine the usage of financial derivatives which are frequently carried out by banks in terms of asset liability management and risk management, explain the risks arising from the nature of these instruments, evaluate the effects of derivative transactions to the banks' balance sheets in terms of Financial Reporting Standards and the uniform chart of accounting, examine the practices in Turkish banking sector and explain how the risk management practices are presented in the financial reports.

Liberalized international trade with the help of globalization and floating rate regimes which are executed in line with the choice of countries urges financial intuitions to present new financial instruments in order to fulfill the demand of intuitions and individuals. Individual and institutional investors use financial derivatives in order to hedge their risks arising from financial fluctuations and make profit from opportunities.

In line with the rapidly growing market, the volume of financial derivatives has reached the amount of 552.9 trillion USD (market value 15.5 trillion USD). With the current global financial crisis whose effects are still ongoing, the financial derivatives are in debate. The financial derivatives mainly are used to hedge financial risks, make profit from speculation, and arbitrage. After 2002, with the help of financial stability, financial derivatives have become one of the major items of the banks' balance sheets in Turkey. In this context, the financial derivatives are becoming more complex and their importance are increasing for banks and general economy.

As of December 2015, total asset size of Turkish banks is 2.36 trillion TL and total volume of financial derivatives is 1.59 trillion TL. In this context, in addition to volume of financial derivatives, they are getting more complex and have different varieties. This situation makes it difficult to manage risks and leads to difficulties in reporting. In this context, it is crucial for Turkish economy that banks should use and report financial derivatives properly and appropriately.

Financial derivatives are instruments whose returns are linked to the returns of another instrument. In other words, they are derived from the returns of another instrument. Financial derivatives are used to hedge risks or increase the return by taking determined level of risk. One of the important characteristic of financial derivatives is that their value changes because of time and price fluctuations in the market. Forward, swap, futures, options and other structured instruments are the main types of financial derivatives. On the other hand, tailor-made financial derivatives can be found in banks.

There are important functions of financial derivatives in the economy: to facilitate risk management, make the future prices predictable, assist in decision making for the future. Financial derivatives carry significant risks in their structures as well as benefits. Especially in forward and futures market, it possible to enter into high-stakes obligations with the small amount of money (high leverage). Furthermore, financial derivatives are contracts that one of the parties must lose if

the other party wins (zero sum game). The income of the one party originates from the other party's loss. The financial derivatives are born to meet economic needs. It is certain that their importance maintain as long as they continue to meet the economic needs.

It is expected that financial derivatives are used to hedge risk or speculate. However, it is possible that financial derivatives are used to transfer gains or funds illegally, improper tax planning, hide positions.

On the other hand, in a financial turmoil or fluctuations in the markets, the financial derivatives which are sensitive interest rates, foreign exchange rate and other variables can be a big risk factor. In this context, fair recognition of financial derivatives and especially the transparency and fair disclosure of risks associated from these financial derivatives in banks' balance sheets are very important.

In the global economy financial derivatives have an important role in the financial system due to the fact that their volume is increasing and they are frequently used. In addition to their hedging function, due to the risks arising from their structures, it is important to understand their structures and examine their effects to banks' balance sheets.

Turkey and Istanbul are the developing financial centers. In Turkey, it is expected that the demand for financial derivatives will increase. On the other hand, it is widely accepted that financial derivatives are the one of the main reasons of current financial crisis. In this context, uncontrolled growth of financial derivatives raises concerns about the use of financial derivatives in global financial system and supervision system. Thus is crucial to evaluate how Turkish financial system would be affected by the risks arising from financial derivatives in the future and to examine the effects of financial derivatives to bank's balance sheets.

Firstly, financial derivatives came in sight in 1930 with the beginning of usage of asset backed securities in USA. After that they became one of the important part of global economy. It is expected that in the future regulation about financial derivatives will be tightened but the complexity of their structure will be increased as well. On the other hand, even in the events that led to financial crisis such as Long Term Capital Management (LTCM) hedge fund bankruptcy and Mexican financial crisis, the usage of financial derivatives were not prohibited but just controls on their usage were tightened.

Due to low level of interest rates, fund managers prefer instruments that can provide high level of return instead of low-yield-instruments. In addition, in the financial system there are sufficient number of professional employee who can develop and sell these high-yield-instruments. Furthermore, there is a pursuit of solution to risks arising from balance sheets and cash flows of institutions. These situations shows that volume of financial derivatives will increase.

On the other hand, since it is considered one of the main reasons for the current crisis it is inevitable that more stringent rules for the use of financial derivatives are put into effect. Taken in to account that it is quite difficult to derivative transactions be followed by supervisory and regulatory authorities, it is clear that there is a need

for new applications and structures in terms of monitoring the whole system and fair disclosure of the risks. In terms of growing financial sector, it is important to establish a structure that support the controlled growth of financial derivatives. However, this structure can be established only if it is possible to increase the level of knowledge about the financial derivatives and nature of the risks relating to each type of transaction.

In addition to general accounting principles, main resources for the accounting and evaluation of financial derivatives are article 37 and 93 of Nr. 5411 Banking Law, Regulation on the Procedures and Principles for Accounting Practices and Retention of Documents by Banks, The Uniform Chart of Accounting, International Accounting Standards; IAS 32 and 39.

On the other hand, IFRS 9 is an International Financial Reporting Standard (IFRS) promulgated by the International Accounting Standards Board (IASB). It addresses the accounting for financial instruments. It contains three main topics: classification and measurement of financial instruments, impairment of financial assets and hedge accounting. It will replace the earlier IFRS for financial instruments, IAS 39, when it becomes effective in 2018. IFRS 9 is updated continuously. Thus in this study the applications are explained in terms of regulations in force and if it is necessary it is explained what would be effect of IFRS 9 in that issue.

In summary, a derivative is a financial instrument;

- Whose value changes in response to the change in an underlying variable such as an interest rate, commodity or security price, or index;
- That requires no initial investment, or one that is smaller than would be required for a contract with similar response to changes in market factors;
- That is settled at a future date.

All financial derivatives (except for hedging instruments and financial guarantee contracts) are classified as held for trading. Special provisions are applicable to embedded options and hedge accounting. At initial recognition, financial assets and liabilities (including derivatives) should be measured at fair value. Subsequent measurement of financial derivatives should be measured at fair value.

In this study, in line with accounting perspective, financial derivatives are divided held for trading and hedge accounting. Hedge accounting is an accounting option where certain conditions are met. There are 3 types of hedge accounting. In fair value hedge, the gain or loss from the change in fair value of the hedging instrument is recognized immediately in profit or loss. At the same time the carrying amount of the hedged item is adjusted for the corresponding gain or loss with respect to the hedged risk, which is also recognized immediately in net profit or loss. In a cash flow hedge, the portion of the gain or loss on the hedging instrument that is determined to be an effective hedge is recognized in other comprehensive income. The recognition of hedging instrument is same as in the fair value hedge. In a hedge of a net investment in a foreign operation, the recognition of hedged item and hedging instrument is similar to in a cash flow hedge.

Özet

Bu çalışmanın amacı; küresel finans piyasasında önemli bir yer tutan ve bankalar tarafından sıklıkla kullanılan araçlar olan türev ürünlerin aktif ve pasif yönetimi ile risk yönetimi bağlamında kullanımının irdelenmesi, bu ürünlerin yapısından kaynaklanan risklerin açıklanması ve ayrıca Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) ve Banka ve Finans Kuruluşları için Tekdüzen Hesap Planı (THP) çerçevesinde banka bilançolarına etkilerinin değerlendirilmesi ve Türk bankacılık sektöründeki uygulama örneklerinin incelenerek risk yönetiminin finansal raporlara nasıl yansıtıldığını açıklayabilmektir.

Küreselleşme olgusu ile birlikte artan ve serbestleşen uluslararası ticaret ve ülkelerin tercihleri çerçevesinde uygulanan dalgalı kur rejimi, piyasalarda faaliyette bulunan finans kuruluşları, bireyler ve kurumların ihtiyaçlarına cevap verecek yeni finansal araçlar arz etme ve ürünleri çeşitlendirmeye sevk etmektedir. Bireysel ve kurumsal yatırımcılar, piyasalarda oluşacak olumsuzluklardan kaçınmak (hedge) ve piyasa şartlarından kazançlı çıkmak amacı ile türev ürünleri kullanmaktadırlar.

Hızla gelişen finansal piyasalarla beraber 552,9 trilyon USD işlem hacmine ulaşan ve etkileri hala sürmekte olan küresel finans krizi ile birlikte tartışılır hale gelen türev araçlar (toplam piyasa değeri 15,5 trilyon USD), finansal risklerden korunmak, spekülasyon gelir elde etmek ya da arbitraj amacıyla kullanılabilir. Özellikle 2002 yılından sonra yakalanmış finansal istikrarla beraber Türkiye’de de bankaların ciddi bir bilanço dışı kalemi haline gelen türev işlemler karmaşılaşmakta ve hem bankalar hem de ekonominin geneli açısından önemini artırmaktadır.

Aralık 2015 tarihi itibarıyla BDDK verilerine göre Türkiye’de bankaların aktif toplamı 2,36 trilyon TL, toplam türev araç hacmi (nominal ve çift bacaklı büyüklük) ise 1,59 trilyon TL tutarına ulaşmıştır. Bu çerçevede bu hacme ulaşmış bir türev ürün portföyü bakiye büyüklüğünün yanında karmaşılaşmakta ve çeşitlenmektedir. Bu durum ise hem risklerin yönetimi zorlaştırmakta hem de raporlama konusunda zorluklara yol açabilmektedir. Bankaların bu anlamda hem risk yönetimi hem de raporlama bağlamında türev araç sözleşmelerini amacına uygun ve doğru şekilde kullanması ve raporlaması ülkemiz ekonomisi için önemlidir.

Türev ürünler getirisi başka bir kıymetin getirisine bağlanmış, diğer bir deyişle başka bir kıymetin getirisinden türetilmiş araçlardır. Riskten korunmak veya belirli seviyede risk alarak getiri yükseltmek amacıyla kullanılan bu ürünlerin en önemli özelliği, vade dolayısıyla zaman ve spot piyasadaki fiyat dalgalanmaları nedeniyle değişkenlik (volatilité) değerlerinin olmasıdır. Forward (vadeli işlemler), swap (takas), futures (gelecek), opsiyon ve diğer yapılandırılmış ürünler başlıca türev ürünlerdir. Ancak bankalar bazında özel olarak geliştirilmiş türev ürünlere de rastlanılmaktadır.

Türev araç sözleşmelerinin risk yönetimini kolaylaştırmak, gelecekteki fiyatları öngörülebilir hale getirmek ve geleceğe yönelik karar alınmasına yardımcı olmak gibi önemli işlevleri vardır. Faydalarının yanı sıra önemli riskleri de bünyelerinde taşımaktadırlar. Zira, özellikle vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinde az bir bedel ile yüksek miktarda yükümlülükler altına girilmesi mümkündür (yüksek kaldıraç

oranı). Yine, türev araç sözleşmeleri bir kazananın karşısında mutlaka bir de kaybedenin olduğu sözleşmelerdir (zero-sum game). Bir tarafta oluşan kazanç mutlaka karşı taraftaki kayıptan kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede ekonomik ihtiyaçlardan doğan türev araç sözleşmelerinin, bu ekonomik ihtiyaçları karşılamaya devam ettikleri sürece önemini sürdüreceği muhakkaktır.

Gelecekteki risklerden korunmak ya da gelir elde etmek amacıyla yapılmış olması beklenen türev araç sözleşmelerinin, kâr ya da kaynak aktarımı, usulsüz vergi planlanması, pozisyon saklanması gibi konularda araç olarak kullanılabilmesi imkan dahilindedir. Bununla birlikte piyasaların dalgalanmasına paralel olarak bankaların portföyündeki faize, kura veya diğer değişkenlere duyarlı türev araç sözleşmelerinin ciddi bir risk unsuru haline gelebilmesi de mümkündür. Bu çerçevede türev araç sözleşmelerinin gerçek niteliklerine uygun bir şekilde muhasebeleştirilmesi ve özellikle çalışmanın konusunu oluşturan bankaların bilançolarının bu işlemlerden kaynaklanan riskleri doğru yansıtacak şekilde şeffaf olması önem arz etmektedir.

Küresel ekonomide artan hacimleri ve sıkça başvurulanan araçlar olmaları nedeniyle türev araç sözleşmelerinin finans sisteminde önemli bir yeri bulunmaktadır. Riskten korunma amacıyla kullanımlarının yanı sıra bizatihi yapılarından kaynaklanan riskler nedeniyle türev araç sözleşmelerinin anlaşılması ve banka bilançolarına etkilerinin sağlıklı bir şekilde incelenebilmesi önem arz etmektedir.

Gelişmekte olan bir finans merkezi olan İstanbul ve Türkiye çerçevesinde finansal işlemlerde, şirketlerin ve bankaların karşılaşabileceği kur, faiz oranı gibi uyumsuzlukları ve bunlardan kaynaklanan riskleri ortadan kaldırmak amacıyla yoğun olarak kullanılan türev ürünlere olan talebin artması beklenmektedir. Bununla birlikte etkileri devam eden küresel finansal krizin nedenlerinden birisi olarak gösterilen türev ürünlerin kullanımındaki kontrol dışı büyüme, söz konusu türev araç sözleşmelerinin küresel finans sisteminde kullanım alanlarına ve denetim sistemine ilişkin kaygıları artırmıştır. Bu kapsamda, Türkiye'nin büyüyen finans sektörü bağlamında türev araç sözleşmelerine ilişkin gelecekte ortaya çıkabilecek risklerden nasıl etkilenileceğinin değerlendirilmesi, finans ve ekonomik sistemin kalbi olarak kabul edilebilecek bankaların bilançolarına yansımalarının irdelenmesi önemlidir.

Türev araç sözleşmeleri ilk olarak 1930'lu yıllarda ABD'de varlığa dayalı menkul kıymetlerin kullanılmaya başlanmasıyla ortaya çıkmış ve o tarihten itibaren küresel ekonominin önemli bir parçası haline gelmiştir. Gelecekte türev araç sözleşmeleri ile ilgili düzenlemelerin sıklaşacağı fakat ürünlerin karmaşık yapısının da artmaya devam edeceğibeklenilmektedir. Bununla birlikte Long Term Capital Management (LTCM) hedge fonunun iflas etmesi ve Meksika mali krizi gibi serbest fon yöneticilerinin ölçsüz tahminlerinin yol açtığı olaylarda bile türev araç sözleşmelerinin kullanımı yasaklanmamış, sadece kullanım üzerindeki kontroller sıkılaştırılmıştır.

Dünya ekonomisi üzerinde krizin devam eden etkileri nedeniyle dalgalanma yaşanmakla birlikte orta ve uzun vadede faiz oranlarının düşük kalması sebebiyle fon yöneticilerinin standart ürünlerin sağlayamadığı yüksek getirili enstrümanlara yönelmesi, kısa vadede söz konusu ürünleri geliştirip satabilecek yeterli sayıda tecrübeli profesyonel çalışanın varlığı, kurumların bilanço ve nakit akımına yönelik

baskılara çözüm arayışı içinde olmaları söz konusu ürünlerin büyüyeceği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Öte yandan türev araç sözleşmelerinin mevcut krizin temel sebeplerinden birisi olarak kabul edilmesi sebebiyle bu ürünlerin kullanımına yönelik daha sıkı kuralların yürürlüğe konulması kaçınılmazdır. Türev araç sözleşmelerinin düzenleyici ve denetleyici otoriteler tarafından takip edilmesinin oldukça zor olduğu dikkate alındığında, sistemin bütününe izlenmesine ve risklerin doğru yansıtılmasına yönelik uygulamalara ihtiyaç olduğu açıktır. Büyüyen finans sektörü açısından türev araç sözleşmelerinin kontrollü büyümesini destekleyecek yapının kurulması öncelikli olmalıdır. Bu yapının kurulabilmesi ise ancak türev araç sözleşmelerinin yapı ve nitelikleri ile her bir işlem türüne ilişkin risklerin, işlemlerin tarafları ile düzenleyici ve denetleyici otoriteler tarafından algılanabilecek şekilde bilgi seviyesinin artırılması ile mümkün olabilecektir.

Türev araç sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi ve değerlemesi ile ilgili temel kaynaklar; genel muhasebe ilkelerinin yanı sıra 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 37 ve 93'üncü maddeleri ile Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'e dayanılarak hazırlanan THP ile KGK tarafından uluslararası muhasebe standartlarına uygun olarak yayımlanan TMS 32: Finansal Araçlar: Sunuma İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 32) ve TMS 39 no.lu standartlardır.

Diğer taraftan TMS 39 kapsamındaki kalemlere uygulanmak amacıyla çıkarılan TFRS 9: Finansal Araçlara İlişkin Türkiye Finansal Raporlama Standardı (TFRS 9) kapsamlı değişiklikler getirmektedir. Bununla birlikte 30.12.2012 tarihli ve 28513 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan tebliğ ile TFRS 9'un yürürlük tarihi 01.01.2015 tarihine ertelenmiştir. Diğer taraftan Finansal Araçlara İlişkin Türkiye Finansal Raporlama Standardı (TFRS 9) Hakkında Tebliğ (Sıra No: 211)'de Değişiklik Yapılmasına İlişkin Tebliğ ile TFRS 9'un yürürlük tarihi IFRS 9'a paralel olarak 01.01.2018 tarihine ertelenmiştir. Bununla birlikte işletmeler TFRS 9'u erken uygulamayı seçebilmektedirler. TFRS 9'da sürekli güncellemeler ve değişiklikler gerçekleştirilmesi nedeniyle mevcut uygulama ve geçerli standartlar üzerinden (TMS 32 ve TMS 39) konu anlatılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede özellikle belirtilmediği sürece açıklamalar ve örneklerin anlatımı bu standartlara uygun olarak yapılmıştır.

Türev ürün 3 özelliğe aynı anda sahip olan işlem olarak tanımlanmıştır. Bu özellikler ise kısaca; değeri bir başka varlığa (döviz, endeks, faiz, emtia, kredi değerliliği vb.) bağlı olma, hiç ya da benzer diğer türden sözleşmelere göre daha az başlangıç sermayesi gerektirme ve gelecekte ödenme şeklinde özetlenebilir. Bu bağlamda türev ürünler; nitelikleri itibarıyla değeri bir başka varlığa dayalı olan, düşük (ya da hiç) yatırım sermayesi gerektiren gelecek bir tarihte ödenecek finansal araçlar olarak tanımlamak mümkündür.

Bütün türev araç sözleşmeleri (riskten korunma aracı olarak tanımlanan ve finansal teminat sözleşmeleri dışında) ve yakın bir tarihte satılmak veya geri satın alınmak amacıyla edinilmiş veya kısa dönemde kâr etme konusunda belirgin bir eğilimi bulunduğu yönünde delil bulunan finansal varlıklar alım satım amaçlı olarak sınıflandırılır. Saklı türev ürünlere ve riskten korunma araçlarına özel kurallar uygulanır. Türev araç sözleşmeleri dâhil finansal bir varlık veya borç ilk

muhasabeleştirilmesi sırasında gerçeğe uygun değerinden ölçülür. Alım satım amaçlı türev araç sözleşmelerinin sonraki ölçümleri de gerçeğe uygun değerinden gerçekleştirilir.

Çalışmada muhasebe odaklı bir yaklaşım sergilenmesi nedeniyle muhasabeleştirme seçenekleri çerçevesinde, türev araç sözleşmelerini; alım satım amaçlı türev ürünler ve riskten korunma amaçlı türev ürünler olarak ele almak mümkündür. Riskten korunma muhasebesi TMS (IFRS) hükümleri çerçevesinde belirli şartların sağlanması durumunda kullanılabilen bir muhasabeleştirme seçeneğidir. Ancak bir türev ürünün, alım satım amaçlı olarak ele alınması bankanın farklı bilanço pozisyonları nedeniyle ortaya çıkan risklerden (faiz, kur riski vb.) korunmak (hedge işlemi) amacıyla kullanılmadığı, diğer bir ifade ile spekülasyon amaçlı kullanıldığı anlamına gelmemektedir. Bu çerçevede genel itibarıyla türev araç sözleşmelerini muhasabeleştirme yöntemi bağlamında alım satım amaçlı ve riskten korunma amaçlı türev ürünler; gerçekleştirilme amacı bağlamında ise risklerden korunma (hedge) ve spekülasyon (müşteri taleplerinin karşılanması dahil) gelir elde etmek amaçlı olarak sınıflandırmak mümkün olabilmektedir.

3 tip riskten korunma muhasebesi söz konusudur. Gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesinde riskten korunma aracının (genellikle türev üründür) gerçeğe uygun değer farkı kar zararda muhasabeleştirilir. Riskten korunma konusu kalemin korunulan riskle ilişkilendirilen taşınan değeri de kar zararda muhasabeleştirilir. Nakit akış riskinden korunma muhasebesinde riskten korunmanın etkinliğine göre gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelir içerisinde veya kar zararda muhasabeleştirilir. Riskten korunma aracının muhasabeleştirilmesi ise gerçeğe uygun değer muhasebesi ile aynı özelliklere sahiptir. Net yatırım riskinden korunma işleminde riskten korunma aracının muhasabeleştirilmesi nakit akış riskinden korunma işlemine benzer şekilde gerçekleştirilir.

GİRİŞ

Küreselleşme olgusu ile birlikte artan ve serbestleşen uluslararası ticaret ve ülkelerin tercihleri çerçevesinde uygulanan dalgalı kur rejimi, piyasalarda faaliyette bulunan finans kuruluşları, bireyler ve kurumların ihtiyaçlarına cevap verecek yeni finansal araçlar arz etme ve ürünleri çeşitlendirmeye sevk etmektedir. Bireysel ve kurumsal yatırımcılar, piyasalarda oluşacak olumsuzluklardan kaçınmak (hedge) ve piyasa şartlarından kazançlı çıkmak amacı ile türev ürünleri kullanmaktadırlar.

Hızla gelişen finansal piyasalarla beraber 552,9 trilyon USD işlem hacmine ulaşan ve etkileri hala sürmekte olan küresel finans krizi ile birlikte tartışılır hale gelen türev ürünler (toplam piyasa değeri 15,5 trilyon USD)¹, finansal risklerden korunmak, spekülasyon gelir elde etmek ya da arbitraj amacıyla kullanılabilir. Özellikle 2002 yılından sonra yakalanmış ekonomik istikrarla beraber Türkiye’de de bankaların ciddi bir bilanço dışı kalemi haline gelen türev araç sözleşmeleri, karmaşılaşmakta ve hem bankalar hem de ekonominin geneli açısından önemini artırmaktadır.

Aralık 2015 tarihi itibarıyla BDDK verilerin göre Türkiye’de bankaların aktif toplamı 2,36 trilyon TL, toplam türev araç sözleşmelerinin hacmi (nominal ve çift bacaklı büyüklük) ise 1,59 trilyon TL tutarına ulaşmıştır. Bu çerçevede bu hacme ulaşmış bir türev ürün portföyü bakiye büyüklüğünün yanında karmaşılaşmakta ve çeşitlenmektedir. Bu durum ise hem risklerin yönetimi zorlaştırmakta hem de raporlama konusunda zorluklara yol açabilmektedir. Bankaların bu anlamda hem risk yönetimi hem de raporlama bağlamında türev araç sözleşmelerini amacına uygun ve doğru şekilde kullanması ve raporlaması ülkemiz ekonomisi için önemlidir.

Türev ürünler getirisi başka bir kıymetin getirisine bağlanmış, diğer bir deyişle başka bir kıymetin getirisinden türetilmiş araçlardır. Riskten korunmak veya belirli seviyede risk alarak getiri yükseltmek amacıyla kullanılan bu ürünlerin en önemli özelliği, vade dolayısıyla zaman ve spot piyasadaki fiyat dalgalanmaları nedeniyle değişkenlik (volatilité) değerlerinin olmasıdır. Forward, swap, futures, opsiyon ve

¹ Haziran 2015 dönemi itibarıyla tezgahüstü piyasalarda gerçekleştirilen işlem tutarı; Kaynak: Bank for International Settlements, Statistical release: OTC derivatives statistics, 6 December 2015.

diğer yapılandırılmış ürünler başlıca türev ürünlerdir. Ancak bankalar bazında özel olarak geliştirilmiş türev ürünlere de rastlanmaktadır.

Türev araç sözleşmelerinin risk yönetimini kolaylaştırmak, gelecekteki fiyatları öngörülebilir hale getirmek ve geleceğe yönelik karar alınmasına yardımcı olmak gibi önemli işlevleri vardır. Faydalarının yanı sıra önemli riskleri de bünyelerinde taşımaktadırlar. Zira, özellikle vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinde az bir bedel ile yüksek miktartlı yükümlülükler altına girilmesi mümkündür (yüksek kaldıraç oranı). Yine, türev araç sözleşmeleri bir kazananın karşısında mutlaka bir de kaybedenin olduğu sözleşmelerdir (zero-sum game). Bir tarafta oluşan kazanç mutlaka karşı taraftaki kayıptan kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede ekonomik ihtiyaçlardan doğan türev araç sözleşmelerinin, bu ekonomik ihtiyaçları karşılamaya devam ettikleri sürece önemini sürdüreceği muhakkaktır.

Gelecekteki risklerden korunmak ya da gelir elde etmek amacıyla yapılmış olması beklenen türev araç sözleşmelerinin, kâr ya da kaynak aktarımı, usulsüz vergi planlanması, pozisyon saklanması gibi konularda araç olarak kullanılabilmesi imkan dahilindedir. Bununla birlikte piyasaların dalgalanmasına paralel olarak bankaların portföyündeki faize, kura veya diğer değişkenlere duyarlı türev araç sözleşmelerinin ciddi bir risk unsuru haline gelebilmesi de mümkündür. Bu çerçevede türev araç sözleşmelerinin gerçek mahiyetlerine uygun bir şekilde muhasebeleştirilmesi ve özellikle çalışmanın konusunu oluşturan bankaların bilançolarının bu işlemlerden kaynaklanan riskleri doğru yansıtacak şekilde şeffaf olması önem arz etmektedir.

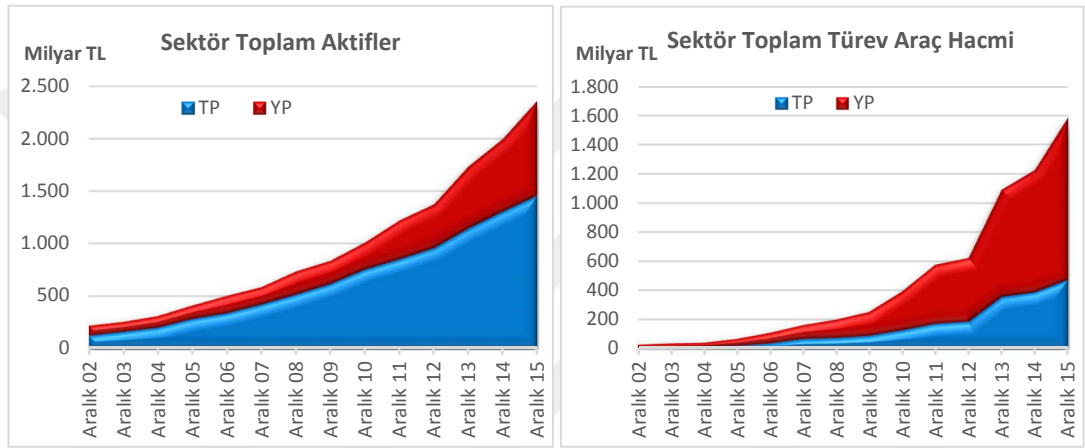
Bu çalışmanın amacı; küresel finans piyasasında önemli bir yer işgal eden ve bankalar tarafından sıklıkla kullanılan enstrümanlar olan türev ürünlerin aktif ve pasif yönetimi ile risk yönetimi bağlamında kullanımının irdelenmesi, bu ürünlerin yapısından kaynaklanan risklerin açıklanması ve ayrıca Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) ve Tekdüzen Hesap Planı (THP) çerçevesinde banka bilançolarına etkilerinin değerlendirilmesi ve Türk bankacılık sektöründeki uygulama örneklerinin incelenerek risk yönetiminin finansal raporlara nasıl yansıtıldığını açıklayabilmektir.

Çalışmanın ilk bölümünde Türk bankacılık sektöründeki türev araç sözleşmeleri ile ilgili kısa bilgi verildikten sonra alım satım amaçlı temel türev ürünlere ve bu ürünlerin muhasebeleştirilmesine yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde kredi türevlerine kısaca değinilmiştir. Son bölümde ise riskten korunma muhasebesi üzerinde durulmuştur. Çalışma, konunun değerlendirilmesine yönelik sonuç bölümü ile son bulmaktadır. Çalışmamızda alım satım amaçlı türev araç sözleşmeleri, işlem türüne göre sınıflandırılmıştır. Diğer taraftan riskten korunma amacı ile yapılan türev araç sözleşmelerinde böyle bir ayrıma gidilmemiş, bunun yerine TMS 39 Türkiye Muhasebe Standardı Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme Standardındaki (TMS 39) riskten korunma muhasebesi çeşitlerine göre konu anlatılmıştır.

1. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR

Türev araç sözleşmelerinin mahiyeti, muhasebeleştirilmesi ve mali tablolarda gösterimine geçilmeden önce bu bölümde kısaca Türk bankacılık sektöründe türev ürünlerin çeşitleri ve gelişimi konusunda bilgi verilecektir. İzleyen grafiklerde Türk bankacılık sektörü toplam aktif ve türev ürün hacmi gelişimi verilmiştir.

Grafik 1: Sektör Toplam Aktif ve Türev Araç Hacmi Gelişimi

Kaynak: BDDK²

Aralık 2015 dönemi itibarıyla BDDK verilerine göre Türkiye’de bankaların toplam aktif büyüklüğü yaklaşık 2,36 trilyon TL, toplam türev araç hacmi (nominal ve çift bacaklı büyüklük) ise 1,59 trilyon TL’ye ulaşmıştır. Ekonomik gelişme ile birlikte türev araç hacminde oldukça yüksek seviyeli artış yaşandığı görülmektedir.

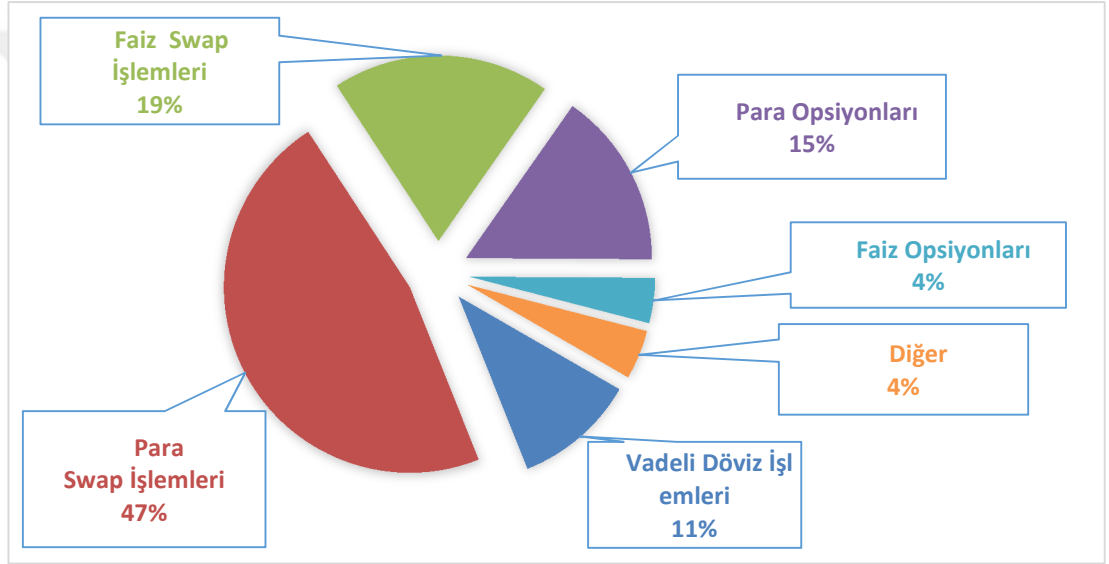
Orta ve uzun vadede faiz oranlarının düşük kalması sebebiyle fon yöneticilerinin standart ürünlerin sağlayamadığı yüksek getirili enstrümanlara yönelmesi, kısa vadede söz konusu ürünleri geliştirip satabilecek yeterli sayıda tecrübeli profesyonel çalışanın varlığı, kurumların bilanço ve nakit akımına yönelik

² Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Türk Bankacılık Sektörü İnteraktif Aylık Bülten, <http://ebulten.bddk.org.tr/ABMVC/>, [15.04.2016 tarihinde erişildi.]

baskılara çözüm arayışı içinde olmaları söz konusu ürünlerin büyüyeceği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.³

Diğer taraftan Eylül 2015 türev araç işlem hacmine bakıldığında %10,77'lik kısmının riskten korunma amaçlı türev finansal araçlardan, %89,23'lük kısmının ise alım satım amaçlı türev finansal araçlardan oluştuğu görülmektedir. Aşağıdaki grafikte alım satım amaçlı türev araç sözleşmelerinin tür bazında dağılımı gösterilmiştir:

Grafik 2: Eylül 2015 – Alım Satım Amaçlı Türev Araç Türlerinin Hacmi (%)

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği ⁴

Diğer taraftan Eylül 2015 dönemi itibarıyla türev araç sözleşmelerinin tür bazında hacimlerine bakıldığında; türev ürünlerin ağırlıklı olarak para ve faiz swap, opsiyon ve vadeli (forward) işlemlerden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan gelişmekte olan bir finans merkezi olan İstanbul ve Türkiye çerçevesinde finansal işlemlerde, şirketlerin ve bankaların karşılaşılabileceği kur, faiz oranı gibi uyumsuzlukları ve bunlardan kaynaklanan riskleri ortadan kaldırmak

³ İstanbul'un Uluslararası Finans Merkezi Olma Potansiyelinin Değerlendirilmesi Raporu (2009), Türkiye Bankalar Birliği Tarafından Deloitte Danışmanlık A.Ş. tarafından hazırlanmış rapor. İstanbul, s. 40-41

⁴⁴ Türkiye Bankalar Birliği, Veri Sorgulama Sistemi, <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/veri-sorgulama-sistemi/60>, [15.04.2016 tarihinde erişildi.]

amacıyla yoğun olarak kullanılan türev araçlara olan talebin artması beklenmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'nin büyüyen finans sektörü bağlamında türev araçlarına ilişkin gelecekte ortaya çıkabilecek risklerden nasıl etkileneceğinin değerlendirilmesi, finans ve ekonomik sistemin kalbi olarak kabul edilebilecek bankaların bilançolarına yansımalarının irdelenmesi önem arz etmektedir.

Türev araçlar ilk olarak 1930'lu yıllarda ABD'de varlığa dayalı menkul kıymetlerin kullanılmaya başlanmasıyla ortaya çıkmış ve o tarihten itibaren küresel ekonominin önemli bir parçası haline gelmiştir. Gelecekte türev araçlar ile ilgili düzenlemelerin sıkılaşacağı fakat ürünlerin karmaşık yapısının da artmaya devam edeceği düşünülmektedir. Bununla birlikte Long Term Capital Management (LTCM) hedge fonunun iflas etmesi ve Meksika mali krizi gibi serbest fon yöneticilerinin ölçüsüz tahminlerinin yol açtığı olaylarda bile türev araçların kullanımı yasaklanmamış, sadece kullanım üzerindeki kontroller sıkılaştırılmıştır.⁵

Öte yandan türev araçların kullanımındaki kontrol dışı büyüme ve sonrasında ortaya çıkan ve etkileri hala devam eden küresel finansal kriz bağlamında, türev araçların küresel finans sisteminde kullanım alanlarına ve denetim sistemine ilişkin kaygılar artmıştır. Bu kaygılar çerçevesinde türev araçların mevcut krizin temel sebeplerinden birisi olarak kabul edilmesi sebebiyle bu ürünlerin kullanımına yönelik daha sıkı kuralların yürürlüğe konulması kaçınılmazdır. Türev araç sözleşmelerinin düzenleyici ve denetleyici otoriteler tarafından takip edilmesinin oldukça zor olduğu dikkate alındığında, sistemin bütününe izlenmesine ve risklerin doğru yansıtılmasına yönelik uygulamalara ihtiyaç olduğu açıktır. Büyüyen finans sektörü açısından türev araçların kontrollü büyümesini destekleyecek yapının kurulması önem arz etmektedir. Bu yapının kurulabilmesi ise ancak türev araç sözleşmelerinin yapı ve nitelikleri ile her bir işlem türüne ilişkin risklerin, işlemlerin tarafları ile düzenleyici ve denetleyici otoriteler tarafından algılanabilecek şekilde bilgi seviyesinin artırılması ile mümkün olabilecektir.

⁵ Türkiye Bankalar Birliği a.g.e. s.40-41

2. TMS/IFRS HÜKÜMLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR

01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik ile bankaların faaliyetlerini 16.01.2005 tarih ve 25702 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu’nun (TMSK) 1 sıra no.lu Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve Hakkında Tebliğ hükümleri çerçevesinde Türkiye Muhasebe Standartları’na (TMS) uygun olarak muhasebeleştirilmesinin esas olduğu hükmü getirilmiştir. Öte yandan 02.11.2011 tarih ve 28103 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile TMSK’ya yapılan atıflar Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK)’na yapıldığı hükmü getirilmiştir. Dolayısıyla bankalar her türlü işlemlerini KGK’nın yayımlamış olduğu ilgili standartlara göre muhasebeleştirmek zorundadırlar. Aynı zamanda bankalar 26.01.2007 tarih ve 26415 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Tek Düzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ (THP) hükümlerini uygulamak zorundadırlar.

Türev araç sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi ve değerlemesi ile ilgili temel kaynaklar; genel muhasebe ilkelerinin yanı sıra 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 37 ve 93’üncü maddeleri ile Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’e dayanılarak hazırlanan THP ile KGK tarafından uluslararası muhasebe standartlarına uygun olarak yayımlanan TMS 32: Finansal Araçlar: Sunuma İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 32) ve TMS 39 no.lu standartlardır.

Diğer taraftan TMS 39 kapsamındaki kalemlere uygulanmak amacıyla çıkarılan TFRS 9: Finansal Araçlara İlişkin Türkiye Finansal Raporlama Standardı (TFRS 9) kapsamlı değişiklikler getirmektedir. Bununla birlikte 30.12.2012 tarihli ve 28513 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan tebliğ ile TFRS 9’un yürürlük tarihi 01.01.2015 tarihine ertelenmiştir. Diğer taraftan Finansal Araçlara İlişkin Türkiye Finansal Raporlama Standardı (TFRS 9) Hakkında Tebliğ (Sıra No: 211)’de Değişiklik Yapılmasına İlişkin Tebliğ ile TFRS 9’un yürürlük tarihi IFRS 9’a paralel

olarak 01.01.2018 tarihine ertelenmiştir. Bununla birlikte işletmeler TFRS 9'u erken uygulamayı seçebilmektedirler. TFRS 9'da sürekli güncellemeler ve değişiklikler gerçekleştirilmesi nedeniyle hâlihazırdaki uygulama ve geçerli standartlar (TMS 32 ve TMS 39) üzerinden konu anlatılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede özellikle belirtilmediği sürece açıklamalar ve örneklerin anlatımı mevcut standartlara uygun olarak yapılmıştır. Ayrıca ilgili kısımlarda TFRS 9'un getirdiği değişikliklere değinilmiştir. Yapılan açıklamalarda IFRS 9'un Temmuz 2014 yılında yayımlanan taslağı dikkate alınmıştır.⁶ Diğer taraftan ülkemizde IFRS 9, UFRS 9 veya TFRS 9 olarak isimlendirilerek mevzuatımıza dahil edilmektedir. Bu çerçevede kavramlar çalışma içerisinde eş anlamlı olarak birbirinin yerine kullanılmıştır.

2.1. Türev Finansal Araç Kavramı

Finansal araçlar TMS 32'nin 11'inci paragrafında tanımlanmıştır. Bu çerçevede finansal araç, bir işletmenin finansal varlığı ile diğer bir işletmenin finansal borcunda ya da özkaynağa dayalı finansal aracında artışa neden olan herhangi bir sözleşmedir. TMS 32 uyarınca finansal araçlar, finansal varlıklar ve finansal borçlardan oluşmakta ve aynı standardın uygulama rehberinde (UR) finansal araçlar, asıl finansal araçlar ve türev finansal araçlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ayrıca türev finansal araçların, finansal araç tanımına uyacağı belirtilmektedir.

TMS 32'de finansal araçların sınıflandırılması yapılmış ve standartta finansal araçların finansal varlık ve finansal borç sınıflandırması yapılırken, niteliğine göre türev ürünlere de değinilmiştir. Standartta yapılan sınıflandırmada, türev ürünler finansal varlık veya finansal borç içerisinde yer almıştır.

İlgili mevzuatta türev araç sözleşmelerinin tanımına TMS 39'da rastlanılmaktadır. Türev ürün; TMS 39'un 9'uncu paragrafında ilgili standartta belirtilen 3 özelliğe aynı anda sahip olan işlem olarak tanımlanmıştır. Bu özellikler ise kısaca; değeri bir başka varlığa (döviz, endeks, faiz, emtia, kredi değerliliği vb.) bağlı olma, hiç ya da benzer diğer türden sözleşmelere göre daha az başlangıç sermayesi gerektirme ve gelecekte ödenme şeklinde özetlenebilecektir. Bu bağlamda

⁶ Bkz: <http://www.ifrs.org/current-projects/iasb-projects/financial-instruments-a-replacement-of-ias-39-financial-instruments-recognition/Pages/Financial-Instruments-Replacement-of-IAS-39.aspx>

türev araçları, nitelikleri itibarıyla değeri bir başka varlığa dayalı olan, düşük (ya da hiç) yatırım sermayesi gerektiren gelecek bir tarihte ödenecek finansal araçlar olarak tanımlamak mümkündür. Diğer taraftan IFRS 9’da aynı tanım korunmuş ve türev araç tanımına “Appendix A” “Defined terms” kısmında yer verilmiştir.

Türev araç tanımlayıcı özelliklerinden birisi olarak sayılan düşük başlangıç yatırımı gerektirmesi hususuna örnek olarak opsiyon sözleşmesi verilebilir. Zira opsiyon primi, opsiyonun dayanak varlığı elde etmek için yapılması gereken yatırımdan daha azdır. Diğer taraftan eşit gerçeğe uygun değerlere sahip farklı para birimlerinin başlangıçta takas edilmesini gerektiren bir döviz swabı işlemi de, net başlangıç yatırımı sıfır olduğundan bu tanıma karşılamaktadır.⁷

Futures (gelecek) ve forward (vadeli işlem) ile swap (takas) ve opsiyon sözleşmeleri türev araçların tipik örnekleridir. Türev araçlar genellikle para, hisse senedi, ağırlık, hacim veya sözleşmede belirlenen diğer ölçü birimlerinden oluşan bir tutar (türev araç tutarı) üzerinden düzenlenmektedir.

Risk yönetiminin temel araçlarından olan türev araç sözleşmelerini, tarihi gelişimine göre, yukarıda belirtildiği üzere forward (vadeli işlem), futures (gelecek), opsiyon ve swap (takas) sözleşmeleri olmak üzere dört ana başlıkta ele almak mümkündür. Türev araç sözleşmeleri, alışlageldiği üzere, kendisine konu olan değere göre (emtiaya dayalı türev araç sözleşmeleri ve mali türev araç sözleşmeleri şeklinde) bir sınıflandırmaya tabi tutulabilecekse de, doğurdıkları hukuki etki göz önüne alınmak suretiyle, kesin hüküm ve sonuç doğuran türev araç sözleşmeleri ile kesin hüküm ve sonuç doğurmayan türev araç sözleşmeleri olarak da sınıflandırılabilir. Bu durumda, kurulmaları ile birlikte taraflar adına hak ve borçların doğması herhangi bir şarta bağlanmamış olan sözleşmeler kesin hüküm ve sonuç doğuran türev araç sözleşmeleri (forward sözleşmeler, swap sözleşmeleri) olarak adlandırılırken, sözleşmede yer alan asıl hak ve borçların doğumunun, sözleşmenin kurulmasından sonra gerçekleşmesi muhtemel bir şarta (alıcının bu yöndeki iradesi) bağlı olduğu türev araç sözleşmesi (opsiyon sözleşmesi) kesin hüküm ve sonuç

⁷ Bkz. TMS 39 UR 9 ve 11

doğurmayan türev araç sözleşmesi olarak adlandırılmaktadır.⁸ Bir adım daha ileriye gidildiğinde, kesin sonuç doğuran türev araç sözleşmelerini, temlik (devir ve ferağ) borcu doğuran türev araç sözleşmeleri ile kullanma ve yararlanma borcu doğurmayan türev araç sözleşmeleri olarak kendi içerisinde sınıflandırmak mümkündür. Swap sözleşmesi kullanma ve yararlanma borcu doğuran bir türev araç sözleşmesi iken, diğerleri temlik (devir ve ferağ) borcu doğuran türev araç sözleşmeleri olarak sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmalardan hareketle, vadeli işlem sözleşmelerinin kesin hüküm ve sonuç doğuran türev araç sözleşmeleri sınıfı içerisinde, temlik (devir ve ferağ) borcu doğuran türev araç sözleşmeleri grubuna dahil olduğu söylenebilir.⁹ Temel türev araç sözleşmelerinin her birinin tanımı ve özellikleri hakkında ilgili başlıklar altında detaylı bilgi verilecektir.

Çalışmada muhasebe odaklı bir yaklaşım sergilenmesi nedeniyle muhasebeleştirme seçenekleri çerçevesinde, türev araç sözleşmelerini ; alım satım amaçlı türev araçlar ve riskten korunma amaçlı türev araçlar olarak ele almak mümkündür. Riskten korunma muhasebesi TMS (IFRS) hükümleri çerçevesinde belirli şartların sağlanması durumunda kullanılabilen bir muhasebeleştirme seçeneğidir. Ancak bir türev aracın, alım satım amaçlı olarak ele alınması bankanın farklı bilanço pozisyonları nedeniyle ortaya çıkan risklerden (faiz, kur riski vb.) korunma (hedge işlemi) amacıyla kullanılmadığı, diğer bir ifade ile spekülasyon amaçlı kullanıldığı anlamına gelmemektedir. Bu çerçevede genel itibarıyla türev araçları muhasebeleştirme yöntemi bağlamında alım satım amaçlı ve riskten korunma amaçlı türev araç sözleşmeleri; gerçekleştirilme amacı bağlamında ise risklerden korunma (hedge) ve spekülasyon (müşteri taleplerinin karşılanması dahil) gelir elde etme amaçlı olarak sınıflandırmak mümkündür.

⁸ Özşahin, A. K. (1999), “Vadeli İşlem Sözleşmesinin Hukuki Niteliği”, Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlilik Etüdü, Ankara, s. 40.

Keskin, D. A. (2007), “Swap İşlemi ve Hukuki Niteliği”, Ankara, s. 27 <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/4177/4656.pdf> [01.02.2016 tarihinde erişildi.]

⁹ Aksoy, E., “Türev İşlemlerin Hukuki Niteliği ve Vergilendirilmesi”, İstanbul, s. 3, <http://bymvakfi.org.tr/upload/file/emre%20aksoy1.doc> [15.12.2015 tarihinde erişildi.]

2.2. Türev Finansal Araçların Sınıflandırılması, İlk Kayda Alınması ve Sonraki Ölçümleri

Burada ilk olarak mevcut yürürlükte olan TMS 39 ve ilgili TMS ve TFRS'ler çerçevesinde türev araçların sınıflandırılması, ilk kayda alınması ve sonraki ölçümleri belirtilecektir. İkinci aşamada ise IFRS 9 kapsamında türev araçların durumuna ana hatları ile değinilecektir.

TMS 39'un 9'uncu paragrafında tanımlanan dört adet finansal araç (Gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık ve finansal borçlar, vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar, kredi ve alacaklar ile satılmaya hazır finansal varlıklar) içerisinde türev araçlar (finansal teminat sözleşmesi olan veya etkin bir finansal riskten korunma aracı olan türev araçlar hariç), gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarar yansıtılan finansal varlık ve borç olarak belirlenmiştir.

Gerçeğe uygun değer farkı kâr zarara yansıtılan finansal varlık ve borçlar; alım satım amaçlı finansal olarak elde tutulanlar ve ilk muhasebeleştirme sırasında gerçeğe uygun değer farkı kâr zarara yansıtılan olarak sınıflananlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Finansal riskten korunma aracı olarak muhasebeleştirilmeyen türev araçlar alım satım amaçlı olarak elde tutulan olarak sınıflandırılır.

Bir finansal varlık veya borç dolayısıyla türev araçlar, ilk muhasebeleştirilmesi sırasında gerçeğe uygun değerinden ölçülür. Gerçeğe uygun değer ise piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihinde gerçekleşecek olağan bir işlemde bir varlığın satışında elde edilecek veya bir borcun devrinde ödenecek fiyat şeklinde tanımlanmıştır. Genel olarak opsiyon olmayan bir türev aracın (örneğin forward veya swap), ilk muhasebeleştirme sırasında gerçeğe uygun değeri sıfırdır. Opsiyon benzeri işlemlerde ise genellikle ödenen ya da tahsil edilen prim tutarı ilgili türev aracın gerçeğe uygun değerini yansıtmaktadır.

Aktif bir piyasada kayıtlı bir fiyatın varlığı, gerçeğe uygun değer en iyi göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte türev araçların çok büyük bir kısmının tezgah üstü piyasalarda (over the counter) gerçekleştirilmesi nedeniyle (tipik örneklerden futures dışında) bunlar için aktif bir piyasa fiyatı bulmak genelde

mümkün olmamaktadır. Türkiye Muhasebe Standartları, değerlendirme yöntemlerinin de kullanılabilmesine olanak sağlamaktadır. Seçilen değerlendirme yönteminde piyasa girdilerinin azami ölçüde dikkate alınması ve işletmeye özgü girdilere mümkün olduğunca az yer verilmesi gerekmektedir. Genel olarak türev araçların değerlemesi finansal matematik ve simülasyonlar içeren programlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu programların değerlemedeki temel aldığı mantık, türev araçların değerinin taşıma maliyetleri ile raporlama tarihine getirilmesidir. Değerleme ile ilgili detaylı bilgilere türev araç başlıkları altında yer verilmiştir. Ayrıca gerçeğe uygun değer ölçümüne ilişkin hususlar detaylı olarak TFRS 13'te anlatılmıştır.

Türev araç sözleşmeleri (finansal teminat sözleşmesi olan veya etkin bir finansal riskten korunma aracı olan türev ürünler hariç) alım satım amaçlı olarak sınıflandırılırlar ve türev araçların ilk ve sonraki ölçümleri gerçeğe uygun değerleri üzerinden gerçekleştirilir ve kaydedilir. Bu ürünlerin gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılır. Diğer taraftan bu durum etkin bir riskten korunma aracı olan türev araçların gerçeğe uygun değeri ile ölçülmeyeceği anlamına gelmemektedir. Bu ürünler de gerçeğe uygun değerleri ile ölçülürler, ancak nakit akış ve yurtdışındaki işletmede bulunan net yatırım riskinden korunma işlemi muhasebe uygulamalarında etkin bir riskten korunma aracı olan türev araçlardan kaynaklanan kâr veya zarar diğer kapsamlı kara zarar (DKK/Z)¹⁰ içerisinde (öz kaynaklar içerisinde) muhasebeleştirilir. Riskten korunma aracı olarak tanımlanan bir türev aracın gerçeğe uygun değer farkı, korunmanın etkinliği ölçüsünde DKK/Z'de, etkin olmayan kısmı için ise kâr veya zararda muhasebeleştirilir. Riskten korunma muhasebesi ile ilgili bölümde konu ile ilgili ayrıntılı bilgi verilecektir.

Diğer taraftan gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan bir finansal araç olarak türev araçlar, bu finansal varlık grubu dışında bir başka grupta yeniden sınıflandırılmazlar (sınıf değişikliği). Ancak finansal riskten korunma muhasebesi ile ilgili istisna bulunmaktadır. Buna göre nakit akış riskinden korunma ya da net yatırım riskinden korunma işlemlerinde önceden etkin bir finansal riskten korunma

¹⁰ Diğer kapsamlı kar zarar (gelir) (öz kaynaklara yansıtılan kâr veya zararlar), muhasebe ve finansal raporlama standartları tarafından gerekli kılındığında ya da izin verildiğinde kâr ya da zararda muhasebeleştirilmeyen gelir ya da gider (yeniden sınıflandırma düzeltmeleri de dahil olmak üzere) kalemleri olarak tanımlanmaktadır.

aracı olarak belirlenmiş bir türev aracın artık bu niteliği taşıması (etkinliğin kaybı) durumunda gerçeğe uygun değer farkının kar veya zarara yansıtılmaya başlanması ile bir türev aracın belirtilen türlerdeki riskten korunma işlemlerinde etkin bir finansal riskten korunma aracı haline gelmesi durumunda yine gerçeğe uygun değeri ile ölçülecek olmakla birlikte gerçeğe uygun değer farkının etkin kısmının özkaynaklara yansıtılması istisnai halleri oluşturmaktadır.

2.3.Türev Finansal Araçların Genel Olarak Muhasebeleştirilmesi

Belirlenen istisnalar dışında gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan bir finansal varlık veya finansal borç olarak sınıflandırılması gereken türev finansal araçların gerçeğe uygun değer farkı (kazanç veya kayıp) TMS 39'un 55'inci paragrafı çerçevesinde, kâr ya da zararda (gelir tablosunda) muhasebeleştirilecektir.

Türev finansal araçlar, finansal riskten korunma amacıyla elde edilmiş ise, finansal riskten korunma ilişkisinin çeşidine göre, muhasebeleştirilme esasları değişmektedir. Gerçeğe uygun değer riskinden korunma işlemi muhasebesi kapsamında; finansal riskten korunma aracı olarak tanımlanan bir türev finansal araç gerçeğe uygun değerinin yeniden ölçülmesinden veya söz konusu finansal riskten korunma aracının defter değerine ilişkin yabancı para bileşeninin TMS 21'e göre ölçülmesinden kaynaklanan kazanç veya kayıplar (evalüasyon farkları) ile finansal riskten korunma konusu kalemden (örneğin krediler) kaynaklanan ve korunulan (hedge edilen) riskle ilişkilendirilebilen kazanç veya kayıp, finansal riskten korunma konusu kalemin defter değerine yansıtılır ve kâr veya zararda muhasebeleştirilir.

Nakit akış riskinden korunma muhasebesi kapsamında (TMS 39, Pr. 95); finansal riskten korunma aracından kaynaklanan kazanç veya kayıpların etkin olduğu tespit edilen kısmı diğer kapsamlı kar zarar içerisinde (özkaynaklarda) ve finansal riskten korunma aracından kaynaklanan kazanç veya kaybın etkin olmayan kısmı kâr veya zararda muhasebeleştirilir.

Yurtdışındaki işletmede bulunan net yatırım riskinden korunma amaçlı işlemler, net yatırımın bir parçası olarak muhasebeleştirilen parasal kalemlere ilişkin finansal riskten korunma işlemleri de dâhil olmak üzere, nakit akış riskinden korunma işlemlerine benzer şekilde muhasebeleştirilir (TMS 39 Pr. 102); finansal riskten korunma aracı olarak tanımlanan türev araçtan kaynaklanan kazanç veya kaybın etkin olduğu tespit edilen kısmı diğer kapsamlı kar zarar içerisinde ve

finansal riskten korunma aracından kaynaklanan kazanç veya kaybın etkin olmayan kısmı kâr veya zararda muhasebeleştirilir.

Temel olarak bankaların gerçekleştirdiği türev araçların rayiç (piyasa değeri) değere göre kaydedilmesi ve değerlendirilmesi, bu işlemlere ilişkin vadede elde edilecek varlık ve yerine getirilecek yükümlülük kayıtlarının nazım hesaplarda muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. İzleyen bölümlerde başlıklar halinde tür bazında türev araçların tanımı, değerlemesi ve muhasebeleştirilmesine ilişkin detaylı bilgilere yer verilmiştir.

2.4. IFRS 9 Kapsamında Türev Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi

IFRS 9 kapsamında finansal varlıklar; şirketlerin finansal varlıklarını yönetmek için belirlediği yönetim modeli ve finansal varlıkların sözleşmeye dayanan nakit akışlarının özelliklerine göre itfa edilmiş maliyet, gerçeğe uygun değer (GUD) farkı diğer kapsamlı kar zarar (DKK/Z) tablosuna yansıtılan ve gerçeğe uygun değer farkı gelir tablosuna yansıtılan finansal varlıklar olarak ölçülecektir. Finansal borçlar ise esas olarak itfa edilmiş maliyet ve gerçeğe uygun değer farkı gelir tablosuna yansıtılan finansal borçlar olarak ölçülmektedir. Bununla birlikte, finansal teminat sözleşmeleri, finansal varlığın devredilmesi işleminin finansal durum tablosu dışı bırakma koşullarını taşıması veya devam eden ilgi yaklaşımının uygulanması durumunda ortaya çıkan finansal borçlar, bir krediyi piyasa faiz oranlarının altında bir faiz oranından kullandırmaya yönelik taahhütlere ilişkin olarak özel hükümler ve durumlar bulunmaktadır.

Türev araçlara ise gerçeğe uygun değer farkı gelir tablosuna yansıtılan finansal borçlar altında yer verilmiştir. Burada finansal borç niteliğindeki türev araçlar da dâhil olmak üzere, söz konusu borçların daha sonraki dönemlerde gerçeğe uygun değerlerinden ölçüleceği belirtilmiştir.¹¹ Diğer taraftan IFRS 9 Ek A'nın tanımlar kısmında; gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal borç tanımının kapsamlarından birisi **“alım satım amaçlı elde tutulan tanımını karşılamaktadır.”** şeklinde ifade edilmiştir. Aynı Ek A'da alım satım amaçlı elde tutulan finansal varlık veya finansal borçlardan birisinin **“Bir türev üründür**

¹¹ Bkz. IFRS 9 Bölüm 4.2

(finansal teminat sözleşmesi olan veya etkin bir finansal riskten korunma aracı niteliğinde bulunan türev ürünler hariç)” ifadesine yer verilerek türev araçlar olduğu belirtilmiştir. Özetle türev araçların istisnalar dışında ilk ve sonraki ölçümlerinin gerçeğe uygun değerleri üzerinden gerçekleştirileceği ve kaydedileceği anlaşılmaktadır.

3. ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR

Bu bölümde alım satım amaçlı (riskten korunma muhasebesine konu olmayan) türev araçların tipik örnekleri olan forward (vadeli işlem), swap (takas), futures (gelecek) ve opsiyon ile diğer yapılandırılmış türev araçların tanımı, değerlemesi ve temel olarak muhasebeleştirilmesine ilişkin usul ve esaslara yer verilecektir.

İşlemlerin ayrı ayrı muhasebeleştirilme esaslarına geçilmeden önce, alım satım amaçlı türev araçların kayıt altına alınırken kullanılacak THP’de yer alan defteri kebir hesaplarına kısaca değinilmesi gerekmektedir. THP’de bankaların alım satım amaçlı türev finansal araçları için defteri kebir, yardımcı ve alt hesap bazında yeni hesaplar açılmıştır. İzleyen tabloda bu hesap ve kullanılması gereken hesap isimleri bir arada verilmiştir.

Tablo 1: Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlara İlişkin THP Hesapları

BİLANÇO HESAPLARI	
224 Türev Finansal Varlıklar - T.P.	
22400 Alım Satım Amaçlı	
225 Türev Finansal Varlıklar - Y.P.	
22500 Alım Satım Amaçlı	
364 Türev Finansal Yükümlülükler - T.P.	
36400 Alım Satım Amaçlı	
365 Türev Finansal Yükümlülükler - Y.P.	
36500 Alım Satım Amaçlı	
GELİR TABLOSU HESAPLARI	
752 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Kârlar – T.P.	
753 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Kârlar – Y.P.	
872 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Zararlar – Y.P.	
873 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Zararlar – Y.P.	
NAZIM HESAPLAR	
964 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Alacaklar – T.P.	
965 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Alacaklar – Y.P.	
966 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Borçlar – T.P.	
967 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Borçlar– Y.P.	

Alım satım amaçlı türev araçların nominal tutarları ise 964/965 ile 966/967- Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Alacaklar ve Borçlar hesaplarında izlenir. Söz konusu defteri kebir hesaplarının altında türev araçların çeşitlerine göre çok sayıda yardımcı ve alt hesap bulunmaktadır. Türev araçlar kaydedilirken, yukarıdaki hesapların altında bulunan ve yapılan işlemin niteliğine uygun olan yardımcı ve alt hesapların kullanılması gerekmektedir.

THP kapsamında bilânço dışı hesaplarda izlenen türev finansal araçların ilgili TMS hükümleri çerçevesinde değerlemeye tabi tutulmasından doğan ve varlık veya yükümlülük oluşturan farklar aktif nitelikli 224/225 no.lu Türev Finansal Varlıklar ve pasif nitelikli 364/365 no.lu Türev Finansal Yükümlülükler hesaplarında izlenir. Bu hesaplara kaydedilen değerleme farkları, ilgili TMS hükümleri çerçevesinde ilgisine göre ilgili gelir veya gider hesabı ile ilişkilendirilir. Alım satım amaçlı türev finansal araçlara ilişkin kazançlardan, ilgili TMS hükümleri çerçevesinde kâr yazılması gerekenler 752 ve 753; zarar yazılması gerekenler ise 872 ve 873 no.lu defteri kebir hesaplarının ilgili yardımcı ve alt hesaplarına kaydedileceklerdir.

3.1.FORWARD (VADELİ) İŞLEMLER

Forward işlemler, sözleşmeye konu olan bir işlemde vade, faiz ve miktar gibi unsurlar üzerinde bugünden anlaşılan, ancak ileri bir tarihte başlayacak ve daha ileri bir tarihte sona erecek işlemleri ifade etmektedir.¹² Diğer bir ifade ile forward sözleşmesi, sözleşmenin taraflarından forward alanın sözleşmeye konu olan finansal varlığı sözleşmede belirlenen fiyat üzerinden gelecekte belirli bir tarihte satın almasını, forward satanın da sözleşmeye konu olan finansal varlığı satmasını şart koşan bir sözleşme çeşididir.¹³ Taraflar sözleşmeye konu olan varlığın fiyat, miktar ve teslim tarihini sözleşme tarihinde belirlerler.¹⁴ Dayanak varlık fiyatlarındaki dalgalanmalardan korunmak veya değişimlerden kâr elde etmek isteyen yatırımcıların kullanabileceği bir üründür. Tezgâh üstü piyasalarda işlem görmektedirler ve bu anlamda sözleşme koşulları esnek bir şekilde belirlenebilmektedir.

Forward sözleşmeleri, belirli bir miktarda ticari mal, menkul değer ya da dövizin gelecekte belli bir tarihte, sözleşmenin yapıldığı tarihte belirlenen fiyattan alım ya da satımının taahhüt edilmesidir. Forward sözleşmelerinin en önemli özelliklerinden birisi sözleşmeye konu işlemin taahhüt edilmesi ve yükümlülüklerin

¹² Yapı Kredi Bankası A.Ş., Özel Bankacılık Ürünleri, <http://www.ykprivate.com.tr/yatirim-urunleri/turev-urunleri.aspx>, [15.02.2016 tarihinde erişildi.]

¹³ Demir, V., (2015), TFRS / UFRS Kapsamında Finansal Araçlar: Sunum/Muhasebeleştirme ve Ölçme/Açıklamalar, s. 124

¹⁴ Toksoy, E. S., (2015) “Menkul Kıymetlerin VUK, TMS, TFRS, UMS, UFRS Açısından Değerlenmesi ve Muhasebeleştirilmesi, Vergi Müfettişleri Derneği

yerine getirilmesinin birbirinden farklı tarihlerde gerçekleşmesidir. Bu nedenle, esas olarak teslim amaçlı vadeli işlem olarak nitelendirilmesi mümkün bulunan forward sözleşmelerde, sözleşmeye konu olan ürünün vade sonunda teslim edilmesi suretiyle tarafların yükümlülüklerini yerine getirmesi gerekmektedir. Sözleşme konusu varlığın tesliminin gelecekte bir tarihte yapılacak olması, forward sözleşmelerini, temelde bir varlığın sözleşmenin yapıldığı gün alım satımını gerektiren spot sözleşmelerinden ayırmaktadır.¹⁵

Forward sözleşmelerin taraflarının, sözleşme ile bir yükümlülük altına girmiş olmaları sebebiyle tek taraflı cayma hakları yoktur. Ancak, taraflar vadeden önce taraflardan birine sözleşmeye son verme hakkı tanıyan sözleşmeler de yapabilirler. Bu durumda, sözleşmenin tarafları için katlanılması gereken primden kaynaklanan bir maliyet söz konusu olabilmektedir. Bu tür vadeli sözleşmelerde genellikle primin ödenmesi yerine, sözleşme ile saptanan fiyata dâhil edilmesi yoluna gidilir. Bankalar ve diğer finans kurumları yanında çok geniş bir kitle tarafından kullanılabilen forward sözleşmeler esas itibarıyla, fiyat değişimlerinden kaynaklanabilecek riski sınırlamak üzere kullanılmakla birlikte, aynı zamanda kâr elde etme (spekülasyon) amaçlı olarak da kullanılan vadeli işlemlerdir. Risk yönetimi açısından bakıldığında forward sözleşmelerin önemi gelecekle ilgili belirsizliklerin ve bunlardan kaynaklanan risklerin azaltılması, firmaların nakit akışlarına düzenlilik kazandırılması olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁶

Forward sözleşmelerin yapılmasının önemli saiklerinden birisi gelecekle ilgili ters yönde fiyat değişmesi beklentisinin bulunmasıdır. Diğer bir anlatımla, taraflardan biri gelecekte fiyatların yükseleceğini/düşeceğini tahmin ederken, diğeri düşeceğini/yükseleceğini) veya karşı tarafın beklentisi kadar artmayacağını/düşmeyeceğini öngörmektedir.

Forward sözleşmelerinde, iki taraftan biri sözleşme konusu varlığı gelecekte belirlenmiş bir tarihte, belirlenmiş bir fiyattan almayı kabul eder. Bu tarafın

¹⁵ Yusuf, E. Vadeli İşlem Piyasaları “Forward & Futures” ve Türkiye’de Oluşumun Ekonomik Şartları, Yusuf Erdem, Ocak 1993, s. 24

¹⁶ Saltoğlu, B., Türev Araçlar, Piyasalar ve Risk Yönetimi, Sermaye Piyasası Lisanslama ve Sicil Eğitim Kuruluşu, Ekim 2014, İstanbul, s.23

sözleşmede uzun (long) pozisyon aldığı kabul edilir. Diğer taraf ise aynı tarihte aynı fiyattan sözleşme konusu varlığı satmayı kabul etmektedir. Bu tarafın sözleşmede kısa (short) pozisyon aldığı kabul edilir.

Forward işlemlerde genelde serbestlik hâkim olup, belli bir standart söz konusu değildir. Bu nedenle forward sözleşmelerin alım satımının yapıldığı belirli bir borsa yoktur. Forward sözleşmelerin işlem gördüğü organize bir borsanın bulunmaması nedeniyle bu sözleşmelere ilişkin işlemlerin tezgah üstü piyasalarda (OTC - over the counter) yürütüldüğü kabul edilir. Bu durum tarafların sözleşmenin koşullarını kendi ihtiyaçlarına göre belirleyebilmelerine imkân tanımaktadır. Bu piyasalarda forward sözleşmeler genellikle iki finansal kurum veya bir finansal kurum ile müşteri arasında yapılmaktadır. Forward sözleşmelerin diğer bir özelliği nama yazılı olarak yapılmasıdır. Forward sözleşmelerin belirtilen özellikleri bu tür sözleşmelerin devrini zorlaştırdığından, söz konusu sözleşmelerin işlem gördüğü (alınıp satıldığı) ikincil bir piyasasının oluşumu da mümkün bulunmamaktadır.

Forward sözleşmelerin borsa dışında tarafların kendi arasında gerçekleştirilmesinin bir sonucu olarak alıcının ve satıcının haklarını teminat altına alan takas odası uygulaması genelde bulunmamaktadır. Ancak, sözleşmenin yapılması sırasında taraflarca uygun görülen tutarda teminat alınması mümkündür. Emniyet marjı olarak nitelendirilen bu teminat uygulaması yükümlülüğün yerine getirilmemesi durumunda sözleşmenin sona erdiği günde oluşabilecek zararı karşılamak için kullanılmaktadır. Forward sözleşmeler aracısız olarak yapıldıkları için taraflar genelde birbirlerini tanımaktadırlar. Tarafların birbirlerini tanımaları karşı taraftan kaynaklanan kredi riskini kabul ettikleri anlamına gelmektedir. Borsa dışında işlem görmeleri nedeniyle forward sözleşmelerin önceden belirlenmiş standart nitelikleri bulunmamaktadır. Taraflar, sözleşmeye konu olacak varlığın özelliklerini, teslim ve ödemenin yapılacağı tarih, teslim yeri ve yöntemi, miktarı ve fiyatı olmak üzere tüm ayrıntıları serbestçe belirleyebilmektedirler. Forward sözleşmelerde günlük hesaplaşma veya vadeden önce nakit akışı söz konusu olmamaktadır.

Forward sözleşmesinin geçerli olduğu süre içerisinde sözleşmeden kaynaklanan bir zarar doğması ihtimali belirdiğinde, ihtiyatlılık kavramı gereği

olarak, sözleşme sonunu beklemeden değer düşüklüğünün yansıtılması gerekir. Bu yansıtma işlemi karşılık ayırma yolu ile gerçekleştirilir. Bu durum diğer türev araç türleri için de geçerlidir.

Teorik olarak, forward sözleşmesinin değeri yapıldığı anda sıfırdır. Zaman içerisindeki gelişmeler sonucu bir kâr veya zarar oluşur. Bu nedenle teslim fiyatı vadeye göre belirlenir. Tarafların forward sözleşmeden elde ettikleri kâr veya zarar vade sonunda hesaplanır. Vade sonunda sözleşmenin taraflarından biri için kâr ortaya çıkarken, bu tutar diğer tarafın zararını oluşturmaktadır. Forward sözleşmesinden elde edilecek kâr veya zarar alınan pozisyona göre teslim fiyatı ile vade sonundaki spot fiyat arasındaki farka eşittir. Örneğin bir forward sözleşmesinde uzun pozisyon alındığını, yani vade sonunda sözleşme konusu varlığı üzerinde anlaşılan fiyattan alma taahhüdünde bulunulduğunu varsayalım. Bu durumda forward (teslim) fiyatı vade sonundaki spot fiyattan fazla ise, uzun pozisyon sahibinin zararını, az ise kârını oluşturacaktır. Doğal olarak kısa pozisyon sahibinin kâr veya zararı da bunun tersi bir şekilde belirecektir. Sözleşmenin yapılması esas olarak bir maliyet getirmediği için taraflardan birinin toplam kârı diğer tarafın toplam zararına eşit olacaktır.

Forward sözleşmeler ağırlıklı olarak yabancı para, faiz oranı, kıymetli maden, emtia, hisse senetleri ve endeks üzerinden gerçekleştirilmektedir. Burada yabancı para ve faiz oranı üzerinden gerçekleştirilen forward işlemleri örnek yardımıyla açıklanmaya çalışılacaktır.

3.1.1. Döviz Forward Sözleşmeleri

Yabancı para üzerinden gerçekleştirilen döviz forward sözleşmesi ile taraflar sözleşme tarihinde belirlenen belirli bir döviz tutarını belirli bir tarihte belirli bir kurdan satın almayı veya satmayı taahhüt etmektedirler. Döviz forward sözleşmelerinde işlem günü ile döviz alışverişinin yapılacağı valör günü arasındaki geçecek süre genellikle haftalık veya 1, 2, 3, 6, 9 ve 12 ay olarak belirlenmektedir.

Örnek: USD üzerinden gelir elde eden bir şirketin üç ay sonra 1 milyon GBP nakit girişi sağlayacak olduğunu ve ileride döviz kurunda meydana gelebilecek düşüşlerden kendisini korumak istediğini varsayalım. Döviz riskinden korunmak isteyen şirket 3 ay vadeli bir forward satım sözleşmesi yapmak isteyecektir. Banka

ile yapılan sözleşmede teslim fiyatının $1 \text{ GBP} = 1,6 \text{ USD}$ olarak belirlendiğini varsaydığımızda, şirket sözleşme ile vade sonunda elde edeceği 1 milyon GBP'yi 1,6 milyon USD'ye satma hakkını veren bir kısa pozisyon almış olacaktır. Banka açısından bakıldığında ise bankanın 1 milyon GBP'yi 1,6 milyon USD'ye almak üzere sözleşmede uzun pozisyona sahip olduğu görülecektir. Forward sözleşmesinin vadesinde kurun düşerek spot piyasada $1 \text{ GBP} = 1,55 \text{ USD}$ olması halinde şirket, kendisini döviz kurunda meydana gelecek riskten korumuş olacaktır. Şirket, 1 milyon GBP karşılığında 1,55 milyon USD elde edecekken, forward sözleşme sayesinde elde edeceği tutar 1,6 milyon USD olacaktır. Bu durumda şirketin kârı $(1 \text{ milyon} \times (1,60 - 1,55))$ 50.000 USD olarak gerçekleşecektir.

Forward sözleşmelerde forward fiyat ile teslim fiyatının birbirinden ayrılması gerekmektedir. İki fiyat, sözleşme düzenlendiğinde aynı iken daha sonraki tarihlerde farklı olabilmektedir. Örneğimizde sözleşmenin yapıldığı tarihte teslim ve forward fiyatı " $1 \text{ GBP} = 1,6 \text{ USD}$ " olarak belirlenmiştir. Ancak, sözleşmenin yapılmasından, örneğin 1 ay sonra teslim fiyatı hâlâ " $1 \text{ GBP} = 1,6 \text{ USD}$ " iken, o tarihte yeni öngörülerle oluşacak 2 ay vadeli forward sözleşmesinin fiyatı yeni yapılacak sözleşmeler ile belirlenecektir. Genelde bu fiyat sözleşmede belirlenen teslim fiyatı ile (örneğimizde 1,6 USD) aynı olmaz. Eğer kur yükselmişse fiyat 1,6 USD'den yüksek olacak, düşmüşse bu fiyattan daha aşağı seviyelerde gerçekleşecektir.

3.1.2. Faiz Forward Sözleşmeleri

Faiz forward sözleşmeleri (*Forward Rate Agreements-FRA*), gelecekte yapılacak bir borçlanma ya da yatırımın faiz oranını önceden sabitlemeye imkân tanıyan bir türev üründür. Türk bankacılık sektöründe nadir olarak başvurulmaktadır. Bu sözleşmeler, tarafların faiz riskinden korunmalarını mümkün kılmaktadır. Forward faiz sözleşmeleri, taraflardan birinin gelecekteki bir tarihte, belirlenen faiz oranı üzerinden, diğer tarafın, aynı tarihte, LIBOR gibi değişken bir faiz oranı üzerinden, faiz ödemelerini yapmak üzere anlaştığı sözleşmelerdir. Forward faiz sözleşmeleri, genellikle faiz oranlarındaki dalgalanmalardan korunmak ve spekülasyon amacıyla yapılmaktadır. Faiz forward sözleşmelerinin işleyişi aşağıda bir örnek ile açıklanmıştır.

Örnek: 2 Ocak 2015 tarihinde A Bankası, bir müşterisinden bir yıl vadeli ve %2 faizli 1 milyon dolar mevduat kabul etmiştir. Alınan bu para bir kredi müşterisine LIBOR + %1 değişken faiz ödemeli bir kredi olarak kullanılmıştır. Kredinin kullanıldığı tarihteki cari LIBOR oranı %2'dir. Banka yılın ikinci yarısında faizlerde bir düşüş beklemekte ve faizler arasındaki %1'lik kârını (spread) korumak istemektedir. Bunun için %2 faizli, 1 milyon USD nominal tutarlı ve 1 Temmuz 2015'te başlayarak 31 Aralık 2015'te sona erecek bir faiz forward sözleşmesi satın almıştır. Bu sözleşme ile Banka 1 milyon USD üzerinden LIBOR ödemesi yaparken %2'lik faiz oranı üzerinden hesaplanacak faiz gelirini tahsil edecektir. Bu durumda bankanın yılın ilk altı ayı için kârı; $1 \text{ milyon USD} \times (0,03 - 0,02) \times (180/360) = 5.000 \text{ USD}$ olacaktır.

1 Temmuz 2015'te LIBOR'un %1'e düşmesi durumunda Banka ikinci altı ayda kâr elde edemeyecektir ($1 \text{ milyon USD} \times (0,01 + 0,01) - (0,02) \times (180/360) = 0$).

Ancak, ikinci altı ay için bankanın yapmış olduğu faiz forward sözleşmesinden kazancı; $1 \text{ milyon USD} \times (0,03 - 0,02) \times (180/360) = 5.000 \text{ USD}$ olacaktır. Böylelikle Banka, faiz oralarındaki değişimlerden dolayı yaşayacağı muhtemel kayıplardan kendisini korumuştur.

3.1.3. Forward Sözleşmelerinin Fiyatlaması

Arbitraj kârına olanak vermeyen ve faiz oranları dışında döviz kurlarını etkileyen değişkenleri hesaba katmadan hesaplanan forward kuru aşağıdaki şekilde bulunur:

$$F = S \times \frac{(1 + r_b \times \frac{t}{360})}{(1 + r_h \times \frac{t}{360})}$$

F:	Forward Kur
S:	Spot Kur
r_b :	Baz para (Satılan para) birimi faiz oranı
r_h :	Hard para (Alınan para) birimi faiz oranı
t:	Vadeye kalan gün sayısı

Örnek: A Bankası 01 Mart 2015 tarihinde, 3 aylık forward 2.000.000 USD alım sözleşmesi yapmıştır. Bu tarihte piyasada spot USD/TL kuru 1,8; 3 aylık TL faiz oranı %10,20; 3 aylık USD faiz oranı %2,75 ise, 01 Haziran 2015 vadeli forward fiyat aşağıdaki gibi hesaplanır.

S: 1,8

r_b: 0,1020r_h: 0,0275

t: 92

$$F = 1,800 \times \frac{(1 + 0,1020 \times \frac{92}{360})}{(1 + 0,0275 \times \frac{92}{360})} \cong 1,8340$$

Yukarıdaki fiyatlama formülünde, döviz kurlarını etkileyen değişkenlerden sadece faiz oranları kullanılmıştır. Uygulamada genel olarak, sözleşme tarafları başka değişkenleri veya beklentileri de formüle katarak forward kuru belirlemektedirler.

3.1.4. Forward Sözleşmelerinin Değerlemesi

TMS 39'da alım satım amaçlı türev araçlar gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık veya borç olarak kategorize edilmişlerdir. Bu çerçevede gerçeğe uygun değerleri ile değerlendirilip kâr veya zararla ilişkilendirilmesi yani alım satım amaçlı türev araçların değer artışı ya da azalışının her halükarda gelir tablosuna kaydedilmesi öngörülmüştür. Gerçeğe uygun değer ise piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihinde olağan bir işlemde, bir varlığın satışından elde edilecek veya bir borcun devrinde ödenecek fiyat olarak tanımlanmıştır.¹⁷ TFRS 13 Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü standardında rayiç değer hesaplanmasına ilişkin ayrıntılı düzenlemelere yer verilmiştir. TFRS 13'ün 2'nci paragrafına göre gerçeğe uygun değer, işletmeye özgü bir ölçüm olmayıp, piyasa bazlı bir ölçümdür. Bazı varlıklar ve borçlar için gözlemlenebilir piyasa işlemleri veya bilgileri mevcut olabilir. Bununla birlikte diğer varlıklar ve borçlar için bu tür işlemler veya bilgiler mevcut olmayabilir. Ancak gerçeğe uygun değer ölçümünün amacı her iki durumda da aynı olup, bu amaç mevcut piyasa koşullarında, piyasa katılımcıları arasında bir varlığın satışına veya bir borcun devrine yönelik olarak ölçüm tarihinde olağan bir işlemdeki fiyatın tahmin edilmesidir (diğer bir ifadeyle, varlığı elinde bulunduran veya borçlu konumda olan piyasa katılımcısının bakış açısıyla ölçüm tarihindeki çıkış fiyatıdır).¹⁸

¹⁷ Bkz. TFRS 13 Paragraf 9

¹⁸ Bkz. TFRS 13 Paragraf 2 ve diğerleri

Gerçeğe uygun değerin tespitinde öncelik sıralaması aşağıdaki şekilde yapılabilir:¹⁹

- En iyi fiyat, aktif piyasadaki kayıtlı (kote edilmiş) olan piyasa fiyatıdır,
- Aksi takdirde, piyasa verilerini azami derecede kullanan, üçüncü şahıslarla son zamanda gerçekleşen bir piyasa işlemini içeren önemli ölçüde benzer bir aracın cari gerçeğe uygun değerini referans alan, iskonto edilmiş nakit akımı analizi, ve opsiyon fiyatlama modeli içeren bir değerlendirme tekniği kullanılır.²⁰

TMS 39 alım satım amaçlı türev araçların gerçeğe uygun değere (rayiç değer) göre değerlemesini öngörmüş ise de sorun rayiç değerin tespitinde ortaya çıkmaktadır. Bu amaçla farklı yöntemler kullanılabilmektedir. Bir sonraki başlıkta örnek üzerinden değerlendirme yöntemi hakkında bilgi verilecektir.

3.1.5. Forward Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi

Forward işleminin muhasebe ve değerlendirme kayıtlarının nasıl yapıldığı örnek bir işlem üzerinden açıklanmıştır.

Örnek: A Bankası 1 Ağustos 2015 tarihinde, 6 aylık 100 USD tutarında forward alım sözleşmesi yapmıştır. 1 Şubat 2016 bu sözleşmenin anlaşma kuru 1,4'tür. 31.12.2015 tarihindeki TL faiz oranı %16,25, USD faiz oranı ise %4,25, kur ise 1,35'tir. Bu işlemin açılıştaki, değerlendirme günündeki ve vadedeki kayıtlar izleyen kısımlarda verilmiştir.

	Tarih	Alım	Satım	Kur
İşlem:	01.08.2015			
Değerleme:	31.12.2015			1,35
Vade:	01.02.2016	100 USD	140 TL	1,4

¹⁹ Bkz. TFRS 13 Paragraf 15 ve 16

²⁰ Güner, H., Alpman, G., (2006), Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'na İlişkin Bir Uygulama Örneği, Deloitte, <http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/uluslararasıfinansalraporlama.PDF>, [31.01.2016 tarihinde erişildi.]

i) Açılış (01.08.2015)

Forward sözleşmesinin imzalandığı an vadedeki işlem çift bacaklı olarak bilânço dışında kayıt altına alınır. İşlemin YP-TP, YP-YP olmasına göre TP, YP hesapları çalıştırılmaktadır. Eğer YP-YP bir işlemse sadece 965 ve 967 numaralı hesaplar, örneğimizdeki gibi bir YP-TP işlemi ise 964-966 ve 965-967 numaralı hesaplar kullanılmaktadır. Örneğimizde vadede TL satımı, USD alımı olduğundan;

Vadedeki yükümlülük nazım hesaplarda aşağıdaki şekilde kayda alınır.

964001	TÜ. Fİ. AR. AL./ VADELİ DÖVİZ SATIM İŞL.	140 TL
966001	TÜ. Fİ. AR. BORÇ./ VADELİ DÖVİZ SATIM İŞL.	140 TL
965000	TÜ. Fİ. AR. AL./ VADELİ DÖVİZ ALIM İŞ.	100 USD
967000	TÜ. Fİ. AR. BORÇ./ VADELİ DÖVİZ ALIM İŞ.	100 USD

ii) Değerleme (31.12.2015)

Değerleme gününde (31.12.2015) Banka, değerleme bölümünde anlatıldığı yöntemle Banka'nın 31.12.2015'te 1 Şubat 2016 vadesinde vadeli döviz alım sözleşmesi için hesaplayacağı tutar önem arz etmektedir. Vadede alınacak para USD olduğundan bu durumda değerlemenin de USD tutar baz alınarak yapılması doğru olacaktır. Bu durumda Banka 31.12.2015 tarihindeki piyasa verileriyle, 1 Şubat 2016 tarihli bir vadeli sözleşmede 140 TL'yi kaç USD'ye satabileceğini hesaplayacaktır. Bunun piyasada aynı vade aynı tutar üzerinden rayici varsa doğrudan tutar bulunması mümkündür. Olmaması durumunda ise daha önce anlatılan ideal forward kur hesaplamasıyla bu hesaplama yapılabilir. Burada "t" olarak 31.12.2015 tarihinden vadeye (1 Şubat 2016) kadar olan süre dikkate alınmalıdır.

Bu durumda vadedeki forward kur;

$$\begin{aligned}
 S: & 1,35 \\
 r_b: & 0,1625 \\
 r_h: & 0,0425 \\
 t: & 32
 \end{aligned}
 \quad
 F = 1,35 \times \frac{(1 + 0,1625 \times \frac{32}{360})}{(1 + 0,0425 \times \frac{32}{360})} \cong 1,36435$$

Değerleme günü piyasa verileriyle vade için yapılan hesaplamada 100 USD'nin değeri yaklaşık olarak 136,435 TL'dir. Bu durumda Banka vadede 3,5654 TL (140 TL vereceği için) zararlı çıkacaktır. Bunun 31.12.2015 tarihi için hak edilen

tutarı, yani reeskonta konu olacak tutarı ise iskonto yöntemine göre değerlendirme gününe çekilmesi sayesinde bulunur. İskonto formülü;

NBD: Net Bugünkü Değer
 r_A : Alınan Döviz Faiz Oranı
 t : Vadeye kalan gün

$$NBD = \frac{Tutar}{(1 + r_A)^{\frac{t}{360}}}$$

$$NBD = \frac{3,5654}{(1 + 0,0425)^{\frac{32}{360}}} = 3,5523$$

Dolayısıyla reeskont zararı yaklaşık olarak **3,5523 TL**'dir. Bu tutar aşağıdaki gibi kâr ya da zarar olarak muhasebeleştirilir.

872000	A.S.A.TÜREV F.ARAÇ.DAN ZARARLAR/VADELİ İŞ.	3,5523 TL
364	TÜ. Fİ. AR. YÜKÜMLÜLÜKLER	3,5523 TL

Hesaplanan farkın pozitif olması durumunda (kâr ortaya çıkması), 224/752 kaydının yapılması gerekecekti. Örnekte ortaya çıkan yükümlülük 364 no.lu hesap ile kayda alınmış ve gider 872 no.lu hesaba yazılmıştır. Söz konusu hesaplar yerine sırası ile 365 ve 873 no.lu hesaplar da kullanılabilirdi. Hangi durumlarda TP hangi durumlarda YP hesaplarının tercih edilmesi gerektiğine ilişkin açık bir düzenleme olmamakla beraber türev araçlar eğer YP/YP bir işlem ise YP hesapların, en az bir tarafı TL olan işlemlerde ise TP hesapların kullanılması gerektiği düşünülmektedir.

iii) Kapanış (01.02.2016)

Vadede, açılan nazım hesaplar ters kayıtlarla kapatılır. Son gün bir önceki gün yapılan reeskont kaydı iptal edilir. Oluşan kâr zarar netleşir ve anlaşma şartlarına göre değişim gerçekleşir.

Örneğimizde piyasadaki kur eğer anlaşma kurundan yüksek olursa (örneğin 1,5) banka kârlı çıkacaktır ve muhasebe kayıtları, ödenen tutarın 022 Bankalar –TP - hesabından çıktığı, alınan tutarın da 023 Bankalar –YP- hesabına girdiği varsayımıyla aşağıdaki gibi olacaktır;

023	Y.İ. BANKALAR	100 USD
295	DÖVİZ VAZİYETİ	100 USD
294	DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	150 TL
022	Y.İ. BANKALAR	140 TL
752	A.S.A.TÜREV F.ARAÇLARDAN KÂRLAR	10 TL

Eğer piyasadaki kur, anlaşma kurundan daha düşük olursa (örneğin 1,35) banka zarar edecekti. Bu durumda muhasebe kayıtları ise;

023	Y.İ. BANKALAR	100 USD
295	DÖVİZ VAZİYETİ	100 USD
294	DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	135 TL
872	A.S.A.TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ZARARLAR	5 TL
022	Y.İ. BANKALAR	140 TL

şeklinde olacaktır.

Aynı zamanda, bahse konu sözleşme şartları yerine getirilip, yükümlülük ortadan kalktığı için nâzım hesaplardaki kayıtlar ters kayıtlarla kapatılır.

966001	TÜ. Fİ. AR. AL./ VADELİ DÖVİZ SATIM İŞL.	140 TL
964001	TÜ. Fİ. AR. BORÇ./ VADELİ DÖVİZ SATIM İŞL.	140 TL
967000	TÜ. Fİ. AR. AL./ VADELİ DÖVİZ ALIM İŞ.	100 USD
965000	TÜ. Fİ. AR. BORÇ./ VADELİ DÖVİZ ALIM İŞ.	100 USD

Örneğimizde faiz işlemleri doğrudan verilmiştir ancak uygulamada bankalar tarafından söz konusu faiz oranları, oluşturulan verim eğrileri üzerinden elde edilmektedir.

3.2.FUTURES SÖZLEŞMELERİ

3.2.1. Tanım

Futures (gelecek) sözleşmesi, belirli bir miktar, kalite ve koşullarla standartlaştırılmış bir malın, menkul değer, göstergenin ya da yabancı paranın işlem anında o vadeli işlem borsasında taraflarca belirlenen fiyattan, gelecekte belirli

bir tarihte, yerde ve koşullarda satın ve teslim alınmasını ve teslim edilmesini içeren yasal olarak bağlayıcı sözleşmedir.²¹

Fiyat dışında, sözleşmenin tüm diğer koşulları borsa tarafından belirlenir ve sözleşmenin alım-satım işlemi borsa tarafından açılmış organize pazarda gerçekleşir. Borsaya tescil ettirilen bir vadeli işlem sözleşmesi iptal edilemez, ancak tekrar borsada alış veya satış işlemi yapılarak başkasına devredilebilir. Sözleşmenin tarafları (alıcı ve satıcı) fiyatta anlaştıktan sonra vadeli işlem sözleşmesini borsaya tescil ettirirler. Bu bağlamda forward (vadeli) işlemlerden ayrılmaktadır.²² Aşağıdaki tabloda forward ile futures işlemler arasındaki farklara yer verilmiştir.

Tablo 2: Forward ile Futures Sözleşmeler Arasındaki Farklar

Forward Sözleşmeler	Futures Sözleşmeler
İki taraf arasında yapılır.	Borsada yapılır.
Sözleşme unsurları standart değildir.	Sözleşme unsurları standart olarak tanımlanmıştır. Sözleşmeler geneldir.
Diğer piyasa katılımcıları yapılan alivire (forward) sözleşmelerden habersizdir.	Vadeli işlem sözleşmeleri borsalarda şeffaf bir şekilde işlem görür.
Vade sonunda teslimat ile sonuçlandırılır.	Vade sonuna kadar ters işlem ile pozisyon kapatılabilir. Teslimat zorunlu değildir.
Devredilemez.	Vade sonuna kadar tekrar alınıp satılabilir.
Kredi riski vardır.	İşlemler Borsa Takas Kurumu'nun garantisindedir.
Kar veya zarar vade sonunda ortaya çıkar.	Kar veya zarar günlük olarak hesaplanır ve ilgili hesaplara yansıtılır.
Başlangıçta bir teminat zorunluluğu yoktur.	İşlem yapmak için belirli bir teminat yatırılması zorunludur.

Kaynak: Türev Araçlar Lisanslama Rehberi (2011) Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş.²³

²¹ Saltoğlu, a.g.e. s.23

²² Finansbank A.Ş., Türev Ürünler, <http://www.finansbank.com.tr/yatirim/yatirim-urunleri/turev-urunler.aspx>, [15.04.2016 tarihinde erişildi.]

²³ Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş., Türev Araçlar Lisanslama Rehberi (2011) <http://www.borsaistanbul.com/veriler/verileralt/vadeli-islem-ve-opsiyon-piyasasi>, [15.04.2016 tarihinde erişildi.]

Diğer taraftan futures işlem sözleşmelerindeki genel sözleşme unsurlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 3: Futures Sözleşme Unsurları ve Açıklamalar

Sözleşme Unsurları	Açıklaması
Dayanak Varlık:	Üzerine sözleşme yazılan varlık (örn: Pamuk, Buğday, döviz, endeks)
Sözleşme Büyüklüğü:	Alım satıma konu bir sözleşmedeki miktar: (örn: 1000 USD, 1 ton pamuk, 5 ton buğday)
Kotasyon Şekli:	Alım satım sırasında birim değer ve fiyatlama şekli (örn: \$/TL, TL/kg)
Vade Ayları:	Alım satıma açık vade ayları (Mart, Eylül, Aralık Gibi)
Uzlaşma Şekli:	Fiziki teslimat, nakdi mutabakat
Başlangıç ve Sürdürme Teminatı:	Bir sözleşme almak veya satmak için gerekli teminat tutarı
Son İşlem Günü:	Sözleşmenin ilgili vade ayında sona ereceği vade günü: (“Ayın son iş günü”, “ayın 3. çarşambası” gibi net bir tarihtir.)
Günlük Fiyat Hareket Limiti:	Fiyatların hareket edebileceği alt ve üst sınır
En Küçük Fiyat Adımı:	Alış fiyatı ile satış fiyatı arasındaki en küçük fark (örn: 2.402.500-2.405.000 (2500 TL fiyat adımı))
Uzlaşma Fiyatı:	Gün sonunda kâr zarar hesaplanması yapılırken kullanılacak fiyat

Kaynak: Türev Araçlar Lisanslama Rehberi (2011) Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş.²⁴

3.2.2. Fiyatlama

Futures işlemlerine ilişkin fiyatlama konusunda öncelikle bazı kavramların bilinmesi gerekmektedir. İlerleyen kısımlarda kavramlar ve ilgili fiyatlama formüllerine yer verilmiştir.

Baz Kavramı: Nakit fiyat (spot) ile vadeli (futures) fiyat arasındaki farka baz (basis) denir. Bu fark, vadeli sözleşmenin vade sonuna yaklaştıkça azalır ve teorik olarak vade sonundaki fiyat nakit fiyat ile eşitlenir. Spekülatörler bu süre içerisindeki baz dalgalanmalarından faydalanabilirler (basis trading).

Taşıma Maliyeti: Vadeli sözleşmelerin fiyatlaması basit bir mantığa dayanır. Bir malı nakit piyasadan alıp 3 ay tutacak olan kişi bazı maliyetlere maruz kalacaktır (depolama, sigortalama, faiz, navlun, yükleme/boşaltma, vs.). Hâlbuki üç ay vadeli bir sözleşmede bunların hiçbiri bulunmaz. O yüzden vadeli sözleşme fiyatı primli olacaktır. Bu maliyetlere taşıma maliyeti denir.

²⁴ Türev Araçlar Lisanslama Rehberi (2011) Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş., s.50

3.2.3. Teminat

Futures alım satımı için alıcı/satıcıların ödememe riskine karşı, belli bir oranda teminat hesabı açılması istenebilir.

3.2.4. Pozisyon Açıp Kapatmak

Bir vadeli işlem sözleşmesinde uzun veya kısa pozisyonda olan kişi açık veya fazla pozisyonudur. Bir vadeli işlem sözleşmesinde pozisyon alındığında, sözleşmenin vade sonuna kadar açık pozisyon kapatılmadan beklenebilir. Uzun pozisyonda olan kişi açığa alış, kısa pozisyonda olan kişi de açığa satış işlemi yapmıştır. Uzun pozisyonundaki kişi fiyatların yükselmesini, kısa pozisyonundaki ise düşmesini beklemektedir.

Pozisyonu Nasıl Kapatabiliriz?

Uzun pozisyonu kapatmak için satış, kısa pozisyonu kapatmak için de geriye alış yapmak gerekir. Açık pozisyon sahibi, pozisyon açık kaldığı müddetçe yatırdığı teminatı geri alamaz. Vadeli işlem pozisyonuna girerken piyasada anlaşılan fiyat ile pozisyonu kapatırken piyasada anlaşılan fiyat arasındaki olumlu fark kazanç, olumsuz fark ise kayıp olarak teminat hesabına yansıtılır.²⁵

3.2.5. Değerleme

Vadeli işlem sözleşmeleri organize piyasalarda işlem gören ve dolayısıyla günlük olarak piyasa fiyatı belirlenebilen sözleşmelerdir. Böylece vadeli işlem sözleşmeleri piyasa fiyatı üzerinden değerlendirilmekte ve izlenebilmektedir. Bir önceki günün fiyatı ile o gün oluşan fiyat arasındaki fark türev araç kâr/zararı olarak kaydedilir. Diğer taraftan söz konusu kâr sözleşmenin işlem gördüğü piyasanın çalışma şartlarına göre teminat hesabına ekleme ya da teminat hesabından düşme şeklinde alıcı/satıcının hesabına eklenebildiği gibi, reeskont kaydı yapılarak vadede tahsil edilmesi şeklinde de olabilmektedir. Vadeli işlem sözleşmesinin piyasa değerinin artması durumunda, alıcı kâr, satıcı zarar; piyasa değerinin azalması

²⁵ Türev Araçlar Lisanslama Rehberi (2011) Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş., s.52 vd.

durumunda alıcı zarar, satıcı kâr elde eder. Kâr teminatı artırıcı, zarar teminatı azaltıcı etkide bulunur. Alıcının teminatının artması, satıcının teminatının azalması; alıcının teminatının azalması, satıcının artması sonucunu doğurur. Teminat miktarı belirli bir tutarda olması gerektiğinden bu tutarın altına düştüğünde teminatın tamamlanması için çağrı yapılır (margin call).²⁶

3.2.6. Futures İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi

Futures sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi bir örnek işlem üzerinden açıklanacaktır. Örnek işlem döviz futures sözleşmelerine ilişkindir. Diğer türdeki futures sözleşmeler de benzer şekilde muhasebeleştirilmektedir.

Örnek: A Bankası 01.01.2015 tarihinde gelecekte USD kurunun artacağını tahmin etmekte ve kazanç sağlamak amacıyla vadeli işlem sözleşmesi satın almak istemektedir. Piyasada kur 1 USD=1,3500 TL'dir. Bu amaçla banka 01.01.2015 tarihinde uygulama kuru 1 USD = 1,3500 TL'den her biri 1.000 USD üzerinden üç ay vadeli on adet vadeli işlem (futures) sözleşmesi almıştır.

Sözleşmeler için ödenen başlangıç teminatı 500 TL'dir. Sürdürme teminatı borsa tarafından bu tutarın % 70'i (375 TL) olarak belirlenmiştir. Borsaya ödenen pay ise 50 TL'dir. Futures işlem sözleşmesine ilişkin olarak 3 aylık süre içerisinde oluşan kurlar aşağıdaki gibidir:

Tarih	Kur (USD/TL)
01.01.2015	1,3500
31.01.2015	1,3950
28.02.2015	1,3800
31.03.2015	1,4000

Banka tarafından futures işlem sözleşmesine ilişkin olarak yapılan kayıtlar aşağıdaki verilmiştir.

²⁶ Türev Araçlar Lisanslama Rehberi (2011) Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş., s.32 vd.

i) Açılış kayıtları (01.01.2015)**a) Sözleşmelere ilişkin başlangıç teminatının yatırılması: 01.01.2015**

278050	MUH. AL./TÜ. Fİ. AR. AL./ VERİLEN TEM..	500 TL	
022	YURTİÇİ BANKALAR		500 TL

b) Borsa payının ödenmesi: 01.01.2015

840	T.P. İŞLEM. VERİLEN KOMİSYON VE ÜCRETLER	50 TL	
022	YURTİÇİ BANKALAR		50 TL

c) Futures işlem sözleşmesinin kayıtlara alınması: 01.01.2015

Sözleşmenin forward sözleşmelere benzer şekilde, belirlenen tutar üzerinden nazım hesaplarda izlenmesi ve sözleşme sona erdiğinde veya elden çıkarıldığında ters kayıtla kapatılması gerekmektedir.

965200	TÜ. Fİ. AR. AL./ FUTURES PARA ALIM İŞL.	10.000 USD	
967200	TÜ. Fİ. AR. BO./ FUTURES PARA ALIM İŞL.		10.000 USD
964201	TÜ. Fİ. AR. AL./ FUTURES PARA SATIM İŞL.	13.500 TL	
966201	TÜ. Fİ. AR. BO./ FUTURES PARA SATIM İŞL.		13.500 TL

ii) Değerleme kayıtları (31.01.2015)

31.01.2015 tarihinde oluşan kurlara göre değerlendirme kayıtlarının yapılması:

$(1,3950 - 1,3500) \times 10 \times 1.000 = 450$ TL sözleşmenin borsadaki değerinde meydana gelen artış, takas odası tarafından teminat hesabına eklenmiştir. Futures işlem sözleşmesinin alım satım amaçlı bir finansal varlık olarak izlenmesi gerektiği için, değerlendirme sonucunda oluşan rayiç değer farkının teminatın kaydedildiği hesapla karşılıklı çalışmak üzere kâr/zarar (gelir tablosu) hesaplarına aktarılması gerekmektedir.

278050	MU. AL./TÜ. Fİ. AR. AL./ VERİLEN TEM..	450 TL	
75202	TÜ. Fİ. AR. KÂ./FUTURES ALIM SATIM İŞL.		450 TL

Gelirin teminat hesabına doğrudan kaydedilmesi yerine gösterimde açıklığı sağlamak amacıyla aşağıdaki şekilde reeskont kaydı da yapılabilir. Gelirin daha sonra tahsil edileceği durumlarda da aynı şekilde kayıt yapmak gerekmektedir.

224003	TÜ. Fİ. AR. (FUTURES)	450 TL
75202	TÜ. Fİ. AR. KÂ./FUTURES ALIM SATIM İŞL.	450 TL

Daha sonra gelir banka hesaplarına geçtiğinde şu kayıt yapılır:

278050	MU. AL./TÜ. Fİ. AR. AL./ VERİLEN TEM.	450 TL
224003	TÜ. Fİ. AR. (FUTURES)	450 TL

iii) Değerleme kayıtları (28.02.2015)

28.02.2015 tarihinde oluşan kurlara göre değerleme kayıtlarının yapılması:

$(1,3800 - 1,3950) \times 10 \times 1.000 = 150$ TL zarar oluşmuştur. Teminat hesabından takas odası tarafından düşülür.

75202	TÜ. Fİ. AR. KÂ./FUTURES ALIM SATIM İŞL.	150 TL
278050	MU. AL./TÜ. Fİ. AR. AL./ VERİLEN TEM.	150 TL

Gösterimde açıklığı sağlamak amacıyla burada reeskont kaydı yapılması da mümkündür. Gelirin daha sonra tahsil edileceği durumlarda reeskont kaydı yapmak zorunludur.

iv) Kapanış kayıtları (31.03.2015)

a) Vade sonu:

31.03.2015 tarihinde sözleşmeye ilişkin değerleme kayıtlarının yapılması:

$(1,4000 - 1,3800) \times 10 \times 1.000 = 200$ TL

278050	MU. AL./TÜ. Fİ. AR. AL./ VERİLEN TEM.	200 TL
75202	TÜ. Fİ. AR. KÂ./FUTURES ALIM SATIM İŞL.	200 TL

b) Teminat hesabında oluşan bakiyenin alınması:

Sözleşme nakdi mutabakat yoluyla yani oluşan kâr/zararın teminat hesabına işlenmesi yoluyla aktarıldığından sözleşme fiilen gerçekleştirilmez. Toplamda: 450-150+200 = 500 TL'lik kâr elde edilmiştir. Ayrıca bankanın teminat olarak açılıştaki ödediği tutarın da iade edilmesi ile birlikte toplam 1.000 TL alınacaktır. Diğer taraftan uygulamada teminatta olan tutar nemalandırılabilir.

022	YURTIÇİ BANKALAR	1.000 TL
278050	MU. AL./TÜ. Fİ. AR. AL./ VERİLEN TEM..	1.000 TL

c) Sözleşme kaydının kapatılması: 31.03.2015

967200	TÜ. Fİ. AR. BO./ FUTURES PARA ALIM İŞL.	10.000 USD
965200	TÜ. Fİ. AR. AL./ FUTURES PARA ALIM İŞL.	10.000 USD
966201	TÜ. Fİ. AR. BO./ FUTURES PARA SATIM İŞL.	13.500 TL
964201	TÜ. Fİ. AR. AL./ FUTURES PARA SATIM İŞL.	13.500 TL

3.3.SWAP SÖZLEŞMELERİ

Swap (takas), iki tarafın belirli bir zaman dönemi içerisinde farklı faiz ödemelerini ve/veya farklı para birimlerini, emtialarını vb. karşılıklı olarak değiştirdikleri bir takas sözleşmesidir.²⁷ Swap sözleşmelerinin para, faiz, emtia, kredi temerrüt, toplam getiri vb. şeklinde çeşitleri mevcuttur. Ülkemizde finans piyasalarında en sık kullanılan swap türleri para swabı, faiz swabı ve bu iki swap türünün bir arada kullanıldığı çapraz para swaplarıdır. Türkiye’de swap kullanımları incelendiğinde, bankaların müşteri taleplerinin karşılanması dışında, faiz oranı ve döviz kuru pozisyonlarını dengelemek için swap yaptıkları görülmektedir.

İlerleyen kısımlarda temel swap işlemlerinin tanım ve muhasebeleştirilmesine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

²⁷ Toksoy, a.g.e. s. 15,

3.3.1. Para Swabı Sözleşmeleri

Para (döviz) swabı; genellikle anapara ödemelerini içeren önceden belirlenmiş kurallar ve süreler içerisinde iki tarafın belirli miktarda iki farklı para birimini değiş-tokuş etme ve belli bir vade sonunda geri alması konusunda anlaşmaya vardıkları bir işlemdir.

Para swaplarında farklı döviz cinsinden iki ayrı anapara spot ve forward vadede daha önceden kararlaştırılmış parite kullanılarak değiştirilmektedir. Para swap işlemlerinde bu anlamda bir spot bir de forward olmak üzere iki ayrı işlem bulunmaktadır. İşlemin spot bacağında taraflar spot kur üzerinden değerleri aynı olan iki farklı döviz cinsinden anaparayı ileri bir tarihte önceden belirlenmiş parite üzerinden geri ödemek üzere takas ederler. Sözleşme vadesinde anaparalar önceden belirlenen kur üzerinden iade edilmektedir (forward kısmı).

Swap işlemler tezgahüstü piyasalarda Türkiye’de kurulu bankalar ve aracı kuruluşlar ile müşterileri arasında veya yurtdışında kurulu bankalar ve aracı kuruluşlar arasında yapılmaktadır.

Para swaplarının temel iki kullanım alanı bulunmaktadır. İlk olarak para swabı herhangi bir para biriminden sağlanan fonun istenilen para birimine dönüştürülmesini sağlar. Ayrıca borçlular bu sayede fon maliyetlerini düşürerek düşük maliyetli fon temin edebilmektedirler. İkinci olarak ise döviz kurlarındaki dalgalanmalara karşı koruma sağlamaktadır (hedge). Türkiye’de ağırlıklı olarak bankacılık sektörü özellikle yurt içi ve yurt dışı faiz farklarından da yararlanmak amacı ile yurt dışından bulduğu düşük faizli döviz kaynağını yurt içi piyasada para swapları aracılığı ile TL’ye çevirmekte ve TL cinsinden yurt içinden daha yüksek faizden kullandırmaktadır.²⁸

Örneğin ABD merkezli bir şirket EUR borçlanmak ve Avrupa merkezli bir şirket ise USD bazlı borçlanmak istemektedir. Tutarların eşit olduğu varsayımı ile her iki şirket döviz kurlarındaki dalgalanmadan para swabı işlemi ile

²⁸ BDDK – Finansal Piyasalar Raporu – Aralık 2012

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/11902fpr_aralik2012_29032013bb.pdf, s. İv ve 47 [01.02.2016 tarihinde erişildi.]

korunabilecektir. ABD merkezli şirketin daha düşük maliyetli USD, Avrupa merkezli şirketin ise daha düşük maliyetli EUR bazlı borçlanabildiği (mukayeseli üstünlük) durumda para swabı işlemi ile iki taraf da borçlanma maliyetini düşürebilecektir. Vadede ise kur riskine maruz kalmaksızın borçlarını ödeyebileceklerdir.

3.3.1.1. Para Swabı İşlemlerinin Fiyatlaması ve Değerlemesi

Belirtildiği üzere aslında swap, aynı tutar üzerinden yapılan spot işlem ve forward işlemin beraber yapıldığı bir anlaşmadan oluşmaktadır. Spottaki fiyat piyasadaki fiyat olduğundan, sözleşmenin fiyatı forward işlemin fiyatı ile ilişkilendirilerek hesaplanmalıdır. Bu durumda fiyatlama yapılırken, forward kurun hesaplanması esas teşkil edecektir (bkz. Forward Fiyatlaması).

Bir banka forward kuru hesaplarırken karşı tarafa vereceği parayı kredi olarak kullandırmış olması durumunda elde edeceği muhtemel gelir ile alacağı parayı kredi olarak almış olması durumunda maruz kalacak olduğu gideri hesaba katmak zorundadır.

Forward işlemlerinde taraflar, yukarıda bahsi geçen hesaplamayı yaptığı için vadedeki anlaşma kuru tespit edilebilmekle birlikte spekülative beklentilere göre anlaşma kuru değiştirilebilir. Swapta da durum benzerdir, ancak uygulamada swap işleminin spekülative yönünden daha çok riskten korunma yönü ağır basmaktadır. Swap işlemlerde, pozisyon ve vadedeki YP borcunu ters pozisyon olarak kapatmak gibi amaçlar ön planda olmaktadır.

Para swabı işleminin değerlendirilmesi forward sözleşmelerinin değerlendirilmesiyle aynıdır. Rayice değerin tespitinde forward sözleşmelerinin değerlendirilmesi kısmında anlatılan yöntemin kullanılması gerekmektedir.

3.3.1.2. Para Swabı İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi

Swap işleminde forward işleminden farklı olarak spotta alım satım yapılacağı için, açılıştaki taahhüt kaydına ek olarak bilanço içinde normal alım satım kaydı tesis edilir. Kullanılacak defteri kebir hesapları forward sözleşmeleriyle aynı olup, kullanılacak yardımcı ve alt hesaplar değişmektedir.

Örnek: A Bankası 10.08.2015 tarihinde üç aylık 1 TL = 1,5 USD kurundan para swabı sözleşmesi yapmıştır. Valör tarihinde (12.08.2015) bu kurdan USD verip TL alacak olan Banka, vadede 1,55 kurundan USD alıp TL verecektir. Vade tarihi 12.11.2015'tir.

Spot Durum	Forward Durum
Alınan: 150.000 TL	100.000 USD
Verilen: 100.000 USD	155.000 TL

i) Açılış kaydı

Swap işlemlerinin ilk muhasebeleştirme sırasındaki gerçeğe uygun değerlerinin sıfır olması sebebiyle, nominal tutarları üzerinden bilanço dışı hesaplar altında kayıtlara alınması gerekmektedir. Takip eden dönemlerde ise söz konusu swap işlemlerinin ilgili bilanço içi hesaplarda gerçeğe uygun değerleri üzerinden izlenmesinin, söz konusu gerçeğe uygun değerlerin hesaplanmasında ise bu varlıklara ilişkin tüm nakit giriş ve çıkışlarının birbirinden mahsup edilmek suretiyle dikkate alınmasının gerekli olduğu ve bu durumun TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum Standardında yer verilen finansal varlık ve borçların birbirinden mahsup edilerek bilançoda gösterilmesi hususundaki kısıtlamalara aykırılık teşkil etmediği mütalâa edilmektedir.

Ayrıca, para swabı işlemlerinin başlangıç aşamasında gerçekleştirilen para değişimi işlemlerinin valörlü olarak yapılmaları halinde valör tarihine kadar bilanço dışında ilgili cayılamaz taahhütler hesabı altında izlenmeleri gerekli görülmektedir. Bu gereklilik; swap alım satım işlemleri başlıklı açıklamada yer alan bir paranın başka para ile aynı gün içinde değiştirilmesi işleminin aynı gün içerisinde gerçekleştirilememesi durumları için geçerlidir. Bu bağlamda spottaki işlem vadeli olarak gerçekleştirilecek ise taahhüt olarak muhasebeleştirilmesi gerekmektedir.

- 10.08.2015 tarihinde; ilk bacak için – spotta gerçekleştirilecek takas işlemi için nazım kayıt girişi;

978	TAAHHÜTLERDEN AL./ CAYILAMAZ TAAH.	150.000 TL
980	TAAHHÜTLERDEN BORÇLAR/ CAYILAMAZ TAAH.	150.000 TL
979	TAAHHÜTLERDEN AL./ CAYILAMAZ TAAH.	100.000 USD
981	TAAHHÜTLERDEN BORÇLAR/ CAYILAMAZ TAAH.	100.000 USD

ve vadede gerçekleştirilecek işlem için nazım kayıt girişi;

965100	TÜ. Fİ. AR. AL./ SWAP PARA ALIM İŞL.	100.000 USD
967100	TÜ. Fİ. AR. BO./ SWAP PARA ALIM İŞL.	100.000 USD
964101	TÜ. Fİ. AR. AL./ SWAP PARA SATIM İŞL.	155.000 TL
966101	TÜ. Fİ. AR. BO./ SWAP PARA SATIM İŞL.	155.000 TL

şeklinde yapılır.

İlk işlem gerçekleştiğinde (USD verilip TL alındığında) yapılacak kayıtlar (spottaki işlemin gerçekleşmesi)

- 12.08.2015 tarihinde;

024	YURTDIŞI BANKALAR	150.000 TL
294	DÖVİZ ALIM SATIM	150.000 TL
295	DÖVİZ VAZİYETİ	100.000 USD
025	YURTDIŞI BANKALAR	100.000 USD

ve cayılamaz taahhüt – nazım kayıt iptali

980	TAAHHÜTLERDEN BO./ CAYILAMAZ TAAH.	150.000 TL
978	TAAHHÜTLERDEN AL./ CAYILAMAZ TAAH.	150.000 TL
981	TAAHHÜTLERDEN BO./ CAYILAMAZ TAAH.	100.000 USD
979	TAAHHÜTLERDEN AL./ CAYILAMAZ TAAH.	100.000 USD

şeklinde kayda alınır.

Para swabı işleminde değerlendirme işlemi, forward işleminde olduğu gibi hesaplanacak ve gelir veya gider durumuna göre 224 veya 364 no.lu hesaplarda muhasebeleştirilecektir. Vadede ise kâr zarar durumuna göre hesap yapılarak forward işlem gibi ters kayıt ile ilgili hesaplar kapatılacaktır (bkz. Forward Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi).

3.3.2. Faiz Swabı (IRS) Sözleşmeleri

Basit şekli ile faiz swabı, kredi değeri/kredibilitesi farklı iki taraf arasındaki aynı ya da eş tutarda, fakat faiz koşulları değişik olan borçlarının gerektirdiği faiz ödemelerini belli süre değiştirmeleri şeklinde yapılmaktadır. Diğer bir ifadeyle de sabit faizi değişkene, değişken faizi sabite veya değişken faizler arasında değişiklik (LIBOR'u TRLIBOR'a veya TRLIBOR'u LIBOR'a çevirmek) şeklinde, faiz ödemelerinin niteliğini değiştirerek, borç ödemelerinin yapısının değiştirilmesi işlemidir.

Faiz swabını para swabından ayıran en önemli farklılık, faiz swabında anaparanın ne başlangıçta ne de vade sonunda değiştirilmemesidir. Sadece faizler karşılıklı olarak değiştirilmekte ve böylece risk de sadece faiz ödemeleri ile sınırlandırılabilir. Sınırlanabilir.

3.3.2.1. Faiz Swaplarının Temel Özellikleri

Faiz swabı işlemleri faiz riskinden korunma amaçlı başvuru bir araç olmasının yanı sıra, kredi değeri/kredibilitesi düşük firmalar ve diğer finansal kuruluşlar tarafından tercih edilebilmektedir. Özelliği sebebiyle sadece tek bir para birimi cinsinden işlemlerin yapıldığı faiz swaplarında, tarafların karşılıklı yükümlülükleri sadece faiz ödemelerinin değiştirilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Bunun nedeni ise anapara miktarının eşit olması ve bu nedenle de anapara değiş tokuşuna gerek olmamasıdır.

Faiz swabı işleminde taraflardan birisi diğerine nominal bir anapara üzerinden belli bir süre için, belli bir sabit faiz oranından nakit akışlarını ödemeyi kabul etmektedir. Diğer taraf da, aynı anapara ve aynı süre için değişken faiz oranından nakit akışlarını ödemeyi kabul etmektedir. Yapılan swap anlaşmasına göre bir varlık veya borca ilişkin periyodik ödemeleri değiştirmek üzere, belirlenen dönemler için, belirli bir anapara miktarına bağlı olarak faiz ödemelerini sabit orandan değişken orana; değişken orandan sabit orana ya da değişken oranın bir türünden diğer bir türüne değiştirilebilir. Böylece aynı para biriminden olan borçların sadece faiz ödemelerinin yapısı değiştirilmektedir.

Tarafların swap anlaşmasına gitmelerinin en önemli nedeni döviz swaplarında olduğu gibi faiz swaplarında da taraflardan birinin diğerine oranla göreceli avantajlarının varlığıdır. Tarafların göreceli üstünlükleri Ricardo'nun göreceli üstünlük kuramına göre ifade edilebilir. Buna göre, kredi değerleri farklı olan iki firma önce göreceli (mukayeseli) üstünlüğe sahip oldukları faiz oranları ile borçlanıp, borçlanmaya ait faiz yüklerini takasa tabi tutarlarsa, bu işlemde iki taraf da avantajlı çıkacaktır.

Faiz swabının yapılması yeni bir kaynak sağlamamakta, sadece faiz ödemelerinin yapısını değiştirmektedir. Faiz swabını para swabından ayıran en önemli unsur da, belirtildiği üzere anaparaların değil sadece faizin değiş tokuş edilmesi ve ödeme gücüne düşülmesi durumunda ise tarafların sadece faiz oranı riskine maruz kalabilmeleridir.

Türk bankacılık sektöründe IRS işlemleri genellikle faiz riskini bertaraf etmek için kullanılmaktadır. Örneğin ihraç edilen TL menkul kıymetlerin değişken faizli olması ve bu kaynağın sabit faizli konut kredileri şeklinde plase edilmesi durumunda banka faiz riskine maruz kalacaktır. Değişken faizli ödeme yaparken gelirleri sabit faizlidir. Bu durumda kredilerden elde ettiği sabit faizi değişken faize dönüştürebileceği bir IRS işlemine taraf olarak pozisyonunu dengelemesi mümkün olabilecektir. Aktifte ve pasifteki kalemlerin (kredi ve TL tahvil) aynı para cinsinden (TL) olması nedeniyle faiz swabı işlemi ile risk bertaraf edilebilmektedir. Diğer taraftan uluslararası alanda ve ülkemizde faiz swabı ilerleyen bölümlerde anlatılacak olan çapraz para swabını da kapsayacak şekilde adlandırılabilir. Böyle bir durumda farklı para birimleri (TL-USD) ile farklı türlerdeki faizlerin değişimi (değişken ve sabit) söz konusu olabilmektedir.

3.3.2.2. Faiz Swabı İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi

Faiz swabı sözleşmelerinin örnek işlem üzerinden muhasebeleştirilmesinin açıklanmasından önce netleştirme ile ilgili TMS hükümlerine değinilmesi faydalı olacaktır. Belirtildiği üzere faiz swabı işleminde karşılıklı faiz ödemeleri söz konusudur.

TMS 32'nin 42'nci paragrafında bir finansal varlık ve borcun birbirine mahsup edilerek (netleştirilerek) net tutarın finansal durum tablosunda (bilançoda) gösterilmesi ancak ve ancak işletmenin; muhasebeleştirilen tutarları netleştirme konusunda yasal bir hakkının bulunması ve net esasa göre ödemede bulunma ya da varlığı elde etme ve borcu ödeme işlemlerini eş zamanlı olarak gerçekleştirme niyetinde olması durumunda mümkün olabileceği belirtilmektedir. Diğer yandan TMS 32'nin 43'üncü paragrafında finansal varlık ve borçların net esasa göre sunumunun, iki ya da daha fazla finansal aracın ödenmesinin işletmenin gelecekteki tahmini nakit akışını yansıtması durumunda zorunlu olduğu ifade edilmiştir. Bu çerçevede, faiz swabı (IRS) değerlemesi yapılırken alınan faiz ve verilen faiz tutarlarına ilişkin nakit akışlarının bugünkü değerlerinin ayrı ayrı hesaplanması ve sözleşme bazında netleştirme yapılmaksızın ayrı ayrı varlık veya yükümlülük olarak muhasebeleştirilmesi uygun olmayacaktır. Bu kapsamda netleştirme işlemi yapılmasının daha doğru bir uygulama olacaktır.²⁹

Öte yandan birçok farklı finansal aracın, tek bir finansal aracın özelliklerini taşıyacak şekilde kullanılması (sentetik türev) şeklindeki işlemlerde netleştirme yapılması genellikle uygun olmaz ve finansal durum tablosunda (bilançosunda) net esasta gösterilmez.

Diğer taraftan değişken faiz hesaplamalarında bankalarca farklı yöntemler kullanılabilmektedir. En çok kullanılan yöntem çerçevesinde en son bilinen faiz oranları kullanılarak ileri tarihli faizler hesaplanır ve bunların üzerinden nakit akımları oluşturulur. Daha sonra verim eğrileri üzerinden elde edilen faizler ile nakit akımları iskonto edilir. IRS ve çapraz para swabı (CCS) işlemlerinin gerçeğe uygun değer hesaplaması yapılırken ilk etapta kur ve faiz etkisi ayrıştırılmaktadır. Faiz etkisi indirgenmiş nakit akış analizi yöntemiyle hesaplanmaktadır. Bu kapsamda sabit ve değişken faizli bacakların bugünkü değerleri hesaplanırken getiri (verim) eğrilerinden yararlanılmaktadır. İlgili yöntem ve hesaplamalara ilerleyen kısımlarda yer verilmiştir.

²⁹ Bkz. TMS 32 42 ve 43'ünü paragraflar

Bu bağlamda faiz swabı işleminin muhasebeleştirilmesi bir örnek ile açıklanacaktır.

Örnek: A Bankası 30.000.000 TL tutarında değişken faizli ihraç ettiği tahvillerden elde ettiği kaynağı sabit faizli kredilere yönlendirmeyi planlamaktadır. A Bankası oluşan pozisyonu faiz riskinden korumak istemektedir. Bu amaçla 30.03.2014 tarihinde, ödemeleri 30.06.2014 tarihinde başlayıp 30.06.2016 tarihinde sona erecek şekilde A Bankası ile B Bankası faiz swap sözleşmesi yapmıştır. Sözleşmeye göre 30.000.000 TL nominal tutar üzerinde üçer aylık dönemler için A Bankası B Bankası'na %9,3 oranında sabit faiz, B Bankası ise A Bankası'na TRLIBOR oranında değişken faiz ödeyecektir. TRLIBOR oranı her dönemin başındaki gerçekleşen orandır. Yapılan anlaşma gereği 30.06.2014–30.09.2014 tarihleri arasında kapsayan dönem için A Bankası %9,3 sabit faizi B Bankası'na, B Bankası ise %7,06 değişken faizi A Bankası'na vermeyi taahhüt etmektedir. 30.06.2014 tarihinde TRLIBOR %7,06 olarak gerçekleşmiştir.

Örnekte verilen durum aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Ürün	Faiz Swabı
Ana Para Tutarı	30.000.000 TL
Ödenecek Faiz (%)	9,3000
Alınacak Faiz Spread(%)	0,0000
Değerleme Tarihi	30.06.2014
Değerleme Tarihi TRLIBOR (%)	7,0600

A Bankası tarafından yapılacak muhasebe kayıtları dört başlık altında toplanmaktadır.

1. Açılış Kaydı (30.03.2014)

Faiz swabı işleminin nominal tutar üzerinden nazım kayıtlarına alınması;

964102	TÜ. Fİ. AR. ALA./SWAP FAİZ ALIM İŞ.	30.000.000 TL
966102	TÜ. Fİ. AR. BO./SWAP FAİZ ALIM İŞ.	30.000.000 TL
964103	TÜ. Fİ. AR. AL./ SWAP FAİZ SATIM İŞL.	30.000.000 TL
966103	TÜ. Fİ. AR. BO./ SWAP FAİZ SATIM İŞL.	30.000.000 TL

2. Değerleme Kaydı

Faiz swaplarında, ara dönemlerde alınacak/ödenen faiz tutarları, değerleme tarihinden ilgili dönemde geçerli olan ilgili para cinslerinin cari faiz oranları ile, ilgili dönemden değerleme tarihine iskonto edilmektedir (30.06.2014 tarihli faiz ödemeleri yapıldıktan sonra değerleme yapılmaktadır).

Faiz swaplarında sabit ve değişken faiz değiştirilmesi durumunda aşağıdaki şekilde faizler hesaplanır:

Sabit Faizler: Sabit faiz oranı üzerinden ödenecek/alınacak faizler ödenecekleri/alınacakları tarihten, değerleme tarihine, değerleme tarihinden ilgili tarihler için geçerli cari faiz oranları ile iskonto edilirler.

Değişken Faizler: İleri tarihlerde ödenecek/alınacak değişken faiz tutarları önceden belli olmadığı için öncelikle cari faiz oranları kullanılarak ileride ödenecek ve alınacak değişken faiz tutarları hesaplanır. Bu hesaplamada değerleme tarihinden değişken faiz oranının sabitleneceği tarihe geçerli cari faiz oranları kullanılır. Örneğin 9 ay sonra ödenecek 3 aylık değişken faiz tutarı 6 ay sonra belirlenecekse, değerleme tarihindeki 6 aylık ve 9 aylık cari oranlar kullanılarak 6 ay sonraki 3 aylık faiz oranı hesaplanarak 9 ay sonra ödenecek faiz tutarı bulunur, sonra da bu tutar değerleme tarihinden ödeme tarihine geçerli cari oranla ödeme tarihinden değerleme tarihine iskonto edilir.

Bu kapsamda örneğimizde faiz ödemelerinin hesaplanması aşağıdaki gibi yapılır. Ödemelere ilişkin hesaplamaların detayına izleyen sayfadaki tablolarda yer verilmiştir.

1. Sabit faiz oranı olan %9,3'ten ödenecek faiz tutarları tarihleri itibarıyla belirli olduğu için aşağıdaki tabloda (sabit faiz için hazırlanan tablo) yer alan ödenecek faiz tutarları değerleme tarihi olan 30.06.2014'ten faizlerin ödeneceği her bir tarih için geçerli olan cari oranlarla, değerleme tarihine iskonto edilerek vade sonuna kadar ödenecek tüm faizlerin değerleme tarihi itibarıyla cari değerleri bulunur. 30.09.2014 tarihinde ödenecek olan 713.000 TL tutarındaki faizin cari değeri 30.06.2014'te 92 günlük cari faiz oranı olan %6,9963'le 30.06.2014'e iskonto

edilmiş ve cari değeri 700.784 TL olarak bulunmuştur. Söz konusu iskonto işlemi tüm ödenecek faizler için yapıldığında 30.06.2014'ten sonraki dönemlerde ödenecek olan toplam 5.673.000 TL tutarındaki sabit faizin 30.06.2014 tarihi itibarıyla değeri 5.200.690,54 TL olarak bulunmuştur.

2. Değişken faiz oranı üzerinden alınacak faizler için ise öncelikle cari faiz oranlarından faydalanılarak alınacak faiz tutarları hesaplanır. Alınacak faiz tutarlarına ait oranlar dönem başında belirlendiği için 30.09.2014 tarihinde yapılacak tahsilâtın oranı 30.06.2014 tarihinde bilinmektedir. 02.01.2015 tarihinde yapılacak tahsilâtın oranı ise 186 günlük cari oranla 92 günlük cari oran arasındaki farktan 7,3050 olarak hesaplanmış ve faiz tutarı da 572.225 TL olarak bulunmuş ve bu tutar tekrar 92 günlük cari oran olan 7,2174³⁰ ile değerlendirilerek iskonto edilerek söz konusu faiz tahsilâtının cari değeri 551.988,17 TL olarak bulunmuştur. Diğer vadeler için de yapılan işlemlerin ardından ileride tahsil edilecek değişken faiz tutarları toplamı 4.829.431,17 TL ve değerlendirilme tarihi itibarıyla değerleri de 4.413.800,15 TL olarak bulunmuştur.

Yukarıda belirtildiği üzere TMS hükümleri çerçevesinde netleştirme işlemi yapılacaktır. Sonuç olarak söz konusu faiz swabının toplam değerlendirilme tutarı ödenecek sabit faizlerin değerlendirilme tarihine iskonto edilmiş değeri olan -5.200.690,54 TL ile tahsil edilecek faizlerin değerlendirilme tarihine iskonto edilmiş değeri olan 4.413.800,15 TL'nin arasındaki fark olan -786.890,39 TL olarak bulunmuştur. Hesaplama detayları aşağıdaki tablolarda verilmiştir:

³⁰ Bu ve diğer bazı örneklerde bu şekilde verilen faiz oranları verim eğrileri ile hesaplanmakta olup bu çalışmada söz konusu hususun detaylarına girilmemiştir.

Tablo 4: IRS Örneği - Sabit Faizli Ödemelerin Bugünkü Değerlerinin Hesaplanması

Tarih	Değerleme Günü	Anapara	İşlem Cinsi	Para Kodu	Oran	Ödenecek Faizler	Ödemeye Kalan Gün Sayısı	İskonto Oranı	Bugünkü Değer
30.06.2014	30.06.2014	30.000.000,00	Verilen	TL	9,30	0,00	0	0.0000	0.00
30.09.2014	30.06.2014	30.000.000,00	Verilen	TL	9,30	713.000,00	92	6,9963	700.784,00
30.12.2014	30.06.2014	30.000.000,00	Verilen	TL	9,30	705.250,00	183	7,2174	680.703,92
02.04.2015	30.06.2014	30.000.000,00	Verilen	TL	9,30	728.500,00	277	7,4568	689.281,79
02.07.2015	30.06.2014	30.000.000,00	Verilen	TL	9,30	705.250,00	368	7,6948	653.781,94
01.10.2015	30.06.2014	30.000.000,00	Verilen	TL	9,30	705.250,00	459	7,8912	640.156,14
31.12.2015	30.06.2014	30.000.000,00	Verilen	TL	9,30	705.250,00	550	8,0877	626.239,49
01.04.2016	30.06.2014	30.000.000,00	Verilen	TL	9,30	705.250,00	641	8,2841	612.066,69
01.07.2016	30.06.2014	30.000.000,00	Verilen	TL	9,30	705.250,00	732	8,4799	597.676,57
						5.673.000,00			5.200.690,54

Tablo 5: IRS Örneği – Değişken Faizli Ödemelerin Bugünkü Değerlerinin Hesaplanması

Tarih	Değerleme Günü	Anapara	Para Kodu	Oran	Faiz Oranının Belirleneceği Tarih	Faiz Oranının Belirleneceği Tarihe Kalan Gün	Tahsilâta Kalan Gün Sayısı	Uygulanacak Yeni Oran	Tahsil Edilecek Faizler	İskonto Oranı	Bugünkü Değer
30.06.2014	30.06.2014	30.000.000,00	TL			0	0		0,00	0,0000	
30.09.2014	30.06.2014	30.000.000,00	TL	7,0600	30.06.2014	0	92	7,0600	541.266,67	6,9963	531.993,02
30.12.2014	30.06.2014	30.000.000,00	TL	TRLIBOR	30.09.2014	92	186	7,3050	572.225,00	7,2174	551.988,17
02.04.2015	30.06.2014	30.000.000,00	TL	TRLIBOR	02.01.2015	186	277	7,6640	581.186,67	7,4568	549.898,95
02.07.2015	30.06.2014	30.000.000,00	TL	TRLIBOR	02.04.2015	277	368	7,9685	604.277,92	7,6948	560.178,65
01.10.2015	30.06.2014	30.000.000,00	TL	TRLIBOR	02.07.2015	368	459	8,0603	611.239,42	7,8912	554.822,64
31.12.2015	30.06.2014	30.000.000,00	TL	TRLIBOR	01.10.2015	459	550	8,2589	626.299,92	8,0877	556.134,34
01.04.2016	30.06.2014	30.000.000,00	TL	TRLIBOR	31.12.2015	550	641	8,4425	640.222,92	8,2841	555.631,50
01.07.2016	30.06.2014	30.000.000,00	TL	TRLIBOR	01.04.2016	641	732	8,6072	652.712,67	8,4799	553.152,88
									4.829.431,17		4.413.800,15

30.06.2014 tarihli muhasebe kaydı

872011	TÜ. Fİ. AR. ZA./ SWAP FAİZ ALIM SATIM İŞ.	786.890,39 TL
364002	TÜ. Fİ. YÜKÜMLÜLÜK. (SWAP)	786.890,39 TL

3. İşlemin Realize Olması (Faiz tahsilâtı ve ödemesi) (30.09.2014)

Netleştirme işlemi (nakdi uzlaşma yapıldığı ve farkın transfer edildiği varsayılmıştır.) yapılacaktır (541.266,67 - 713.000 = -171.733,33 TL):

872011	TÜ. Fİ. AR. ZA./ SWAP FAİZ ALIM SATIM İŞ.	171.733,33 TL
022	YURTİÇİ BANKALAR	171.733,33 TL

4. Kapanış Kayıtları (30.06.2016)

Kapanışta herhangi bir anapara değişimi olmadığı için nazım kayıtların kapatılması yeterli olacaktır.

966102	TÜ. Fİ. AR. BO./SWAP FAİZ ALIM İŞ.	30.000.000 TL
964102	TÜ. Fİ. AR. AL./SWAP FAİZ ALIM İŞ.	30.000.000 TL
966103	TÜ. Fİ. AR. BO./ SWAP FAİZ SATIM İŞL.	30.000.000 TL
964103	TÜ. Fİ. AR. AL./ SWAP FAİZ SATIM İŞL.	30.000.000 TL

3.3.3. Çapraz Para Swapları (CCS)

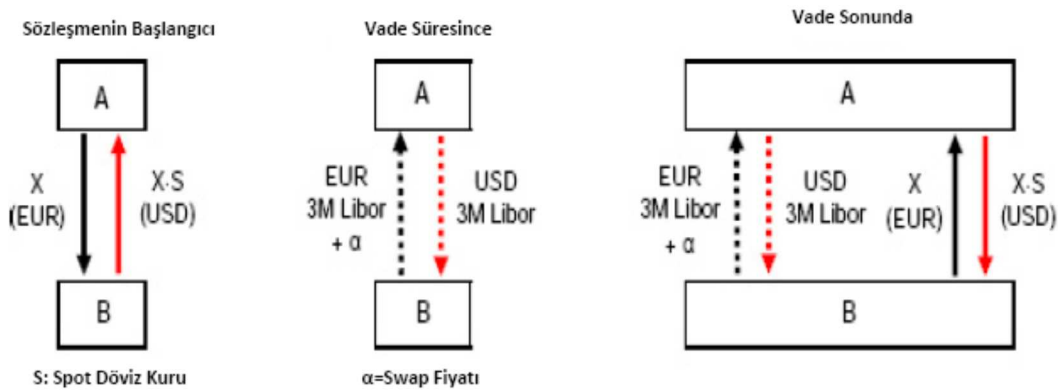
Çapraz para swapları (Cross Currency Swap) farklı para birimi bazında anapara ve faizlerin karşılıklı değiştirildiği, vadede işlemin ters işlemle kapatıldığı türev ürünlerdir. Faiz swabından farklı olarak nominal miktarlar da el değiştirebilmektedir.

Çapraz para swap (Cross Currency Swap) işlemi bir faiz oranı ve anlaşmaya varılan kur üzerinden taraflar arasında ana paraların takas edilmesi olarak tanımlanırken, bu swap türünde para swabı faiz swabı ile birlikte kullanılmaktadır. Çapraz para swaplarında, farklı para birimleri ve farklı faiz yapısı üzerine (sabit veya değişken) borçlanan taraflar, diğer tarafın borcuna ilişkin anapara ve faiz ödemelerini yerine getirmek üzere anlaşırlar.³¹ Aşağıdaki şekilde EUR/USD swaplarındaki akış kısaca anlatılmaktadır. Buna göre; sözleşmenin başlangıcında A, X.S USD

³¹ Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Özel Bankacılık Ürünleri, <http://www.vakifbank.com.tr/doviz-swap.aspx?pageID=592>, [31.01.2016 tarihinde erişildi.]

tutarındaki parayı B'den alırken, B'ye de aynı anda X EUR tutarında para vermektedir. Sözleşme dönemi boyunca A B'den, verdiği EUR karşılığında her üç ayda bir 3 aylık EUR Libor+ α tutarında periyodik ödemeler alırken, B'ye de aldığı USD karşılığında 3 aylık USD Libor tutarında ödeme yapmaktadır. Burada α , sözleşmenin başında belirlenen ve baz alınan swabın fiyatını temsil etmektedir. Sözleşme vadesinin sonunda ise A, B'ye X.S tutarını geri öderken, B de A'ya X EUR tutarını ödemektedir. Buradaki S sözleşmenin başında belirlenen spot döviz kurudur. Çapraz döviz swapları, yabancı döviz kurlarından yatırımları fonlamak için hem finansal kuruluşlar hem de müşterileri tarafından kullanılmakla birlikte, çok uluslu şirketler tarafından yapılan doğrudan yabancı yatırımlar için de kullanılmaktadır. Ayrıca bilançoda yükümlülüklerin döviz birimlerini dönüştürmek için de bir araç olarak özellikle de yabancı para üzerinden Eurobond ihracı yapan kurumlar tarafından da sıklıkla kullanılmaktadır. Böylece sözleşme sonunda meydana gelen kurdaki değişimlerden taraflar yararlanabilmektedir. Bu işlemde değişken faizler değiştirilmiştir.³²

Şekil 1: Çapraz Para Swap (CCS) İşleminin İşleyişi

Kaynak: Bank For International Settlements (BIS)

Öte yandan genellikle Türk bankacılık sektöründe kullanılan türü ise sabit faizin değişkene veya değişken faizin sabite çevrilmesi yönündedir. En sık karşılaşılan örnek ise yurtdışından değişken faizli temin edilen YP kredilerin TL

³² Bank For International Settlements (BIS), Eylül 2008, The Basic Mechanics Of FX Swaps And Cross-Currency Basis Swaps, http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt0803z.htm, [31.01.2016 tarihinde erişildi.]

sabit faizli kredilere yönlendirilmesi durumunda ortaya çıkan riskin bertaraf edilmesi için CCS sözleşmesine taraf olunmasıdır. Böyle bir durumda banka hem kur hem de faiz riskine maruz kalmaktadır. Her iki riski birlikte bertaraf etmek için sabit faizi değişkene ve aldığı kaynağı öncelikle TL daha sonra vadede (yurtdışından temin edilen kredinin ödeme zamanında) YP'ye dönüştürebileceği bir çapraz para swabı işlemine taraf olabilecektir.

Diğer taraftan CCS işlemleri için kredi sınırları ve sermaye yeterliliği standart rasyosu hesaplamalarında döviz kuruna dayalı işlemlerin tabi olduğu oranların kullanılması gerekmektedir.

3.3.3.1. Çapraz Para Swaplarının Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi

Bu kısımda çapraz para swabı işlemlerinin değerlendirilmesi ve muhasebeleştirilmesi örnek işlem üzerinden açıklanacaktır.

Örnek: A Bankası yurtdışından temin ettiği değişken faizli 30.000.000 USD tutarında kaynağı sabit faizli TL tüketici kredilerine yönlendirmeyi planlamaktadır. Ödemeleri 30.06.2014'te başlayıp 30.06.2016 tarihinde sona ermek üzere A Bankası ile B Bankası 28.03.2014 tarihinde çapraz para swabı sözleşmesi yapmıştır. Sözleşme kapsamında A Bankası spotta 45.000.000 TL alacak, karşılığında 30.000.000 USD verecektir (vadede işlemin tersi gerçekleşecektir). Sözleşmeye göre nominal tutarlar üzerinden üçer aylık dönemler için A Bankası B Bankası'na %9,3 oranında sabit faiz, B Bankası ise A Bankası'na LIBOR oranında değişken faiz ödeyecektir. LIBOR oranı her dönemin başındaki gerçekleşen orandır. Yapılan anlaşma gereği 30.06.2014–30.09.2014 tarihleri arasını kapsayan dönem için A Bankası %9,3 sabit faizi B Bankası'na, B Bankası ise %2,799 değişken faizi A Bankası'na vermeyi taahhüt etmektedir. 30.06.2014 tarihinde LIBOR %2,799 olarak gerçekleşmiştir.

Örnekte verilen durumun özeti aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Ana Para Tutarı	45.000.000 TL	Ana Para Tutarı	30.000.000 USD
Ödenecek Faiz (%)	9,3000	Değerleme Tarihi LIBOR (%)	2,799

A Bankası tarafından yapılacak muhasebe kayıtları dört başlık altında toplanmaktadır.

1. Açılış kaydı

Sözleşmenin kayıtlara alınması, 28.03.2014 tarihinde spot işlemin (ilk bacak) taahhüt kaydı,³³

978	TAAHHÜTLERDEN AL./ CAYILAMAZ TAAH.	45.000.000 TL
980	TAAHHÜTLERDEN BO./ CAYILAMAZ TAAH.	45.000.000 TL
979	TAAHHÜTLERDEN AL./ CAYILAMAZ TAAH.	30.000.000 USD
981	TAAHHÜTLERDEN BO./ CAYILAMAZ TAAH.	30.000.000 USD

ve vadedeki işlemin nazım kaydı;

965100	TÜ. Fİ. AR. AL./ SWAP PARA ALIM İŞL.	30.000.000 USD
967100	TÜ. Fİ. AR. BO./ SWAP PARA ALIM İŞL.	30.000.000 USD
964101	TÜ. Fİ. AR. AL./ SWAP PARA SATIM İŞL.	45.000.000 TL
966101	TÜ. Fİ. AR. BO./ SWAP PARA SATIM İŞL.	45.000.000 TL

şeklinde yapılır.

İlk bacak gerçekleştirildiğinde (USD verilip TL alındığında) yapılacak kayıtlar (spottaki işlemin gerçekleşmesi);

30.03.2014 tarihinde;

024	YURTDIŞI BANKALAR	45.000.000 TL
294	DÖVİZ ALIM SATIM	45.000.000 TL
295	DÖVİZ VAZİYETİ	30.000.000 USD
025	YURTDIŞI BANKALAR	30.000.000 USD

ve taahhüt kayıtlarının iptali;

³³ Faiz Swabı Muhasebesi ve Değerlemesi kısmında taahhüt kaydına ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

980	TAAHHÜTLERDEN BO./ CAYILAMAZ TAAH.	45.000.000 TL
978	TAAHHÜTLERDEN AL./ CAYILAMAZ TAAH.	45.000.000 TL
981	TAAHHÜTLERDEN BO./ CAYILAMAZ TAAH.	30.000.000 USD
979	TAAHHÜTLERDEN AL./ CAYILAMAZ TAAH.	30.000.000 USD

şeklinde yapılır.

2. Değerleme Kaydı

Çapraz para swabı işleminde faiz swabında olduğu gibi nakit akışlarının iskonto edilerek bugünkü değerlerinin bulunması gerekmektedir. Aynı şekilde sabit TL bacak ile değişken USD bacak için hesaplama yapılır. İşlemin vadesinde anaparalar tekrar değiştirileceği için onların da hesaplama dahil edilmesi gerekmektedir.

Ödemelere ilişkin hesaplamaların detayına izleyen sayfadaki tablolarda yer verilmiştir. Hesaplama adımları faiz swabı ile benzer olduğu için aynı açıklamalara tekrar yer verilmemiştir (30.06.2014 tarihli faiz ödemeleri yapıldıktan sonra değerlendirme yapılmaktadır).³⁴

Sonuç olarak söz konusu çapraz para swabının toplam değerlendirme tutarı ödenecek sabit faizlerin ve dönem sonundaki anaparanın değerlendirme tarihine iskonto edilmiş değeri -45.937.080,88 TL ve tahsil edilecek faizlerin ve dönem sonundaki anaparanın değerlendirme tarihine iskonto edilmiş değeri 30.396.372,47 TL olarak hesaplanmıştır.

³⁴ Bkz. Faiz Swabı İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi

Tablo 6: CCS Örneği - Sabit Faizli Ödemelerin Bugünkü Değerlerinin Hesaplanması

Tarih	Değerleme Günü	Anapara	İşlem Cinsi	Parakodu	Oranı	Ödenecek Faizler	Ödemeye Kalan Gün Sayısı	İskonto Oranı	Bugünkü Değer
30.06.2014	30.06.2014	45.000.000,00	Verilen	TL	9,30	0,00	0	0.0000	0.00
30.09.2014	30.06.2014	45.000.000,00	Verilen	TL	9,30	1.069.500,00	92	6,9963	1.051.176,01
30.12.2014	30.06.2014	45.000.000,00	Verilen	TL	9,30	1.057.875,00	183	7,2174	1.021.055,87
02.04.2015	30.06.2014	45.000.000,00	Verilen	TL	9,30	1.092.750,00	277	7,4568	1.033.922,68
02.07.2015	30.06.2014	45.000.000,00	Verilen	TL	9,30	1.057.875,00	368	7,6948	980.672,92
01.10.2015	30.06.2014	45.000.000,00	Verilen	TL	9,30	1.057.875,00	459	7,8912	960.234,21
31.12.2015	30.06.2014	45.000.000,00	Verilen	TL	9,30	1.057.875,00	550	8,0877	939.359,24
01.04.2016	30.06.2014	45.000.000,00	Verilen	TL	9,30	1.057.875,00	641	8,2841	918.100,03
01.07.2016	30.06.2014	45.000.000,00	Verilen	TL	9,30	46.057.875,00	732	8,4799	39.032.559,93
						53.509.500,00			45.937.080,88

Tablo 7: CCS Örneği – Değişken Faizli Ödemelerin Bugünkü Değerlerinin Hesaplanması

Tarih	Değerleme Günü	Anapara	Para kodu	Oran	Faiz Oranının Belirleneceği Tarih	Faiz Oranının Belirleneceği Tarihe Kalan Gün	Tahsilâta Kalan Gün Sayısı	Uygulanacak Yeni Oran	Tahsil Edilecek Faizler	İskonto Oranı	Bugünkü Değer
30.06.2014	30.06.2014	30.000.000,00	USD			0	0		0,00	0,0000	
30.09.2014	30.06.2014	30.000.000,00	USD	2,7990	30.06.2014	0	92	2,7990	214.590,00	0,485	214.324,83
02.01.2015	30.06.2014	30.000.000,00	USD	LIBOR	30.09.2014	92	186	1,1100	86.950,00	0,5798	86.690,67
02.04.2015	30.06.2014	30.000.000,00	USD	LIBOR	02.01.2015	186	277	1,3900	105.408,33	0,722	104.826,46
02.07.2015	30.06.2014	30.000.000,00	USD	LIBOR	02.04.2015	277	368	2,3900	181.241,67	0,9056	179.579,09
01.10.2015	30.06.2014	30.000.000,00	USD	LIBOR	02.07.2015	368	459	2,3900	181.241,67	1,0892	178.755,53
31.12.2015	30.06.2014	30.000.000,00	USD	LIBOR	01.10.2015	459	550	2,3900	181.241,67	1,2544	177.822,54
01.04.2016	30.06.2014	30.000.000,00	USD	LIBOR	31.12.2015	550	641	2,3900	181.241,67	1,4196	176.749,29
01.07.2016	30.06.2014	30.000.000,00	USD	LIBOR	01.04.2016	641	732	2,9980	30.227.348,33	1,5824	29.277.624,05
									31.359.263,33		30.396.372,47

a) Kur 1,50 olarak gerçekleşirse

Bu durumda nakit giriş ve çıkışları netleştirildiğinde

$$= 45.937.080,88 \text{ TL} - (30.396.372,47 \text{ USD} * 1,5) = 45.937.080,88 \text{ TL} - 45.594.558,70 \text{ TL}$$

= - 342.522,18 TL olacaktır. Bu durumda zarar söz konusudur.

30.06.2014 tarihli muhasebe kaydı;

872011	TÜ. Fİ. AR. ZA./ SWAP FAİZ ALIM SATIM İŞ.	342.522,18 TL
364002	TÜ. Fİ. YÜKÜMLÜLÜK. (SWAP)	342.522,18 TL

b) Kur 1,52 olarak gerçekleşirse

Bu durumda nakit giriş ve çıkışları netleştirildiğinde

$$= 45.937.080,88 \text{ TL} - (30.396.372,47 \text{ USD} \times 1,52) = 45.937.080,88 \text{ TL} - 46.202.486,15 \text{ TL}$$

= 265.405,27 TL olacaktır. Bu durumda kâr söz konusudur.

30.06.2014 tarihli muhasebe kaydı;

22402	TÜ. Fİ. VARLIKLAR (SWAP)	265.405,27 TL
752010	TÜ. Fİ. AR. KÂR./ SWAP FAİZ ALIM SATIM İŞ.	265.405,27 TL

3. İşlemin Realize Olması (Faiz tahsilâtı ve ödemesi)

30.09.2014 tarihli muhasebe kayıtları;

- TL faiz ödemesi

$$\text{Faiz tutarı} = 45.000.000 \times 0,093 \times 92 / 360 = 1.069.500 \text{ TL}$$

- USD Faiz ödemesi

$$\text{Faiz tutarı} = 30.000.000 \times 0,02799 \times 92 / 360 = 214.590 \text{ USD}$$

Kurun 1,52 olduğunu varsayarsak $214.590 \text{ USD} \times 1,52 = 326.176,80 \text{ TL}$

025	YURDIŞI BANKALAR	214.590 USD
295	DÖVİZ VAZİYETİ	214.590 USD
294	DÖVİZ ALIM SATIM	326.176,80 TL
872010	TÜ. Fİ. AR. ZA./ SWAP PARA ALIM SATIM İŞ.	743.323,20 TL
024	YURTDIŞI BANKALAR	1.069.500 TL

4. Kapanış Kayıtları (30.06.2016)

İşlemin vadesinde kapatılması sonrası yapılacak kayıtlar (kur 1,5)

025	YURTDIŞI BANKALAR	30.000.000 USD
295	DÖVİZ VAZİYETİ	30.000.000 USD
294	DÖVİZ ALIM SATIM	45.000.000 TL
024	YURTDIŞI BANKALAR	45.000.000 TL

ve nazım hesapların kapatılması

967100	TÜ. Fİ. AR. BO./ SWAP PARA ALIM İŞL.	30.000.000 USD
965100	TÜ. Fİ. AR. AL./ SWAP PARA ALIM İŞL.	30.000.000 USD
966101	TÜ. Fİ. AR. BO./ SWAP PARA SATIM İŞL.	45.000.000 TL
964101	TÜ. Fİ. AR. AL./ SWAP PARA SATIM İŞL.	45.000.000 TL

3.4. OPSİYONLAR

Opsiyonlar, belirli bir vadeye kadar (veya belirli bir vadede), opsiyona dayanak varlık oluşturan belirli miktardaki bir malı, finansal ürünü, sermaye piyasası aracını veya ekonomik göstergiyi belirli bir fiyattan (kullanım fiyatı) alma ya da satma hakkını, belirli bir prim karşılığında opsiyonu satın alan kişiye (lehdara) veren ancak zorunlu tutmayan, buna karşın opsiyonun satıcısını (keşidecisini) lehdar tarafından talep edilmesi halinde satmaya zorunlu tutan sözleşmelerdir.³⁵

Opsiyonun tarafları ve opsiyonla ilgili işlemler özel bazı terimlerle anlatılır:

- Lehdar: Uzun pozisyon sahibi,

³⁵ Saltoğlu, a.g.e. s.25

- Keşideci: Kısa pozisyon sahibi,
- Ters işlem: Uzun pozisyon sahibinin kısa, kısa pozisyon sahibinin uzun pozisyon almak suretiyle ilk pozisyonlarını kapatmaları.

3.4.1. Opsiyon Türleri

- *Alım Opsiyonu*

Alım opsiyonu alan yatırımcı, belli bir vadeye kadar veya vadede, opsiyona dayanak oluşturan belli miktardaki malı, finansal ürünü, sermaye piyasası aracını veya ekonomik göstergiyi, opsiyonu satan yatırımcıya ödediği bir prim karşılığında belli bir fiyattan alma hakkına sahip olur.

Alım opsiyonu satan yatırımcı ise, belli bir vadeye kadar veya vadede, opsiyona dayanak oluşturan belli miktardaki malı, finansal ürünü, sermaye piyasası aracını veya ekonomik göstergiyi alım opsiyonu alan yatırımcının talebi halinde belli bir fiyattan satmakla yükümlüdür.³⁶

- *Satım Opsiyonu*

Satım opsiyonu alan bir yatırımcı, belli bir vadeye kadar veya vadede, opsiyona dayanak oluşturan belli miktardaki malı, finansal ürünü, sermaye piyasası aracını veya ekonomik göstergiyi, opsiyonu satan yatırımcıya ödediği bir prim karşılığında belli bir fiyattan satma hakkına sahiptir.

Satım opsiyonu satan yatırımcı ise, belli bir vadeye kadar veya vadede, opsiyona dayanak oluşturan belli miktardaki malı, finansal ürünü, sermaye piyasası aracını veya ekonomik göstergiyi satım opsiyonu alan yatırımcının talebi halinde belli bir fiyattan satın almakla yükümlüdür.³⁷

³⁶ Akbank T.A.Ş., Türev Ürünler Kataloğu, Özel Bankacılık, <http://www.akbank.com/Documents/TUREV%20URUNLER%20KATALOGU.PDF>, tarihinde erişildi.], s. 2

³⁷ Akbank T.A.Ş. a.g.e., s.2

3.4.2. Opsiyonlar İle İlgili Kavramlar

Opsiyon primi (option premium), opsiyon sözleşmesiyle sağlanan alım ve satım hakkı karşılığında alıcının satıcıya ödediği fiyattır. Diğer bir deyişle, satıcının sözleşmeyi düzenlemekle opsiyon dönemi boyunca karşılaşıacağı riske karşın talep ettiği bedeldir. Prim, sözleşmedeki dayanak varlık tutarının veya uygulama fiyatının belli bir yüzdesi olarak belirtildiği gibi, bir birim dayanak varlık karşılığı ödenmesi gereken USD olarak da ifade edilmektedir.

Uygulama fiyatı (exercise, strike price), opsiyonun alıcı tarafından uygulandığında, dayanak varlık alım ya da satım işlemlerinin gerçekleştirileceği önceden belirlenen fiyattır.

Vade (expiry date), alıcının opsiyonu uygulayabileceği son tarihi belirtmektedir. Opsiyonlar vadelerine göre de iki türlü tanımlanmaktadır. **Avrupa türü opsiyonlar (European options)**, alıcı tarafından yalnız vade günü uygulanabilen opsiyonlardır. **Amerikan türü opsiyonlar (American options)** ise, alıcı tarafından opsiyon süresi içinde herhangi bir günde veya vadesinde uygulanabilen opsiyonlardır. Amerikan türü opsiyonların primleri, aynı özelliklere sahip Avrupa türü opsiyonların primlerinden daha yüksektir.³⁸

Düz (vanilla) opsiyonlar olarak adlandırılan ve ek özellikler barındırmayan opsiyon tipleri dışında egzotik opsiyonlar bulunmaktadır. Egzotik opsiyonlar standart dışı farklı özelliklerin bulunduğu, yapılandırılmış türev ürünlerdir. Bu opsiyonlar bağlamında Avrupa ve Amerikan tipi dışında farklı kullanım özellikleri olabilmektedir. Bu opsiyon tiplerinden aşağıda kısaca bahsedilmiştir:

- Bermuda tipi opsiyon işleminde alıcı hakkını önceden belirlenmiş sayıda kullanma hakkına sahiptir. Burada Avrupa ve Amerikan opsiyonunun karşımı söz konusudur. Örneğin bir swaption işleminde belirlenen tarihten 6 ay sonra tekrar swap opsiyonunu kullanma hakkı olabilmektedir.

³⁸ Akbank T.A.Ş., a.g.e., s. 2

- Kanarya tipi opsiyonun Avrupa ve Bermuda tipi arasında bir işlem olduğu söylenebilir. Bu işlemde alıcı, hakkı belirlenmiş bir süre geçtikten sonra birden fazla kez kullanma hakkına sahip olabilmektedir.

Bunlar dışında Verde, capped, birleşik (compound), shout, çift (double), swing benzeri opsiyon tipleri de mevcuttur.

3.4.3. Opsiyon Pozisyonları

Borsa’da işlem gören her sözleşmenin iki tarafı vardır. Bunlar alıcı ve satıcıdır. Alıcının pozisyonu “uzun”, satıcının pozisyonu “kısa” pozisyon olarak adlandırılır. Uzun pozisyon alan bir yatırımcı teslim tarihinde, sözleşmeyi aldığı fiyattan, sözleşmede belirtilmiş miktar ve koşullarda dayanak varlığı almayı taahhüt eder. Kısa pozisyon alan bir yatırımcı teslim tarihinde, sözleşmeyi sattığı fiyattan, sözleşmede belirtilmiş miktar ve koşullarda dayanak varlığı satmayı taahhüt eder.

Opsiyonlarda dört tür pozisyon yaratılmaktadır:

1. Alım opsiyonunda uzun pozisyon
2. Alım opsiyonunda kısa pozisyon
3. Satım opsiyonunda uzun pozisyon
4. Satım opsiyonunda kısa pozisyon

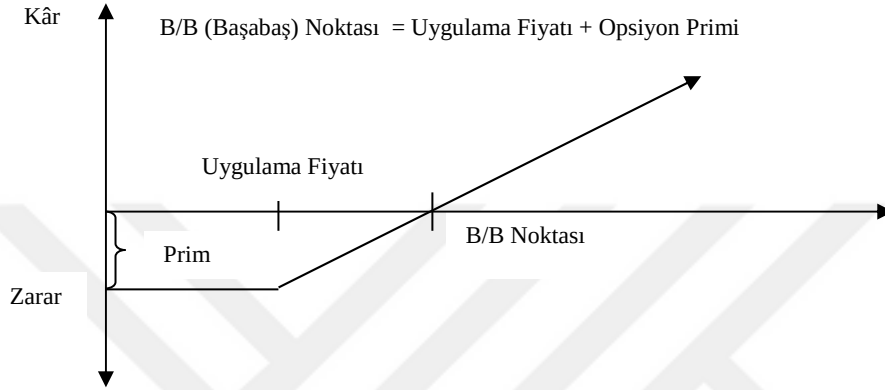
Bu pozisyonları ortaya çıkardığı durumlara izleyen bölümlerde kısaca yer verilmiştir.³⁹

³⁹ Saltoğlu, a.g.e. s. 81 vd.

1- Alım Opsiyonunda Uzun Pozisyon

Alım opsiyonu satın almakla yaratılan opsiyon pozisyonudur. Alıcının opsiyonla ilgili kâr/zarar profili şu şekildedir:

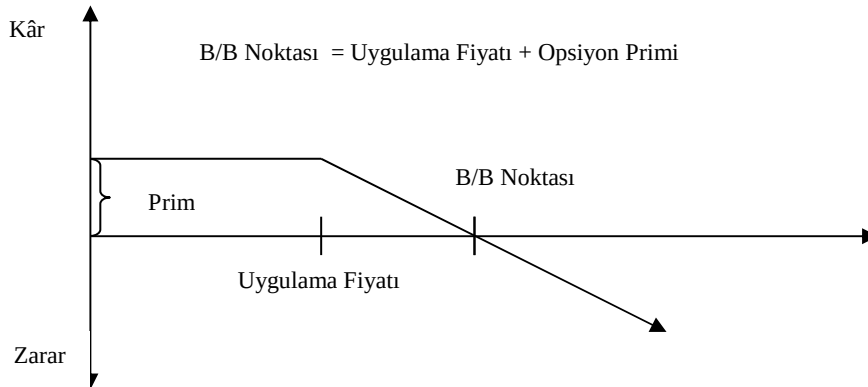
Şekil 2: Alım Opsiyonunda Alıcının Uzun Pozisyon ile Kâr/Zarar Profili

2- Alım Opsiyonunda Kısa Pozisyon

Alım opsiyonu satmakla (kontratı düzenlemekle) yaratılan opsiyon pozisyonudur. Satıcının opsiyonla ilgili kâr/zarar profili şu şekildedir:

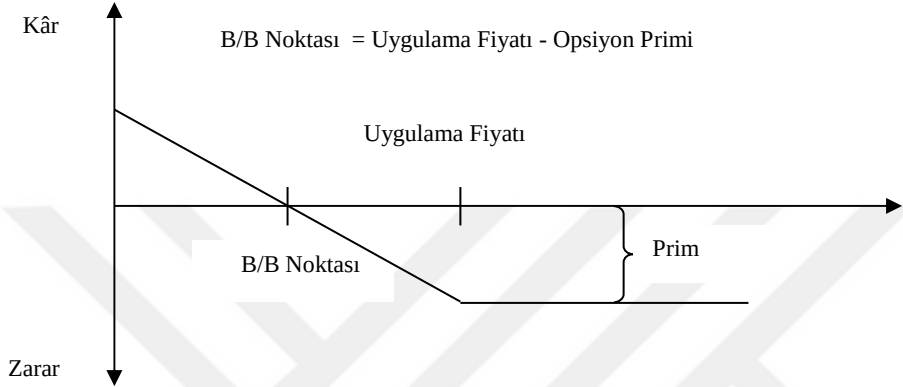
Şekil 3: Alım Opsiyonunda Satıcının Kısa Pozisyonu ile Kâr/Zarar Profili

3- Satım Opsiyonunda Uzun Pozisyon

Satım opsiyonu almakla yaratılan opsiyon pozisyonudur. Alıcının opsiyonla ilgili kâr/zarar profili şu şekildedir:

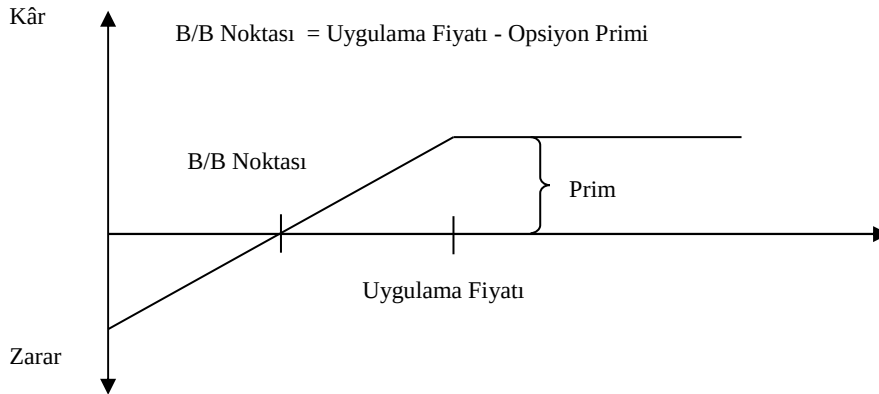
Şekil 4: Satım Opsiyonunda Alıcının Uzun Pozisyon ile Kâr/Zarar Profili

4- Satım Opsiyonunda Kısa Pozisyon

Satım opsiyonu satmakla (kontratı düzenlemekle) yaratılan opsiyon pozisyonudur. Satıcının opsiyonla ilgili kâr/zarar profili şu şekildedir:

Şekil 5: Satım Opsiyonunda Satıcının Uzun Pozisyon ile Kâr/Zarar Profili

Şekillerden görüldüğü üzere, aynı opsiyonda uzun ve kısa pozisyonu olan alıcı ve satıcının başa baş noktaları aynı iken, kâr/zarar profilleri birbirinin tersidir.

3.4.4. Opsiyonların Değerlemesi ve Fiyatlama Modelleri

TMS hükümleri uyarınca türev araç kategorisindeki opsiyon işleminin de rayiç değeriyle değerlendirilmesi gerekmektedir. TMS, şartların karşılanması durumunda değerlendirme yöntemlerinin kullanılmasına izin vermektedir. Bu değerlendirme modellerinin içerisinde opsiyon fiyatlama modelleri de zikredilmiştir.

Opsiyon işlemlerinin ağırlıklı olarak tezgah üstü piyasalarda gerçekleştirilmesi nedeniyle standart kapsamında opsiyon fiyatlama modelleri rayiç değerin bulunması için kabul görmektedir. Bu bağlamda ideal olan yöntem, opsiyon priminin rayiç değerinin kabul görmüş bir fiyatlama modeliyle hesaplanmasıdır.

Opsiyon priminin (fiyatının) hesaplanmasında kullanılmak üzere çeşitli modeller geliştirilmiştir. Bu modeller oldukça karmaşık ve matematiksel yöntemlerdir. 1973 yılında Fisher Black ve Myron Scholes tarafından hisse senetleri üzerine yapılan opsiyonların fiyatlandırılması için geliştirilen model, döviz opsiyonlarında da kullanılmaktadır.

Opsiyon fiyatlama yöntemlerinde dikkat edilmesi gereken, elde edilen fiyatların teorik fiyatlar olduğudur. Bu bağlamda opsiyon piyasalarında elde edilen fiyatlarla hesaplanan fiyatlar arasında bir fark gözlenebilir. Çalışmada bu modellerin ayrıntısına girilmemiştir.

Uygulamada Black-Scholes modeli ve binomial model opsiyon fiyatlamasında yaygın olarak kullanılmaktadır. Aşağıda Black-Scholes modelinin formülasyonuna yer verilmiştir:

$$C = S_0 N(d_1) - Ke^{-rT} N(d_2) \text{ ve } P = Ke^{-rT} N(-d_2) - S_0 N(-d_1)$$

$$d_1 = \frac{\ln\left(\frac{S_0}{K}\right) + \left(r + \frac{\sigma^2}{2}\right)T}{\sigma\sqrt{T}} \text{ ve } d_2 = \frac{\ln\left(\frac{S_0}{K}\right) + \left(r - \frac{\sigma^2}{2}\right)T}{\sigma\sqrt{T}}$$

C: Alım opsiyonu primi

P: Satım opsiyonu primi

S₀: Dayanak varlığın spot piyasa fiyatı

K: Opsiyonun kullanım fiyatı

r: Risksiz faiz oranı

T: Opsiyonun vade sonuna kadarki zaman (yıl)

σ : Dayanak varlığın dalgalanma oranı (standart sapması)

$N(d_1)$ ve $N(d_2)$: Kümülatif standart olasılık normal dağılım fonksiyonu (diğer bir deyişle standart olarak dağılmış değişkenin $\emptyset(0,1)$ d_1 'den veya d_2 'den düşük olma olasılığı)

ln: Doğal logaritmayı

göstermektedir.

Diğer taraftan opsiyonların değerlemesine ilişkin olarak 19.02.2008 tarihinde BDDK tarafından yayımlanan Genelge'de;

“Alınan veya verilen opsiyon primlerinin, opsiyon sözleşmesinin fiyatını göstermesi sebebiyle, bahse konu sözleşmelerin değerlemesinde dikkate alınması gerektiği mütalaa edilmektedir. Bu itibarla, opsiyon primlerinin opsiyon sözleşmesinin gerçeğe uygun değerine olan etkisinin “Türev Finansal Varlıklar” veya “Türev Finansal Yükümlülükler” hesaplarında izlenmesi gerekmektedir. Diğer taraftan, opsiyon sözleşmelerinin gerçeğe uygun değerinin tespitinde dikkate alınmayan, işleme ilişkin teminat tutarları ile diğer tutarların ise ilgisine göre “27805 Türev Finansal Araçlardan Alacaklar” ve “39005 Türev Finansal Araçlardan Borçlar” hesabında muhasebeleştirilmesi gerekmektedir.”

ifadelerine yer verilerek genel çerçeve çizilmiştir. Bu bağlamda opsiyon işlemi değerlendirirken primin de dikkate alınması gerekmektedir.⁴⁰

3.4.5. Opsiyon Grekleri

Opsiyon primine etki eden faktörler olan terimler izleyen kısımda kısaca açıklanmıştır:

Delta (Δ): Dayanak varlık fiyatının bir birim değişmesi sonucunda opsiyonun fiyatındaki gerçekleşecek değişikliği ifade eder. Diğer bir ifade ile, opsiyonun fiyatının (f), opsiyona konu varlığın piyasa fiyatındaki meydana gelebilecek değişime (S) olan duyarlılığını gösterir.

$$\Delta = \frac{\partial f}{\partial S} \text{ olarak gösterilmektedir}$$

Gama (Γ): Opsiyona dayanak olan varlığın veya ekonomik göstergenin fiyatındaki bir birim değişiklik, opsiyon deltasında kaç birim değişikliğin olabileceğini gösterir. Diğer bir ifade ile opsiyon deltasının, opsiyon sözleşmesine konu varlığın piyasa fiyatında meydana gelebilecek değişikliğe olan duyarlılığı ifade eder.

$$\Gamma = \frac{\partial^2 f}{\partial S^2} \text{ olarak gösterilmektedir.}$$

Örnek: A Bankasının pozisyona girdiği vadesine 3 ay kalan alım opsiyonuna dayanak olan hisse senedinin fiyatı 100 TL ve opsiyonun uygulama (egzersiz) fiyatı da 100 TL'dir. Risksiz faiz oranı %10 ve hisse senedinin volatilitesi % 15 ise, verilenlere göre opsiyonun delta ve gaması aşağıdaki şekilde hesaplanır:

Black&Scholes opsiyon fiyatlama modelini kullanarak,

$$d_1 = \frac{[\log(S / K) + (r + \sigma^2 / 2)t]}{\sigma\sqrt{t}}$$

⁴⁰ Bkz.

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanununa_Iliskin_Duzenlemeler/4417Genelge2008-1.pdf

alım opsiyonunun deltası 0 ile 1 arasında, $\Delta = N(d_1)$ ve satım opsiyonunun deltası ise -1 ile 0 arasında, $\Delta = N(d_1) - 1$ olarak hesaplanır.

Opsiyonun gaması ise, $\Gamma = \frac{N'(d_1)}{S\sigma\sqrt{t}}$ formülü ile hesaplanır.

Örnekteki verilere göre;

$t = 3/12 = 0,25$; $S = 100$; $K = 100$; $r = 0,1$; $\sigma = 0,15$ ise,

$$d_1 = \frac{[\log(100/100) + (0,1 + (0,15)^2 / 2)0,25]}{0,15\sqrt{0,25}} = 0,37 \text{ ve bulunan değer, kümülatif}$$

standart normal dağılıma göre $N(0,37) = 0,644$ değerini bularak opsiyonun deltası,

$\Delta = 0,644$ olarak hesaplanmaktadır.

Opsiyonun gaması için formüldeki $N'(d_1)$ 'i standart normal dağılıma göre bularak,

$$\Gamma = \frac{N'(0,37)}{100 \cdot 0,15\sqrt{0,25}} = \frac{0,4273}{7,5} = 0,056 \text{ olarak hesaplanmaktadır.}$$

Vega (V): Dayanak varlık fiyatının zımni dalgalanmasının % 1'lik değişimi sonunda opsiyon fiyatının ne kadar değişebileceğini gösterir.

Theta (θ): Vade sonuna bir gün daha yaklaşıldıkça, opsiyonun fiyatının ne kadar azalacağını ölçer.

Rho (ρ): Faiz oranının % 1'lik değişmesi sonucunda, opsiyonun fiyatında ne kadar değişimin olacağını gösterir.

Lambda (Λ): Opsiyonun dayanak varlık fiyatının %1 oranında değişmesi sonucunda opsiyonun fiyatının ne kadar azalacağını ya da artacağını gösterir.

Vanna (Vomma): Dayanak varlık fiyatının zımni dalgalanmasının %1 değişmesi sonucu opsiyon deltasında kaç birim değişikliğin olabileceğini gösterir veya opsiyonun dayanak varlık fiyatının bir birim değişmesi sonucunda opsiyon vegasının ne kadar azalacağını ya da artacağını gösterir.

Volga: Dayanak varlık fiyatının zımni dalgalanmasının %1 değişmesi sonucu opsiyon vegasında kaç birim değişiklik olabileceğini gösterir.

Charm: Vade sonuna bir gün daha yaklaşıldıkça, opsiyon deltasında veya opsiyon vegasında kaç birim değişiklik olabileceğini gösterir.

Color: Vade sonuna bir gün daha yaklaşıldıkça, opsiyon deltasında kaç birim değişiklik olabileceğini gösterir.

Speed: Opsiyonun dayanak varlık fiyatının bir birim değişmesi sonucunda opsiyon gamasının ne kadar azalacağını ya da artacağını gösterir.

Zomma: Dayanak varlık fiyatının zımni dalgalanmasının %1 değişmesi sonucu opsiyon gamasında kaç birim değişiklik olabileceğini gösterir.

3.4.6. Opsiyonların Konularına Göre Türleri

Öncelikle belirtmek gerekir ki opsiyon işlemlerin oldukça yüksek sayıda çeşidi bulunmaktadır. Düz (vanilla) ve egzotik opsiyonlar olarak karmaşıklık ve standart dışı özellikler bağlamında ayrıştırılabilecek bu ürünler, konuları (dayanak varlık türü) bağlamında da çeşitlilik arz etmektedir. Bu dayanak varlıkları; para (döviz), emtia, faiz, endeks vb. şeklinde saymak mümkündür. Çalışmada temel türlerden en çok kullanılan para opsiyonlarının temel yapısı anlatılmıştır. Diğer temel türlerdeki opsiyonların da yapısı bu işleme benzerlik göstermektedir.

3.4.6.1. Para (Döviz) Opsiyonları

Para (döviz) opsiyonları, 1970'li yıllardan itibaren gerek uluslararası işlemleri gerçekleştiren firmaların, gerekse banka ve finansal kuruluşların karşılaştıkları döviz kuru riskine karşı korunmak amacıyla geliştirilen önemli bir risk yönetim aracıdır.

Döviz opsiyonları, alıcı ve satıcı arasında yapılan sözleşme gereği, opsiyon alıcısına bir dövizdi diğer bir döviz karşılığında belirli bir süre içinde önceden belirlenen bir fiyat ve tutar üzerinden alma veya satma hakkı veren türev araç sözleşmeleridir. Opsiyonlarda söz konusu dövizdi alma veya satma hakkını kullanmak (opsiyonu uygulamak), sözleşmeyi satın alan tarafa aittir. Opsiyon sözleşmesi alan taraf, ilgili dövizdi ileride alma veya satma hakkını satın almakta ve bu hak, alıcıya opsiyonu uygulama veya uygulamama esnekliğini sağlamaktadır.

Alıcı opsiyon işlemine girmekle, ileri tarihteki döviz kurunu bugünden garanti etmektedir. Ancak bu kur, o tarihteki cari piyasa kuruna (spot kur) kıyasla kendisi açısından avantajlı değilse opsiyonu uygulamayacaktır. Opsiyonlarda işlemin gerçekleştirilmesi zorunlu olmadığından, alıcı böyle bir hak karşılığında opsiyonu uygulasin veya uygulamasin, satıcıya başlangıçta veya vade sonunda belirli bir prim ödemektedir.

- ***Döviz Opsiyonu Türleri***

Alım opsiyonu (call option), alıcısına bir dövizdi diğer bir döviz karşılığında, opsiyon kontratında anlaşılan hususlar gereği, belirli bir süre içinde belli bir fiyat ve tutar üzerinden alma hakkını tanıyan opsiyondur. Alım opsiyonunda, alıcının bir dövizdi alma hakkına sahip olması, diğer dövizdi satma hakkına sahip olması ile eşdeğerdir. Alım opsiyonunun satıcısı ise opsiyon uygulandığı takdirde, ilgili dövizdi alıcıya satmakla yükümlüdür.

Satım opsiyonu (put option), alıcısına bir dövizdi diğer bir döviz karşılığında, opsiyon sözleşmesinde anlaşılan hususlar gereği, belirli bir süre içinde belli bir fiyat ve tutar üzerinden satma hakkını tanıyan opsiyondur. Alım opsiyonuna benzer şekilde, satım opsiyonunda da, alıcının bir dövizdi satma hakkına sahip olması, diğer dövizdi alma hakkına sahip olması ile eşdeğerdir. Satım opsiyonunun satıcısı ise opsiyon uygulandığı takdirde, ilgili dövizdi alıcıdan almakla yükümlüdür.

Bu tanımlamaların paralelinde, opsiyon uygulandığı takdirde, belli bir dövizde alım opsiyonunun satıcısı olmak, aynı dövizde satım opsiyonunun alıcısı olmakla eşdeğerdir. Benzer şekilde, satım opsiyonunun satıcısı olmak, opsiyon uygulandığı takdirde, aynı dövizde alım opsiyonunun alıcısı olmakla eşdeğerdir.

3.4.6.2. Opsiyon Örnekleri

Örnek-1: Alım Opsiyonu

A Firması B Bankasından 10 milyon İngiliz Sterlini için 6 ay vadeli Avrupa türü GBP (£) alım opsiyonunu, 1 GBP = 1,90 USD kurundan satın almıştır. Firma 2 cents/£ opsiyon primi ödeyecektir. Bu durumda,

Opsiyon sözleşmesinin alıcısı : A Firması

Opsiyon kontratının satıcısı : B Bankası

Türü : Avrupa opsiyonu

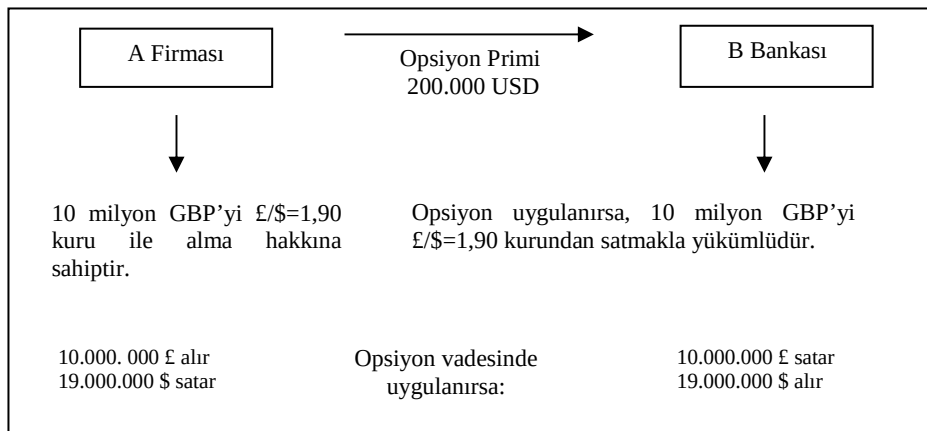
Tutarı : 10 milyon GBP

Vadesi : 6 ay

Uygulama fiyatı USD/GBP : 1,90

Opsiyon primi : 200.000 USD (10 milyon GBP x 0,02 USD/GBP = 200.000 USD)

Şekil 6: Alım Opsiyonu Örneği

A Firması 6 ay sonra piyasadaki USD/GBP spot kuruna göre şöyle hareket edecektir:

1. Durum: GBP/USD (£/\$) spot kuru uygulama fiyatının altındadır ($\text{£/\$} < 1,90$). Firma cari piyasada GBP'yi daha ucuza alabileceğinden, opsiyonu uygulamaz ve £/\$ spot kuru ile piyasadan 10 milyon GBP'yi satın alır.

2. Durum: £/\$ spot kuru uygulama fiyatının üstündedir ($\text{£/\$} > 1,90$). Firma açısından uygulama fiyatı daha avantajlı olduğundan opsiyonu uygular ve 10 milyon GBP'yi £/\$=1,90 kurundan satın alır.

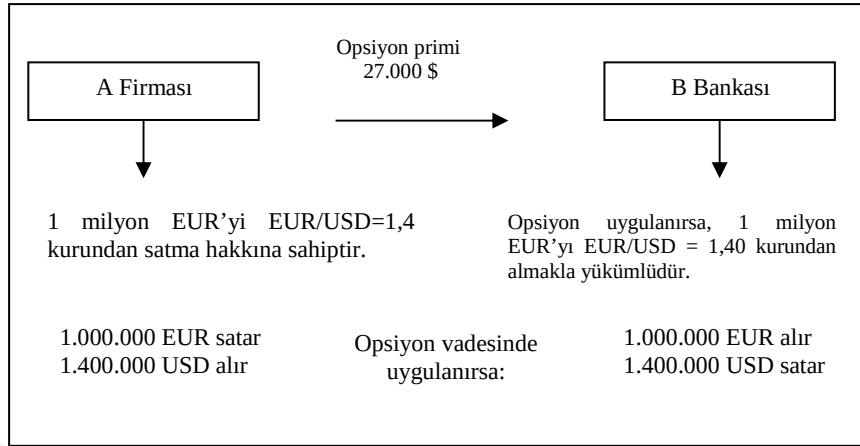
Bu örnekle, alım opsiyonuna ilişkin bazı hususları belirtmekte yarar vardır: Opsiyon alıcısı vadedeki piyasa kuruna kıyasla ancak kârlı olduğu takdirde opsiyonu kullanmaktadır. Alıcı opsiyon ile kuru sabitleştirmekte, vadede spot kurun yükselmesi riskine karşı kendini korumakta ve karşılığında prim ödemektedir. Diğer yandan, vadede kurun düşmesinden yararlanabilmektedir. Alıcının alım opsiyonu satın almakla kaybı (maliyeti) sabittir ve en fazla ödediği prim tutarındadır. Buna karşılık, sınırsız kâr elde etme potansiyeline sahiptir.

Örnek 2: Satım Opsiyonu

A Firması B Bankasından USD karşılığı 1 milyon EUR için 3 ay vadeli Avrupa türü EUR satım opsiyonunu 1 EUR = 1,4 USD uygulama fiyatı ile satın almıştır. Firma sözleşme tutarı üzerinden %2 prim ödeyecektir. Bu durumda;

Opsiyon sözleşmesinin alıcısı	: A Firması
Opsiyon sözleşmesinin satıcısı	: B Bankası
Türü	: Avrupa opsiyonu
Tutarı	: 1.000.000 EUR
Vadesi	: 3 ay
Uygulama fiyatı EUR/USD	: 1,4
Opsiyon primi	: 20.000 EUR

Şekil 7: Satım Opsiyonu Örneği

A Firması 3 ay sonra EUR/USD spot kuruna göre aşağıdaki gibi hareket edecektir:

- 1. Durum:** EUR/USD spot kuru uygulama fiyatının altındadır ($\text{EUR/USD} < 1,40$). Firma açısından uygulama fiyatı, piyasadaki EUR/USD spot kuruna kıyasla daha avantajlı olduğundan (daha yüksek kurdan satma hakkına sahip olduğundan) opsiyonu uygular ve 1 milyon USD'yi satar.
- 2. Durum:** EUR/USD spot kuru uygulama fiyatının üstündedir ($\text{EUR/USD} > 1,40$). Firma cari piyasada EUR'yi daha pahalı satabileceğinden, opsiyonu uygulamaz ve EUR/USD spot kuru ile piyasada 1 milyon EUR'yi satar.

Bu örnekte bazı hususları belirtmekte yarar vardır: Satım opsiyonunun alıcısı, vadedeki piyasa kuruna kıyasla ancak kârlı olduğu takdirde opsiyonu uygulamaktadır. Alıcı opsiyon ile kuru sabitleştirmekte, vadede EUR/USD kurunun düşmesi riskine karşı kendisini korumakta ve karşılığında prim ödemektedir. Diğer yandan, vadede kurun yükselmesinden de yararlanabilmektedir. Alıcının satım opsiyonu almakla kaybı sabittir ve en fazla ödediği prim tutarındadır.

Örneklerden de görüldüğü üzere, döviz opsiyonları alıcısına bir dövizin alınmasında ya da satılmasında sabit bir fiyat garantisi vermektedir. Opsiyon alıcısının bu işleme girmekle riski ödediği primle sınırlanırken, olası kârı sınırsızdır. Diğer yandan, opsiyon satıcısının kârı aldığı primle sınırlı kalırken, üstlendiği risk sınırsızdır. Satıcı belli bir prim karşılığı maruz kalabileceği sınırsız riski gidermek

üzere, riskten korunma (hedging) işlemlerini gerçekleştirir. Opsiyonlara ilişkin stratejilere çalışmamızda yer verilmemiştir.

3.4.6.3. Para (Döviz) Opsiyonlarının Muhasebeleştirilmesi

Para opsiyonlarının muhasebeleştirilmesi örnek işlemler üzerinden anlatılacaktır.

Örnek-1: 15 Ocak 2015 tarihi itibarıyla Banka USD kurlarının yükseleceği beklentisi ile vadesi 15 Nisan 2015 olan bir opsiyon sözleşmesi ile 1.000.000 USD alma hakkını satın almıştır. İşlem kullanım fiyatı (exercise price) 1,7 olarak tespit edilmiş olup bu işleme karşılık Banka 90.000 TL prim ödemiştir. Bu işleme ilişkin muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir:

Kurlar	
İşlem kuru	1,6
Vade tarihi spot kur	1,8
Kullanım fiyatı (exercise price)	1,7

1. Opsiyon Açılışı (15.01.2015)

Nazım açılış kaydı

965404	TÜ. Fİ. AR. ALA./ PARA ALIM OPSİYONLARI	1.000.000 USD
967404	TÜ. Fİ. AR. BO./ PARA ALIM OPSİYONLARI	1.000.000 USD
964405	TÜ. Fİ. AR. ALA./PARA SATIM OPSİYONLARI	1.700.000 TL
966405	TÜ. Fİ. AR. BO./ PARA SATIM OPSİYONLARI	1.700.000 TL

ve prim ödeme kaydı

224004	TÜ. Fİ. VAR. (OPSİYONLAR)	90.000 TL
024	YURTDIŞI BANKALAR	90.000 TL

2. Değerleme kaydı (31.03.2015)

Banka tarafından belirlenen değerleme yöntemine göre opsiyonun gerçeğe uygun değeri 80.000 TL olarak gerçekleştiği varsayılırsa;

$$(90.000 - 80.000 = 10.000 \text{ TL})$$

872030	TÜ. Fİ. AR. ZA./PARA ALIM SATIM OPSİ.	10.000 TL
224004	TÜ. Fİ. VAR. (OPSİYONLAR)	10.0

3. Kapanış kaydı (15.05.2015)

Opsiyonun uygulanması (Kapanış kurunun 1,8 olduğu varsayımı ile opsiyon uygulanıyor.)

025	YURTDIŞI BANKALAR	1.000.000 USD
295	DÖVİZ VAZİYETİ	1.000.000 USD
294	DÖVİZ ALIM SATIM	1.800.000 TL
224004	TÜ. Fİ. VAR. (OPSİYONLAR)	90.000 TL
752030	TÜ. Fİ. AR. KÂ./PARA ALIM SATIM OPSİ.	10.000 TL
024	YURTDIŞI BANKALAR	1.700.000 TL

Nazım kayıtların kapatılması

967404	TÜ. Fİ. AR. BO./ PARA ALIM OPSİYONLARI	1.000.000 USD
965404	TÜ. Fİ. AR. AL./ PARA ALIM OPSİYONLARI	1.000.000 USD
966405	TÜ. Fİ. AR. BO./PARA SATIM OPSİYONLARI	1.700.000 TL
964405	TÜ. Fİ. AR. AL./ PARA SATIM OPSİYONLARI	1.700.000 TL

Kapanış kuru örneğin 1,69 olsaydı opsiyonun uygulanması durumunda zarar oluşacağından opsiyon uygulanmayacak dolayısıyla nazım hesapların kapanış kayıtları yapılacaktı ve prim ödemesinin tamamı gider hesaplarına yansıtılacaktı.

Örnek-2: 30.09.2015 tarihinde ithalatçı firmalardan B A.Ş. yurtdışındaki tedarikçisine 3 ay sonra gerçekleşmesi muhtemel 5.000.000 USD tutarındaki ödemesi için A Bank A.Ş. ile yaptığı anlaşma çerçevesinde aynı tutarda uygulama kuru 1 USD = 1,85 TL olan 3 ay vadeli para alım opsiyonu satın almış ve 90.000 TL prim ödemesi gerçekleştirmiştir. 30.09.2012 tarihi itibarıyla kur 1 USD = 1,80 TL olarak gerçekleşmiştir.

Banka müşterisi döviz alım opsiyonu satın almıştır. Bu çerçevede Banka döviz alım opsiyonu satmıştır.

a) Banka döviz alım opsiyonu satış işlemi açılış kayıtları

30.09.2015 tarihli yevmiye kayıtları;

Kurlar	
İşlem kuru	1,80
Kullanım fiyatı (exercise price)	1,85

$$5.000.000 \times 1,85 = 9.250.000 \text{ TL}$$

Açılış kaydı – 30.09.2012

965400	TÜ. Fİ. AR. ALA./ PARA ALIM OPSİYONU (SATICI)	5.000.000 USD
967400	TÜ. Fİ. AR. BO./ PARA ALIM OPSİYONU (SATICI)	5.000.000 USD
964401	TÜ. Fİ. AR. ALA./PARA SATIM OPSİYONU (SATICI)	9.250.000 TL
966401	TÜ. Fİ. AR. BO./ PARA SATIM OPSİYONU (SATICI)	9.250.000 TL

Prim ödeme kaydı

304	TİCARİ MEVDUAT	90.000 TL
364004	TÜ. Fİ. YÜKÜMLÜLÜK. (OPSİYON)	90.000 TL

b) A Bank A.Ş. opsiyon işlemlerini yurt dışı bankalar ile bire bir kapatmakta ve toplamda pozisyon taşımama politikasını sürdürmektedir. Bu çerçevede Banka döviz alım opsiyonu satmıştır. Söz konusu türev araçtan kaynaklanan pozisyonunu yurtdışı bankadan satın alacağı döviz alım opsiyonu ile kapatabilir.

c) A Bank A.Ş.'nin B A.Ş. ile gerçekleştirdiği türev araçtan kaynaklanan pozisyonunu kapatmak için yurtdışı banka ile yapmış olduğu türev aracın uygulama kuru, nominal tutarı ve vadesi aynı olmakla birlikte prim tutarının 80.000 TL olduğu varsayımı çerçevesinde 30.09.2015 tarihli açılış kayıtları;

965404	TÜ. Fİ. AR. ALA./ PARA ALIM OPSİYONU (ALICI)	5.000.000 USD
967404	TÜ. Fİ. AR. BO./ PARA ALIM OPSİYONU (ALICI)	5.000.000 USD
964405	TÜ. Fİ. AR. ALA./PARA SATIM OPSİYONU (ALICI)	9.250.000 TL
966405	TÜ. Fİ. AR. BO./ PARA SATIM OPSİYONU (ALICI)	9.250.000 TL

Prim ödeme kaydı;

224004	TÜ. Fİ. VARLIKLAR. (OPSİYON)	80.000 TL
024	YURTDIŞI BANKALAR	80.000 TL

i) 31.12.2015 tarihinde kurun 1 USD = 1,87 TL olması durumunda hak sahipleri her iki opsiyon işlemi için haklarını kullanacaklardır.

$$1,87 \times 5.000.000 = 9.350.000 \text{ TL}$$

- B A.Ş. ile yapılan opsiyon işlemine ilişkin kapanış kayıtları – 31.12.2015

304	TİCARİ MEVDUAT	9.250.000 TL
364004	TÜ. Fİ. YÜKÜMLÜLÜK. (OPSİYON)	90.000 TL
872030	TÜ. Fİ. AR. ZA./PARA ALIM SATIM OPSİ.	10.000 TL
294	DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	9.350.000 TL
295	DÖVİZ VAZİYETİ	5.000.000 USD
301	TİCARİ DTH YP	5.000.000 USD

Nazım kayıtların kapatılması;

967400	TÜ. Fİ. AR. BO./ PARA ALIM OPSİYONU (SATICI)	5.000.000 USD
965400	TÜ. Fİ. AR. AL./ PARA ALIM OPSİYONU (SATICI)	5.000.000 USD
966401	TÜ. Fİ. AR. BO./PARA SATIM OPSİYONU (SATICI)	9.250.000 TL
964401	TÜ. Fİ. AR. AL./ PARA SATIM OPSİYONU (SATICI)	9.250.000 TL

- Yurtdışı banka ile yapılan opsiyon işlemine ilişkin kapanış kayıtları – 31.12.2015

025	YURTDIŞI BANKALAR YP	5.000.000 USD
295	DÖVİZ VAZİYETİ	5.000.000 USD
294	DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	9.350.000
024	YURTDIŞI BANKALAR	9.250.000 TL
224	TÜ. Fİ. VARLIKLAR. (OPSİYON)	80.000 TL
752030	A.S.A. TÜREV FİN. ARAÇLARDAN KÂRLAR (OPS.)	20.000 TL

Nazım kayıtların kapatılması;

967404	TÜ. Fİ. AR. BO./ PARA ALIM OPSİYONU (ALICI)	5.000.000 USD
965404	TÜ. Fİ. AR. AL./ PARA ALIM OPSİYONU (ALICI)	5.000.000 USD
964605	TÜ. Fİ. AR. BO./PARA SATIM OPSİYONU (ALICI)	9.250.000 TL
964405	TÜ. Fİ. AR. AL./ PARA SATIM OPSİYONU (ALICI)	9.250.000 TL

ii) 31.12.2015 tarihinde kurun 1 USD = 1,83 TL olması durumunda hak sahipleri piyasada kurun daha düşük olması nedeniyle her iki opsiyon işlemi için hak kullanılmamıştır.

- B A.Ş. ile yapılan opsiyon işlemine ilişkin kapanış kayıtları – 31.12.2015

364004	TÜ. Fİ. YÜKÜMLÜLÜK. (OPSİYON)	90.000 TL
752	A.S.A. TÜREV FİN. ARAÇLARDAN KARLAR	90.000 TL

Nazım kayıtların kapatılması

967400	TÜ. Fİ. AR. BO./ PARA ALIM OPSİYONU (SATICI)	5.000.000 USD
965400	TÜ. Fİ. AR. AL./ PARA ALIM OPSİYONU (SATICI)	5.000.000 USD
966401	TÜ. Fİ. AR. BO./PARA SATIM OPSİYONU (SATICI)	9.250.000 TL
964401	TÜ. Fİ. AR. AL./ PARA SATIM OPSİYONU (SATICI)	9.250.000 TL
- Yurtdışı banka ile yapılan opsiyon işlemine ilişkin kapanış kayıtları – 31.12.2015		
872	A.S.A. TÜREV FİN. ARAÇLARDAN ZARARLAR	80.000 TL
224004	TÜ. Fİ. VARLIKLAR. (OPSİYON)	80.000 TL

Nazım kayıtların kapatılması

967404	TÜ. Fİ. AR. BO./ PARA ALIM OPSİYONU (ALICI)	5.000.000 USD
965404	TÜ. Fİ. AR. AL./ PARA ALIM OPSİYONU (ALICI)	5.000.000 USD
964605	TÜ. Fİ. AR. BO./PARA SATIM OPSİYONU (ALICI)	9.250.000 TL
964405	TÜ. Fİ. AR. AL./ PARA SATIM OPSİYONU (ALICI)	9.250.000 TL

Döviz opsiyonları dışında işleyiş, değerlendirme ve muhasebe kayıtları açısından benzer özellikler taşıyan faiz, emtia, menkul kıymet, kıymetli madenler opsiyonları da mevcuttur. Piyasalardaki bu opsiyonlar döviz opsiyonlarına göre daha sınırlıdır.

3.5. EGZOTİK OPSİYONLAR VE YAPILANDIRILMIŞ ÜRÜNLER

Öncelikle belirtmek gerekir ki, türev araçlar gün geçtikçe karmaşılaşmakta ve çeşitlenmektedir. Bu kısımda genel çerçevenin ortaya konulmasının ardından önemli bazı türev araçlar kısaca anlatılarak muhasebeleştirilmesi izah edilecektir.

Burada kısaca saklı türev kavramının açıklanması da faydalı olacaktır. TMS 39 kapsamında saklı türev ürün, türev olmayan bir asal sözleşme de içeren karma (melez, hibrid) aracın bir bileşenidir.⁴¹ Bahsi geçen asal sözleşme, ilgili karma araca ilişkin nakit akışlarından bazılarının bir türev ürününkine benzer biçimde farklılaşması etkisi de yaratmaktadır. Saklı türev ancak sözleşmede yapılacak değişiklik ile değiştirilmesi mümkün olan nakit akışlarından bazılarının veya tamamının, belirli bir faiz oranı, finansal araç fiyatı, ticari mal fiyatı, döviz kuru, fiyat veya oran endeksi, kredi derecesi veya kredi endeksi ya da sözleşmenin

⁴¹ Demir, a.g.e. s. 130

taraflarından birine özgü olmayan finansal olmayan diğer bir değişkene göre değiştirilmesine neden olur. Bir finansal araca bağlı olmakla birlikte, ilgili sözleşme gereğince bu finansal araçtan bağımsız olarak devredilebilen veya ilgili finansal araçtan farklı bir karşı taraf içeren bir türev ürün, saklı türev üründen ziyade ayrı bir finansal araçtır.⁴²

Esasen saklı türev bulunması durumunda nakit akışlarını etkileyen bir araç söz konusudur. Saklı türev ürünlerin tipik örnekleri ödemeleri enflasyona endeksleyen sözleşme koşullarıdır. Bu saklı (gömülü) türev ürünler eğer saklı türev ile asal sözleşmenin riskleri benzer ise asal sözleşme ile yakından ilgili (closely related – bu özel bir kavram) olarak kabul edilir.

Örneğin eğer Türkiye’deki iki kuruluş arasında yapılan ve mal veya hizmet sağlamaya ilişkin sözleşmeler Türkiye kaynaklı ise ve sözleşme maddeleri toptan fiyat endeksi içeriyorsa, ödemeleri toptan fiyat endeksine endeksleyen sözleşme maddeleri ile asal sözleşme yakından ilgili olacaktır. Ama eğer bu sözleşmenin ödemeleri Yen/Ruble kuruna endekslemiş olsaydı bu durumda asal sözleşme ile türev arasında yakından ilgililik söz konusu olmayacaktı. Krediye bağlı tahviller de saklı türev ürün içermektedir (CDS içerir). Ancak bunlarda ayrıştırma mümkündür ve ayrıştırılması gerekir. Örneklerde genelde tahvil için ayrı türev için ayrı reeskont yapılması bu husustan kaynaklanmaktadır.

TMS 39 kapsamında saklı türev ürün içeren karma (melez) bir araca taraf olunması durumunda, işletmenin;

- Bu tür saklı türev ürünleri tespit etmesini,
- Bunların asal sözleşmeden ayrıştırılmasının gerekip gerekmediğini değerlendirmesini ve
- Ayrıştırılması gerekenleri ilk muhasebeleştirme sırasında ve müteakiben gerçeğe uygun değerden ölçmesini

⁴²Bkz. TMS 39’un 10, 11, 11A, 12 ve diğer paragrafları

gerektirmektedir.⁴³ Bir saklı türev ürün, sadece ve sadece aşağıdaki koşullar yerine getirildiği takdirde asal sözleşmeden ayrıştırılır ve bu TMS 39'a göre türev ürün olarak muhasebeleştirilir:

- (a) İlgili saklı türev ürünün ekonomik özellikleri ve risklerinin, asal sözleşmenin ekonomik özellikleri ve riskleri ile yakından ilgili olmaması
- (b) Saklı türev ürünle aynı sözleşme koşullarını haiz farklı bir aracın, türev ürün tanımını karşılamakta olması ve
- (c) Karma finansal aracın, gerçeğe uygun değerindeki değişiklikler kâr veya zararda muhasebeleştirilen bir biçimde gerçeğe uygun değerden ölçülmemesi (diğer bir ifadeyle, gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan bir finansal varlık veya finansal borçta bulunan saklı türev ürünün ilgili asal sözleşmeden ayrıştırılmaması).

Özetle yakından ilgililik, türev tanımını karşılama ve karma sözleşmenin gerçeğe uygun değerinden izlenmemesi durumunda saklı türev ayrıştırılacaktır. Ancak ayrıştırılması gereken bir saklı türev var ve ayrıştırılamıyorsa; asal sözleşme ve türev birlikte (karma sözleşme) gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan olarak sınıflandırılır.⁴⁴

Diğer bir durumda ise TMS 39 kapsamında bir sözleşmenin bir veya daha fazla saklı türev ürün içermesi durumunda, işletme, yukarıda açıklamalara bağlı kalmaksızın, aşağıdaki koşullar olduğu sürece ilgili karma sözleşmenin tamamını gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık veya finansal borç olarak sınıflayabilir:

- (a) Saklı türev ürünün (ürünlerin), aksi durumda, değiştirilmesine ancak sözleşme gereğince hükmolunabilecek nakit akışlarında önemli bir değişiklik yaratmaması; veya

⁴³ Bkz. TMS 39'un 10, 11, 11A, 12 ve diğer paragrafları

⁴⁴ Bkz. TMS 39'un 10, 11, 11A, 12 ve diğer paragrafları

- (b) Benzer bir karma finansal araçta bulunan saklı türev ürünün ilgili finansal araçtan ayrıştırılmasının engellenmiş olduğunun küçük bir analiz işlemi sonucunda veya hiçbir analiz yapılmaksızın anlaşılabilmesi (örneğin bir kredi işleminde, borçluya, ilgili krediyi itfa edilmiş maliyetine yakın bir tutardan peşin olarak ödeme imkanı veren bir saklı peşin ödeme opsiyonu).⁴⁵

Örnek 1: A şirketi 5 yıl vadeli 1.000 TL nominal bedelli ve anapara ödemesi A şirketi ile ilgisiz borsaya kote B şirketinin hisse fiyatına endeksli tahvil ihraç etmiştir. Vadede hamil, nominal bedel artı B şirketinin 1.000 adet hissesinin ihraç dönemindeki gerçeğe uygun değeri ile vadedeki gerçeğe uygun değeri arasındaki fark (negatif de olabilir) kadar ödeme alacaktır (ihraç tarihindeki B firması hisse değeri 1 TL). Bunun dışında ayrı bir faiz ödemesi bulunmamaktadır. Bu durumda sözleşmenin (tamamının) türev olup olmadığı, saklı türev bulunup bulunmadığı ve saklı türev mevcut ise ayrıştırma gerekip gerekmediğinin değerlendirilmesi gerekmektedir.⁴⁶

İlk olarak ihraç tarihinde anaparaya eş tutarda ödeme yapılması nedeniyle (ilk yatırım tutarı – hiç ya da düşük olma şartı) karma sözleşme (sözleşmenin tamamı) türev ürün değildir. İkinci olarak başka bir değişkene bağlı, vadeli ve hiç yatırım tutarı gerektirmeyen bir ödemenin mevcut olması (asal sözleşme ödemesi dışında) nedeniyle burada bir saklı türev bulunmaktadır. Ayrıca nakit akışı bu sözleşme şartına göre değişkenlik gösterecektir. Asal sözleşme ise bir finansal borçtur (özkaynağa dayalı bir araç değildir böyle olması durumunda farklı değerlendirmeler gerekecektir.). Üçüncü olarak ayrıştırma gerekip gerekmediği değerlendirilmelidir. Burada yine 3 şarta bakılması gerekecektir; yakından ilgililik kavramı, türev olma ve gerçeğe uygun değerden izlenme. Bu işlemdeki saklı türev ürün bir türevdir. Karma sözleşme gerçeğe uygun değerinden izlenmemektedir. Son olarak ise yakından ilgililik (İlgili saklı türev ürünün ekonomik özellikleri ve risklerinin, asal sözleşmenin ekonomik özellikleri ve riskleri ile yakından ilgili olması) hususuna bakılacaktır. Borç ile A şirketi ile ilgisiz B şirketinin hisse senedi fiyatı arasında

⁴⁵ Bkz. TMS 39'un 10, 11, 11A, 12 ve diğer paragrafları

⁴⁶ FASB açıklamalarındaki örnek üzerinden uyarlanmıştır.

ekonomik özellik ve risklilik anlamında yakından bir ilgi mevcut değildir. Bu nedenle saklı türev ürünün ayrıştırılması, ayrıca ilk anda muhasebeleştirilmesi (hem hamil hem de ihraççı açısından) ve gerçeğe uygun değerinden ölçülmesi gerekmektedir.

Örnek 2: Fonksiyonel para birimi TL olan C şirketi D şirketi ile, konusu bilgisayar alımı olan ve 6 aylık sürede ödemesi gerçekleştirilecek bir sözleşme imzalamıştır. Ödeme teslimatta yapılacaktır fakat sözleşme C şirketine ödemeyi 1 milyon TL olarak veya 400.000 USD olarak ödeme opsiyonu tanımaktadır. Bilgisayar, piyasada genelde USD para birimi bazında işlem görmemektedir. Bu durumda sözleşmenin (tamamının) türev olup olmadığı, saklı türev bulunup bulunmadığı ve saklı türev mevcut ise ayrıştırma gerekip gerekmediğinin değerlendirilmesi gerekmektedir.⁴⁷

Burada bir saklı türev bulunmaktadır. Kur (USD/TL) durumuna göre C şirketinin kâr etmesi söz konusu olabileceği için sözleşmedeki kur opsiyonu bir türevdir. Nakit akışı bu sözleşme şartına göre değişkenlik gösterecektir. Asal sözleşme ise bir finansal borçtur (özkaynağa dayalı bir araç değildir böyle olması durumunda farklı değerlendirmeler gerekecektir.). Üçüncü olarak ayrıştırma gerekip gerekmediği değerlendirilmelidir. Burada yine 3 şarta bakmak gerekecektir; yakından ilgililik kavramı, türev olma ve gerçeğe uygun değerden izlenme. Bu işlemdeki saklı türev ürün bir türevdir. Karma sözleşme gerçeğe uygun değerinden izlenmemektedir (böyle bir bilgi verilmemiş). Son olarak ise yakından ilgililik (İlgili saklı türev ürünün ekonomik özellikleri ve risklerinin, asal sözleşmenin ekonomik özellikleri ve riskleri ile yakından ilgili olması) hususuna bakılacaktır. CD ile kur değişimi arasında ekonomik özellik ve risklilik anlamında yakından bir ilgi mevcut değildir. Bu nedenle saklı türev ürünün ayrıştırılması, ayrıca ilk anda muhasebeleştirilmesi (hem hamil hem de ihraççı açısından) ve gerçeğe uygun değerinden ölçülmesi gerekmektedir.

IFRS 9 kapsamında saklı türevlere ilişkin değişiklikler gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. IFRS 9 saklı türevlerin TMS 39'da belirtilen şartlar çerçevesinde

⁴⁷ FASB açıklamalarındaki örnek üzerinden uyarlanmıştır.

finansal araçlardan ayrılması gerekliliğini kaldırarak bunun yerine hibrid enstrümanın GUD farkı kar veya zarara yansıtılan veya itfa edilmiş maliyetinden izlenen finansal varlık olarak sınıflandırılması gerekliliğini getirmiştir. Finansal borçlar için ise saklı türevlerin belirlenen şartların karşılanması şartıyla asıl araçtan ayrılma gerekliliği devam etmektedir.

Türev araçlar, özellikle de opsiyonlar çok esnek enstrümanlardır. Teorik olarak hemen her şey (varlık, değişken, olay vb.) üzerine yazılan ve genellikle tezgah üstü piyasalarda müşteri bulan egzotik opsiyonlar için asya opsiyonları, lookback opsiyonlar, limitli opsiyonlar, bariyer (barrier) opsiyonlar, binary, dijital, tünel opsiyonlar gibi sınıflamalar yapılabilmektedir.

Egzotik opsiyon bazı örneklerine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 8: Egzotik Opsiyon Türleri

- Binary - European digital (call/put) - Asian - Lookback - Compound - Chooser - Best of / Worst of - Weather options	- Basket - Quanto - Range Accrual - TARN - Dual Digital / Dual Binary - Accumulator - Fader - Cross Asset Barrier
--	--

Bunlarla sınırlı olmayan türev araçlar karşı tarafı bulunabilen her türlü varlık, değişken veya olay vb. üzerine kurgulanabilmektedir. Örneğin hava durumu üzerine opsiyon yazılabilmesi dahi mümkündür.

Tabloda yer alan opsiyonlardan kısaca bahsetmek gerekirse; asya (asian) opsiyonları, sahibine, belirlenen vade içerisinde, spot fiyatın ortalama değeri olan kullanım hakkı sağlayan bir opsiyon türü olarak ifade edilmektedir. Asya opsiyonları, opsiyon fiyatının volatilitisini azalttığından dolayı, Avrupa tipi opsiyonlara nazaran daha düşük fiyatlıdır. Lookback opsiyonlar, ödemelerin, opsiyonun süresi içerisinde, opsiyona konu olan varlığın en yüksek veya en düşük fiyatlarına bağlı olarak yapıldığı bir opsiyon türüdür. Lookback opsiyonlarda da, diğer opsiyonlarda olduğu gibi, satış opsiyonu ve alış opsiyonu olmak üzere iki tür söz konusudur. Binary opsiyonları, opsiyona konu olan varlığın fiyatlarıyla ilişkili

olarak, sabit ödemelerin yapıldığı bir opsiyon türü olarak tanımlanmaktadır. Limitli opsiyonlar ise, ödemelerin, opsiyona konu olan varlık fiyatının, opsiyon sözleşmesinde belirtilen belirli bir sınırı geçtiği zaman yapıldığı tezgahüstü opsiyon türüdür.⁴⁸

Bariyer opsiyonlar, opsiyon sözleşmesinde belirtilen şartların gerçekleşmesi durumunda geçerli (knocked in) ya da geçersiz (knocked out) hale gelen opsiyonlardır. Bu sözleşmeler Avrupa tipi olursa vadede, Amerika tipi olursa opsiyon vadesine kadar süre boyunca şartın gerçekleşip gerçekleşmediği önemli olacaktır. Aşağıdaki tablolarda şartın gerçekleşme türlerine yer verilmiştir.

Tablo 9: Opsiyon Şartının Gerçekleşme Türleri

- Knock Out (KO)	- Double Knock In (DKI)
- Knock Out With Rebate	- Knock In & Knock Out (KIKO)
- Knock In (KI)	- Knock In & Knock Out With Rebate
- Reverse Knock Out (RKO)	- European Knock Out (EKO)
- Reverse Knock In (RKI)	- European Knock In (EKI)
- Double Knock Out (DKO)	- Window Barrier

Geçerli (Knock-in) opsiyonu klasik opsiyon işlemiyle aynı özelliklere sahip olmakla beraber, klasik opsiyon işleminden farkı, kurun veya belirlenen diğer değişkenin önceden belirlenen bir seviyeyi görmesi veya aşması durumunda opsiyonun geçerlilik kazanmasıdır. Geçerli (Knock-in) olarak ifade edilen durum gerçekleştiğinde yani örneğin kurun önceden belirlenen bir seviyeye ulaştığında, opsiyon klasik bir opsiyon işlemine dönüşerek geçerlilik kazanmaktadır.

Geçersiz (Knock-out) opsiyon klasik opsiyon işlemiyle aynı özelliklere sahip olmakla beraber, klasik opsiyon işleminden farkı kurun veya belirlenen diğer bir değişkenin önceden belirlenen bir seviyeyi görmesi veya aşması durumunda opsiyonun geçerliliğini kaybetmesidir. Geçerli (Knock-out) olarak ifade edilen örneğin kurun belirli bir seviyeye ulaşması veya belirli bir seviyeyi aşması gerçekleştiğinde, opsiyon işlemi geçersiz hale gelecektir.

⁴⁸ Civan, M. (2007), Sermaye Piyasası Analizleri ve Portföy Yönetimi, Ankara: Gazi Kitabevi. s. 399-400

Söz konusu opsiyonlar Avrupa tipi veya Amerikan tipi olabilmektedir. Avrupa tipi opsiyonda, belirlenen bariyere vade sonunda bakılmakta ve vadenin sonlandığı gün opsiyonun geçerli (knock-in) veya geçersiz (knock-out) olup olmadığı kontrol edilmektedir; Amerikan tipi opsiyonda ise bariyere vade içerisinde sürekli olarak bakılmakta ve işlem vade süresi içerisinde herhangi bir anda geçerli (knock-in) veya geçersiz (knock-out) olabilmektedir.

One touch opsiyonda ise; kurun veya anlaşılan herhangi bir değişkenin önceden belirlenen bir seviyeye ulaşması durumunda, opsiyon satıcısı opsiyon alıcısına önceden belirlenmiş nakit bir bedeli ödemektedir. Kurun veya belirlenen diğer bir değişkenin önceden belirlenen seviyeye ulaşması halinde, opsiyonu alan tarafın kârı aldığı nakit bedel ile ödemiş olduğu prim arasındaki fark kadar, opsiyon satıcısının zararı ise almış olduğu prim tutarı ile ödediği nakit tutar arasındaki fark kadar olmaktadır. Kurun veya belirlenen diğer bir değişkenin vadeye kadar belirlenen seviyeye ulaşmaması halinde ise, opsiyon alıcısı sözleşmede belirlenen nakit tutarı alamamakta, nette sadece prim ödemiş olmaktadır. No touch opsiyonunda ise opsiyon vadesi süresince herhangi bir anda dayanak varlık spot kurunun müşterinin belirlediği bariyer seviyesine ulaşmaması durumunda, müşterinin ödeme almayı hak ettiği bir dijital opsiyon türüdür. Dayanak varlık spot kurunun opsiyon vadesine kadar bariyere ulaştığı durumda ise müşteri ödeme alamamaktadır.

İşlemlerin ve özelliklerin iç içe geçtiği durumlar da söz konusu olabilmektedir. Örneğin, Banka EUR/USD kuru 1,43 iken, kurların 1,45 veya daha fazla olacağını beklediğinden müşteri ile bariyer seviyesi 1,37 olan geçersiz (knock-out) ve one touch opsiyon işlemi yapmıştır. One touch opsiyon işleminde kur 1,37'ye düşerse, Banka karşı taraftan 1.908 EUR alacaktır. Banka geçersiz (knock-out) opsiyon işleminde ise kurun yükseleceği beklentisi ile 433.675 EUR alma hakkı satın almıştır. Opsiyon işlemi için Banka tarafından ödenen prim tutarı 1.908 EUR, işlem fiyatı (strike fiyat) ise 1,45'tir. Konulan bariyer seviyesi neticesinde kur 1,37'ye düşerse opsiyon geçersiz (knock-out) olacaktır. Söz konusu işlem normal bir opsiyon olsaydı; Banka kurun 1,45 veya üzerinde olması durumunda opsiyon hakkını kullanmayı, kurun 1,45'in altında olması durumunda ise EUR'u piyasadan almayı tercih edecekti. Bu durumda Banka'nın tek maliyeti ödediği prim olacaktı. Geçersiz (Knock-out) olarak gerçekleştirilen opsiyon işleminde kurların 1,43'ün altında

seyretmesi durumunda Banka opsiyonu kullanmayacaktır. Ancak kurların geçerli (knock-out) ve one-touch opsiyonda bariyer seviyesi olarak belirlenen 1,37'ye düşmesi halinde; geçersiz (knock-out) EUR alım opsiyonu işlemi geçersiz olmakta, one touch opsiyon işleminden dolayı Banka 1.908 EUR tahsil etmekte, böylece Banka geçersiz (knock-out) opsiyon işlemi için ödediği prim tutarı kadar one touch opsiyon işleminden bir gelir sağlamaktadır.

İlerleyen bölümlerde Türk bankacılık sektöründe son dönemlerde daha sık kullanılmaya başlanan yapılandırılmış önemli türev araçlara yer verilmiştir.

3.5.1. Tam Teminatlı Opsiyon (DCD)

Tam teminatlı opsiyon, opsiyonlu döviz mevduatı (Dual Currency Deposit) gibi isimlerle anılan ürün, opsiyon alıcısına bir para birimini diğer bir para birimi karşılığında, belirli bir vadede, önceden belirlenen bir fiyat ve tutar üzerinden alma veya satma hakkı veren, döviz opsiyonu ve mevduatın birleştirilmesi ile oluşan bir işlemdir. Uygulamada genellikle bankaların opsiyon alıcısı belirlendiği bu işlemde vadede, opsiyon satıcısının (müşteri) mevduatını karşı döviz cinsine belirli bir fiyattan çevirebilme hakkı elde edilmektedir. Bu işlemde kullanım fiyatı riskin düzeyini belirlemektedir. Riskin gerçekleşmesi halinde banka tarafından müşterinin anapara tutarı kullanım fiyatından karşı döviz cinsine çevirecektir. Vade sonunda müşteri opsiyon satıcısı olarak vade sonunda opsiyon primi ve mevduat faizi almaktadır. Esasen söz konusu türev ürün anapara riski içermektedir.

Örneğin; kullanım fiyatı 1 USD = 1,93 USD, nominal tutarı 100.000 USD olan tam teminatlı opsiyon işleminde, eğer vade sonunda spot kur kullanım fiyatının (1,93) üzerinde ise banka 193.000 TL ödeyerek 100.000 USD alma hakkını kullanacaktır. Ancak spot kurun kullanım fiyatının altında olması durumunda banka hakkı kullanmayarak spot piyasadaki daha avantajlı kurdan işlem yapacaktır. Bu işlemde müşteri opsiyon hakkını satmasına karşılık prim almaktadır, ancak bankanın opsiyonu kullanmak istemesi durumunda USD satma yükümlülüğünü yerine getirmek zorundadır. Öte yandan müşteri opsiyonun kullanılmasından bağımsız olarak her durumda opsiyon primi ve mevduat faizi almaktadır. Bu ürün, kur riski karşılığında mevduatından daha fazla gelir elde etmek isteyen ancak vade sonunda

mevduatının karşı döviz cinsine çevrilebilmesi riskini göze alabilen müşteriler tarafından tercih edilmektedir.

DCD işleminin birçok farklı türü bulunmaktadır. Örneğin bariyerli Tam Teminatlı Opsiyon (Knock In-Knock Out DCD) işlemi, DCD'nin vadesi içerisinde herhangi bir anda, spot kurun önceden müşteri tarafından belirlenen bariyer seviyesine ulaşması ile DCD'nin karşı döviz cinsine çevrilebilme özelliği veren (knock-in) veya bu özelliği iptal eden (knock-out) ürünlerdir.⁴⁹

DCD işleminin muhasebeleştirilmesi bir örnek ile açıklanacaktır.

Örnek: 30.09.2015 tarihinde A Bankası, mevduat faiz getirilerini yeterli görmeyen ve daha fazla getiri elde etmek isteyen bir müşterisine tam teminatlı opsiyon ürününü önermektedir. Bu işlem müşterinin bankadaki 100.000 USD tutarındaki vadeli mevduatını 1 yıl sonra 1 USD = 1,8 TL kuru üzerinden 2.000 USD prim karşılığında (prim vadede ödenecektir) alma hakkı satın almayı içermektedir (İşlem tarihinde 1 yıllık vadeli USD mevduat faiz oranı %3 olduğu varsayılacaktır.). Bu işleme ilişkin bankanın muhasebe kayıtları aşağıda verilmiştir:

- **30.09.2015 tarihli açılış kayıtları;**

Mevduatın vadeli hesaplara alınması;

301	DÖVİZ TEVDİAT HESABI - VADESİZ	100.000 USD
311	DÖVİZ TEVDİAT HESABI - VADELİ	100.000 USD

Opsiyon nazım açılış kayıtları

965404	TÜ. Fİ. AR. ALA./ PARA ALIM OPSİYONU (ALICI)	100.000 USD
967404	TÜ. Fİ. AR. BO./ PARA ALIM OPSİYONU (ALICI)	100.000 USD
964405	TÜ. Fİ. AR. ALA./ PARA SATIM OPSİYONU (ALICI)	180.000 TL
966405	TÜ. Fİ. AR. BO./ PARA SATIM OPSİYONU (ALICI)	180.000 TL

Diğer taraftan müşteri mevduatı blokeli hesaplara alınacaktır. Bloke nedeniyle opsiyon işlemi tam teminatlı olarak isimlendirilmektedir.

⁴⁹ Türkiye İş Bankası A.Ş. Özel Bankacılık Türev Ürünler Kataloğu, <http://www.privia.com.tr/priviaweb/data/turevoburunkatalogu.pdf>, [15.12.2015 tarihinde erişildi.]

311	DÖVİZ TEVDİAT HESABI - VADELİ	100.000 USD
39105	MUHTELİF BORÇ./TÜR. FİN. AR. ALINAN TEM.	100.000 USD

Ayrıca banka prime ilişkin kayıt yapacaktır. Prim vadede ödenecektir.

225004	TÜ. Fİ. VARLIKLAR. (OPSİYON)	2.000 USD
391050	MUHTELİF BORÇLAR	2.000 USD

- **Müşteri ile yapılan opsiyon işlemine ilişkin kapanış kayıtları – 30.09.2016**

30.09.2015 tarihinde kurun 1 USD = 1,9 TL olduğu varsayımı ile banka kârda olması nedeniyle türev araç için opsiyon hakkını kullanılacaktır.

Öncelikle müşteriye faiz ödemesi yapılacaktır.

$$100.000 \times 3/100 = 3.000 \text{ USD}$$

$$3.000 \times 1,9 = 5.700 \text{ TL}$$

611	YP MEVDUATA VERİLEN FAİZLER	5.700 TL
294	DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	5.700 TL
295	DÖVİZ VAZİYETİ	3.000 USD
311	DÖVİZ TEVDİAT HESABI - VADELİ	3.000 USD

Müşterinin mevduatının blokesinin çözülmesi

391050	MUHTELİF BORÇ./TÜR. FİN. AR. ALINAN TEM.	100.000 USD
311	DÖVİZ TEVDİAT HESABI - VADELİ	100.000 USD

Toplam bakiyenin vadesiz hesaba alınması

311	DÖVİZ TEVDİAT HESABI - VADELİ	103.000 USD
301	DÖVİZ TEVDİAT HESABI - VADESİZ	103.000 USD

Bankanın opsiyon hakkını kullanması ve prim ödemesi yapması

$1,9 \times 100.000 = 190.000$ TL'dir. Ancak bankanın 1,8 kurundan almak hakkı bulunmaktadır. Ayrıca 2.000 USD prim ödenecektir. $(100.000 - 2.000) \times 1,9 = 186.200$ TL

391050	MUHTELİF BORÇLAR/TÜR. FİN. AR. ALINAN TEM.	2.000 USD
301	DÖVİZ TEVDİAT HESABI	2.000 USD
301	DÖVİZ TEVDİAT HESABI - VADESİZ	100.000 USD
295	DÖVİZ VAZİYETİ	98.000 USD
225004	TÜ. Fİ. VARLIKLAR. (OPSİYON)	2.000 USD
294	DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	186.200 TL
300	VADESİZ MEVDUAT	180.000 TL
752	A.S.A. TÜREV FİN. ARAÇLARDAN KARLAR	6.200 TL

Nazım kayıtların kapatılması

967404	TÜ. Fİ. AR. ALA./ PARA ALIM OPSİYONLARI	100.000 USD
965404	TÜ. Fİ. AR. BO./ PARA ALIM OPSİYONLARI	100.000 USD
966405	TÜ. Fİ. AR. ALA./ PARA SATIM OPSİYONLARI	180.000 TL
964405	TÜ. Fİ. AR. BO./ PARA SATIM OPSİYONLARI	180.000 TL

İşlem sonucunda müşteri vadesiz TL hesabında 180.000 TL ve döviz tevdiat hesabında 5.000 USD bulunmaktadır.

3.5.2. Faiz Swap Opsiyonu (Swaption)

Opsiyon ile swap işleminin birleşiminden oluşan yapılandırılmış bir üründür. Swaption, opsiyon satın alan tarafa işlem tarihinde belirlenen bir vadede, işleme dayanak teşkil eden faiz swap işlemine girme hakkı veren (alma veya satma hakkını kullanarak); opsiyon satan tarafı ise, bu konuda yükümlü kılan bir türev araçtır. Vadede opsiyon sahibi olan taraf, opsiyon hakkını kullanmadığı takdirde, swaption işlemi sonlanacaktır. Vadede, opsiyon satın alan taraf opsiyon hakkını kullandığı takdirde, faiz swap işlemine girilecek ve bu tarihten itibaren faiz swap işlemi söz konusu olacaktır.⁵⁰

⁵⁰ Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Özel Bankacılık Ürünleri, <http://www.vakifbank.com.tr/swaption.aspx?pageID=599>, [31.01.2016 tarihinde erişildi]

Örnek-1: A Bankası yurtdışından temin ettiği kredi için değişken faiz ödemekte ve swap işlemine girerek faizi sabitlemek istemektedir. Bununla birlikte gelecek ay faizin düşmesinden endişelenmektedir. Böyle bir durumda A Bankası swaption işlemi yaparak ile gelecek ayda swap işlemine taraf olma hakkı satın alabilir. Gelecek ay faizin yükselmesi durumunda swaption işlemindeki opsiyon hakkını kullanacak; faizin düşmesi durumunda ise hakkı kullanmayarak sözleşmeyi sonlandıracaktır. Bu işlemde swaption ile alıcı faizin yükselmesi riskini bertaraf ederken aşağı yönlü faiz hareketlerinden de faydalanma imkânına sahip olmaktadır.

Örnek işlem bağlamında A Bankasının 01.01.2015 tarihinde 10.000.000 USD nominal tutarlı LIBOR+1 değişken faize karşılık %1,5 sabit faiz ödeme şartlarını haiz 01.02.2015 tarihinde swap işlemine girme hakkı satın aldığını varsayalım. Bu opsiyon hakkı için 50.000 USD prim peşin ödenmiştir.

Bu işlemin açılış muhasebe kayıtları; (01.01.2015)

965406	TÜ. Fİ. AR. ALA./FAİZ ALIM OPSİYONLARI	10.000.000 USD
967406	TÜ. Fİ. AR. BO./ FAİZ ALIM OPSİYONLARI	10.000.000 USD
965407	TÜ. Fİ. AR. ALA./FAİZ SATIM OPSİYONLARI	10.000.000 USD
967407	TÜ. Fİ. AR. BO./ FAİZ SATIM OPSİYONLARI	10.000.000 USD

Prim ödeme kaydı;

225004	TÜ. Fİ. VARLIKLAR. (OPSİYON)	50.000 USD
025	YURTDIŞI BANKALAR	50.000 USD

Değerleme dönemlerinde işlemin değerlemesi programlar vasıtasıyla yapılacak ve “Para (Döviz) Opsiyonlarının Muhasebeleştirilmesi” bölümünde anlatıldığı şekilde muhasebeleştirilecektir (alt skontlarda değişiklik yapılacaktır). Vadede ise işlemin ekonomik olarak kazançlı olması durumunda Banka opsiyonu kullanacaktır. Bu durumda faiz swabı işlemi muhasebeleştirilmesi söz konusu olacak, swaption işlemine ilişkin nazım kayıtlar kapatılacak ve prim tutarı kar/zarar hesaplarına aktarılacaktır.

3.5.3. Tavan ve Taban Faiz ile Koridor (Tünel) İşlemleri (Cap & Floor, Collar)

Taban (cap) ve tavan (floor) faiz işlemleri, faiz üzerine opsiyon hakkı veren sözleşmelerdir. Opsiyon alıcısına, belirli vadelerde ve önceden belirlenen bir vadeye kadar faiz seviyesini belirli bir noktada sabitleme hakkı vermekte, opsiyon satıcısını ise bu konuda yükümlü kılmaktadır.⁵¹

Faiz riskinden korunma bağlamında, satın alan tarafın değişken faizli borcunun belli bir süre içerisinde belirlenen bir düzeyi geçmesini sınırlandıran anlaşma faiz tavan (caps), satın alan yatırımcının değişken faizli getirilerinin belirli bir süre boyunca belli bir düzeyin altına düşmesini sınırlandıran anlaşma faiz taban anlaşmaları (floors), taban ve tavan (cap ve floor) işlemlerinin birlikte yapılması ile ortaya çıkan anlaşma ise faiz koridor (bant, tünel veya kuşak) anlaşmaları (collars) olarak adlandırılmaktadır.⁵²

Tavan anlaşması esas olarak, borcun faiz ödeme tarihlerine denk gelen bir Avrupa tipi alım opsiyonudur. Tavan anlaşmalarında, taraflarca borcun faiz ödeme dönemlerini kapsayacak bir faiz oranı üst limiti (tavanı) belirlenmektedir. Bu oran, kullanım fiyatı (strike price) olarak adlandırılmaktadır. Tavan anlaşmasına göre ilgili faiz ödeme döneminde piyasa faiz oranı kullanım fiyatından daha yüksek olursa, banka karşı tarafa (firmaya), piyasa faiz oranı ile tavan faiz oranı arasındaki farkı ödeyeceğini garanti etmektedir. Banka, bu hizmeti karşılığında, tavan anlaşmasının kullanım oranına ve vadesine uygun olarak prim almaktadır. Firma da bu primi ödemek suretiyle borçlanma maliyetinin gelecekte belli bir limitin üzerine çıkmasını önlemiş olacaktır. Böyle bir anlaşma ile hem sabit faizle borçlanmak yerine değişken faizle borçlanma hem de tavan satın almak yoluyla aşırı faiz yükselmelerinden korunmak ve faizler düştüğü takdirde de bundan yararlanmak mümkündür. Floor (taban) anlaşması ise; firmanın tahsil edeceği değişken faiz oranının belirli bir limitin altına inmesi halinde bankanın bu limit ile maliyet arasındaki farkı firmaya

⁵¹ Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Özel Bankacılık Ürünleri, <http://www.vakifbank.com.tr/tabana-faiztavan-faiz.aspx?pageID=598>, [31.01.2016 tarihinde erişildi]

⁵² Narin, G. (2010), “Opsiyon Sözleşmeleri Kumar Midir?”, <http://www.yatirimyapiyorum.gov.tr/2010/12/22/opsiyon-soezle%C5%9Fmeleri-kumar-midir.aspx> [15.12.2015 tarihinde erişildi.]

ödeyeceğini taahhüt etmesidir. Collar anlaşması hem cap hem de floor pozisyonu alınır ise gerçekleşmektedir.⁵³

Örneğin, müşterinin 7 yıl vadeli 11 milyon USD tutarlı, LIBOR+2 faizli değişken faizli kredi ödemeleri bulunmaktadır. Müşteri LIBOR faiz oranlarında yukarı yönde oluşabilecek hareketlere karşı korunmak ve faizlerin düşük kalma ihtimalinden de faydalanmak istemektedir. Ayrıca tavan opsiyon işlemi için ödeyeceği prim miktarını da azaltmayı amaçlamaktadır. Müşteri LIBOR'un yükselme ihtimaline karşı %2,50 faiz oranı seviyesinden bir tavan opsiyonu alır ve ödemesi gereken prim miktarını azaltmak için Banka'ya %1,50 seviyesinden taban opsiyonu satar. Tavan opsiyon primi olarak müşteri 310.000 USD öder, taban opsiyon primi için ise Banka'dan 75.000 USD tahsil eder. Müşteri nette 235.000 USD prim ödemesi yapmıştır. Bu işlem sonucunda, müşterinin kredisi ödeyeceği maksimum faiz %4,50 (%2,50+%2) olurken, minimum faizi de %3,50 (%1,50+%2) ile sınırlanmaktadır. Müşteri daha az prim ödeyerek maruz kalacağı faiz riskini belirli bir aralıkta sınırlandırmış bulunmaktadır.

Bir örnek işlem üzerinden bu opsiyonların temel işleyişi ve muhasebeleştirilmesi açıklanacaktır.

Örnek: Yurtdışı bankalardan temin ettiği değişken faizli kredilerin ödemeleri için A Bankası hâlihazırda düşük 3 aylık Euribor seviyelerinden faydalanmak istemektedir. Bu amaçla Euribor'un yükselmesi ihtimaline karşı koruma satın almıştır. Bu işlem ile %4,5 prim ödeyerek %3 faiz oranı üzerinde koruma almıştır. Bu işlemde her faiz dönemi başlangıcından 2 iş günü önce piyasadaki 3 aylık Euribor'a bakılmakta ve böylelikle faiz için ödemeler belirlenmektedir. Bu durumda 3 aylık "Euribor+%2,5" %3'ün altında gerçekleşirse Banka tarafından piyasada geçerli olan oran ödenecektir. Ancak 3 aylık "Euribor+%2,5" %3'ün üzerinde ise %3 ödenecektir.

İşlem nominal tutarı 15.000.000 EUR'dır. Prim tutarı 67.500 EUR'dur ($15.000.000 \times 0,045 = 67.500$ EUR).

⁵³ Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası A.Ş. Hazine Ürünleri Tanımları, http://www.tskb.com.tr/yatirim_hizmetleri/detail.aspx?SectionId=jP3d%2BKjYjzkUQcfqsNO5IQ%3D%3D&ContentID=V7iWQJ70wOCP%2B5przchesA%3D%3D [15.12.2015 tarihinde erişildi.]

Bu işlemin açılış muhasebe kayıtları;

965406	TÜ. Fİ. AR. ALA./FAİZ ALIM OPSİYONU (ALICI)	15.000.000 EUR
967406	TÜ. Fİ. AR. BO./ FAİZ ALIM OPSİYONU (ALICI)	15.000.000 EUR

Prim ödeme kaydı;

225004	TÜ. Fİ. VARLIKLAR. (OPSİYON)	67.500 EUR
025	YURTDIŞI BANKALAR	67.500 EUR

Değerleme dönemlerinde işlemin değerlemesi programlar vasıtasıyla yapılacak ve “Para (Döviz) Opsiyonlarının Muhasebeleştirilmesi” bölümünde anlatıldığı şekilde muhasebeleştirilecektir (alt skontlarda değişiklik yapılacaktır). Ara dönemlerde işlemin ekonomik olarak kazançlı olması durumunda Banka opsiyonu kullanacaktır. İşlemin vadesinde kayıtlar kapatılacak ve prim tutarı kâr/zarar hesaplarına aktarılacaktır.

3.5.4. Sıfır Maliyetli (Primli) Koridor Opsiyonu (Zero Cost Collar)

Tek vade için gerçekleştirilebilen, farklı seviyeleri olan, biri alım biri satım olmak üzere 2 ayrı opsiyon işleminden oluşan, sıfır maliyetli bir döviz opsiyon işlemidir. Tek bir vade için, 2 farklı seviyeden işlem yapma olanağı sağlamaktadır. İşlemin vadesinde piyasada oluşan kurun, anlaşma tarihinde belirlenen alt ve üst kur bant seviyelerine göre durumu değerlendirilerek işlem yapılmasına imkân sağlayan bir üründür. Belirlenen vadede döviz kurunun aşağı (yukarı) yönlü hareketinden sağlanan faydaya sınır koyarken, kurun yukarı (aşağı) yönlü hareketine karşı da koruma sağlamaktadır. İşlemin temel avantajı herhangi bir prim maliyetine katlanılmaksızın kur riskinden korunma imkânı sağlanmasıdır. Komisyon ve prim ödemesi yoktur.⁵⁴

Örnek: Müşteri ile A Bankası 1.000.000 USD tutarlı sıfır masraflı koridor opsiyon işlemi gerçekleştirmiştir. İşleme ilişkin detaylar aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Bu işlemde müşteri USD kurunun yükseleceği beklentisindedir.

⁵⁴ Türkiye İş Bankası A.Ş. Özel Bankacılık Türev Ürünler Kataloğu, <http://www.privia.com.tr/priviaweb/data/turevoburunkatalogu.pdf>, [15.12.2015 tarihinde erişildi.]

Türev Ürün	Zero Cost Collar
Dayanak Varlık	USD/TL Kuru
Spot Fiyat	1,8
Kur Aralığı	1,75-1,85
Anapara	1.000.000 USD
Vade	2 ay

Bu işlemde kura göre farklı durumlar söz konusu olabilmektedir. İşlemin vadesinde USD/TL kuru 1,75 seviyesinin altında gerçekleşirse, Banka 1,75'ten USD satacaktır (Müşteri, alma yükümlülüğündedir.). İşlemin vadesinde USD/TL kuru 1,75-1,85 arasında gerçekleşirse, müşteri piyasa kurundan faydalanarak döviz alabilir. İşlemin vadesinde USD/TL kuru 1,85 seviyesinin üzerinde gerçekleşirse, Müşteri 1,85 seviyesinden döviz alacaktır (Banka satma yükümlülüğündedir.).⁵⁵

İşlem içerisinde 2 adet opsiyon işlemi bulunmaktadır. Bu çerçevede Banka'nın muhasebe kayıtları aşağıdaki şekilde olacaktır.

- Açılış kaydı

USD/TL kurunun 1,75 altında olması durumu – Banka para satım opsiyonu

965405	TÜ. Fİ. AR. ALA./ PARA SATIM OPSİYONLARI (ALICI)	1.000.000 USD
967405	TÜ. Fİ. AR. BO./ PARA SATIM OPSİYONLARI (ALICI)	1.000.000 USD
964404	TÜ. Fİ. AR. ALA./PARA ALIM OPSİYONLARI (ALICI)	1.750.000 TL
966404	TÜ. Fİ. AR. BO./ PARA ALIM OPSİYONLARI (ALICI)	1.750.000 TL

USD/TL kurunun 1,85 üzerinde olması durumu – Müşteri para alım opsiyonu (Banka döviz satım yükümlülüğü)

965400	TÜ. Fİ. AR. ALA./ PARA ALIM OPSİYONU (SATICI)	1.000.000 USD
967400	TÜ. Fİ. AR. BO./ PARA ALIM OPSİYONU (SATICI)	1.000.000 USD
964401	TÜ. Fİ. AR. ALA./PARA SATIM OPSİYONU (SATICI)	1.850.000 TL
966401	TÜ. Fİ. AR. BO./ PARA SATIM OPSİYONU (SATICI)	1.850.000 TL

Değerleme dönemlerinde işlemin değerlemesi programlar vasıtasıyla yapılacak ve “Para (Döviz) Opsiyonlarının Muhasebeleştirilmesi” bölümünde anlatıldığı şekilde

⁵⁵ Türkiye İş Bankası A.Ş. Özel Bankacılık Türev Ürünler Kataloğu, <http://www.privia.com.tr/priviaweb/data/turevoburunkatalogu.pdf>, [15.12.2015 tarihinde erişildi.]

muhasebeleştirilecektir (alt skontlarda değişiklik yapılacaktır). İşlemin vadesinde kayıtlar kapatılacaktır.

3.5.5. Tünel Mevduat (Range Accrual Option)

Opsiyon alıcısına; belirlenen tarihte belirlenen kur veya oran alt ve üst sınırının içinde ise önceden belirlenmiş tutarda ödeme yapıldığı opsiyon işlemidir. Diğer bir ifade ile opsiyon alıcısına belirlenen vadede, dayanak varlığın fiyatının Banka müşterisi (opsiyon alıcısı) tarafından belirlenen aralıkta kaldığı her gün için mevduatı üzerinden belirli bir orandan kupon ödemesi alma hakkı veren, opsiyon ile mevduatın birleşmesinden oluşan bir işlemidir.⁵⁶

Bu işlem DCD işleminden farklı olarak anapara riski taşımamaktadır. Ayrıca müşteri opsiyon alıcısı olup alım için prim ödememektedir. Müşteri vade sonunda dayanak varlık fiyatının kendisi tarafından belirlenen aralık içerisinde kaldığı gözlem günleri için kupon ödemesi alır. Gözlem günleri esas olarak iş günleri olarak belirlenmekle birlikte tatil günlerini içerecek şekilde de belirlenebilir. Kupon ödemesi dışında mevduata faiz verilmemektedir.

Risk, vade süresince dayanak varlık fiyatının müşteri tarafından belirlenen aralığın dışında kalmasıdır. Riskin gerçekleşmesi halinde müşteri vade sonunda sadece anapara tutarını almaktadır.

Örneğin TL ve USD kur aralığı belirlenen bir range accrual işleminde, belirli bir kur aralığının dışına çıkma riskini göze alan yatırımcıların, TL (veya USD) yatırımlarına yüksek getiri sağlamayı amaçlamaktadır. USD/TL kurunun belirlenen aralığın dışına çıkması durumunda, yatırımcının normal mevduat faizinin altında bir getiriyi kabul etmesi gerekebilir.

Tünel mevduat, ilgili dayanak varlık fiyatının belirlenen dönem içerisinde dalgalanmayacağını, müşteri tarafından belirlenen aralık (bant) içerisinde hareket edeceğini bekleyen ve anaparalarını riske etmeden mevduat faizinden daha fazla gelir elde etmek isteyen müşteriler için uygun bir türev ürünüdür.

⁵⁶ Türkiye İş Bankası A.Ş. Özel Bankacılık Türev Ürünler Kataloğu, <http://www.privia.com.tr/priviaweb/data/turevoburunkatalogu.pdf>, [15.12.2015 tarihinde erişildi.]

Ürünün farklı çeşitleri veya ek özellikler eklenmiş versiyonları mevcuttur. Double One Touch türünde opsiyon vadesi süresince herhangi bir anda dayanak varlık spot kurunun müşterinin (yatırımcının) belirlediği iki bariyer seviyesinden birine veya ikisine birden ulaşması durumunda, müşterinin kupon ödemesi almayı hak ettiği bir dijital opsiyon türüdür. Aksi halde müşteri hiçbir kupon ödemesi alamamaktadır. Double No Touch türünde opsiyon vadesi süresince herhangi bir an dayanak varlık spot kuru müşterinin belirlediği iki bariyer seviyesinden hiçbirine ulaşmaz ise, müşterinin kupon ödemesi almayı hak ettiği bir dijital opsiyon türüdür. Aksi halde müşteri kupon ödemesi alamamaktadır. Getiri Garantili Tünel işlemi ise opsiyon vadesi süresince herhangi bir anda kurun müşteri tarafından belirlenen bant (koridor) aralığı dışına çıkmaması durumunda, mevduatına bariyerlerden birinin dışına çıkması durumuna kıyasla daha yüksek getiri alma hakkı veren bir dijital opsiyon türüdür.

Range accrual işleminin temel işleyişi ve muhasebeleştirilmesi bir örnek üzerinden açıklanacaktır.

Örnek: 1.000.000 TL mevduatı bulunan müşteri ile A Bankası tünel mevduat işlemi gerçekleştirmiştir. İşleme ilişkin detaylar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Türev Ürün	Range Accrual
Dayanak Varlık	USD/TL Kuru
Spot Fiyat	1,8
Kur Aralığı	1,75-1,85
Anapara	1.000.000 TL
Vade	6 ay
Kur Aralığı İçi Faizi	%25 (brüt – yıllık)
Kur Aralığı Dışı Faizi	%0
Gözlem Günü Sayısı	120 Gün

Bu işlemde müşteri, kurun belirlenen aralık içerisinde kaldığı gün sayısına bağlı olarak faiz getirisi elde edecektir.

Müşterinin en yüksek elde edebileceği faiz miktarı kurun vadeye kadar belirlenen aralık içerisinde kalması durumunda gerçekleşecektir. Böyle bir durumda getiri

$$Getiri = 1.000.000 \times \frac{25}{100} \times \frac{120}{365} = 113.207,5 \text{ TL}$$

tutarında olacaktır. Ancak, kur vade boyunca aralık dışında kalırsa ödeme alamamaktadır. Bununla birlikte anaparası korunmuş olacaktır.

Bu range accrual (tünel mevduat) işleminin Banka tarafından muhasebeleştirilmesi diğer işlemlere benzer şekilde gerçekleştirilecektir. Değerleme dönemlerinde işlemin değerlemesi programlar vasıtasıyla yapılacak ve “Para (Döviz) Opsiyonlarının Muhasebeleştirilmesi” bölümünde anlatıldığı şekilde muhasebeleştirilecektir (alt skontlarda değişiklik yapılacaktır). İşlemin vadesinde kayıtlar kapatılacaktır. Ayrıca mevduata ve ödemelere ilişkin kayıtların da yapılması gerekmektedir.

4. KREDİ TÜREVLERİ

Kredinin belirli bir süre içerisinde belirli bir miktardaki paranın geri alınmasına ilişkin beklenti şeklinde tanımlanması halinde bu beklentinin gerçekleşmemesi ihtimali de kredi riski olarak ifade edilebilir.⁵⁷ Buna paralel olarak üzerinde anlaşıldığı ve sözleşmeye bağlandığı şekilde kredi borcunu geri ödeyemeyen taraf ya da borçluya bağlı olarak kredi kullandıran tarafın zarara maruz kalması durumunda kredi riskinin ortaya çıkacağı kabul edilmektedir.⁵⁸

Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik'te kredi müşterisinin yapılan sözleşme gereklerine uymayarak yükümlülüğünü kısmen veya tamamen zamanında yerine getirememesinden dolayı bankanın maruz kalabileceği zarar olasılığı kredi riski olarak tanımlanmaktadır.

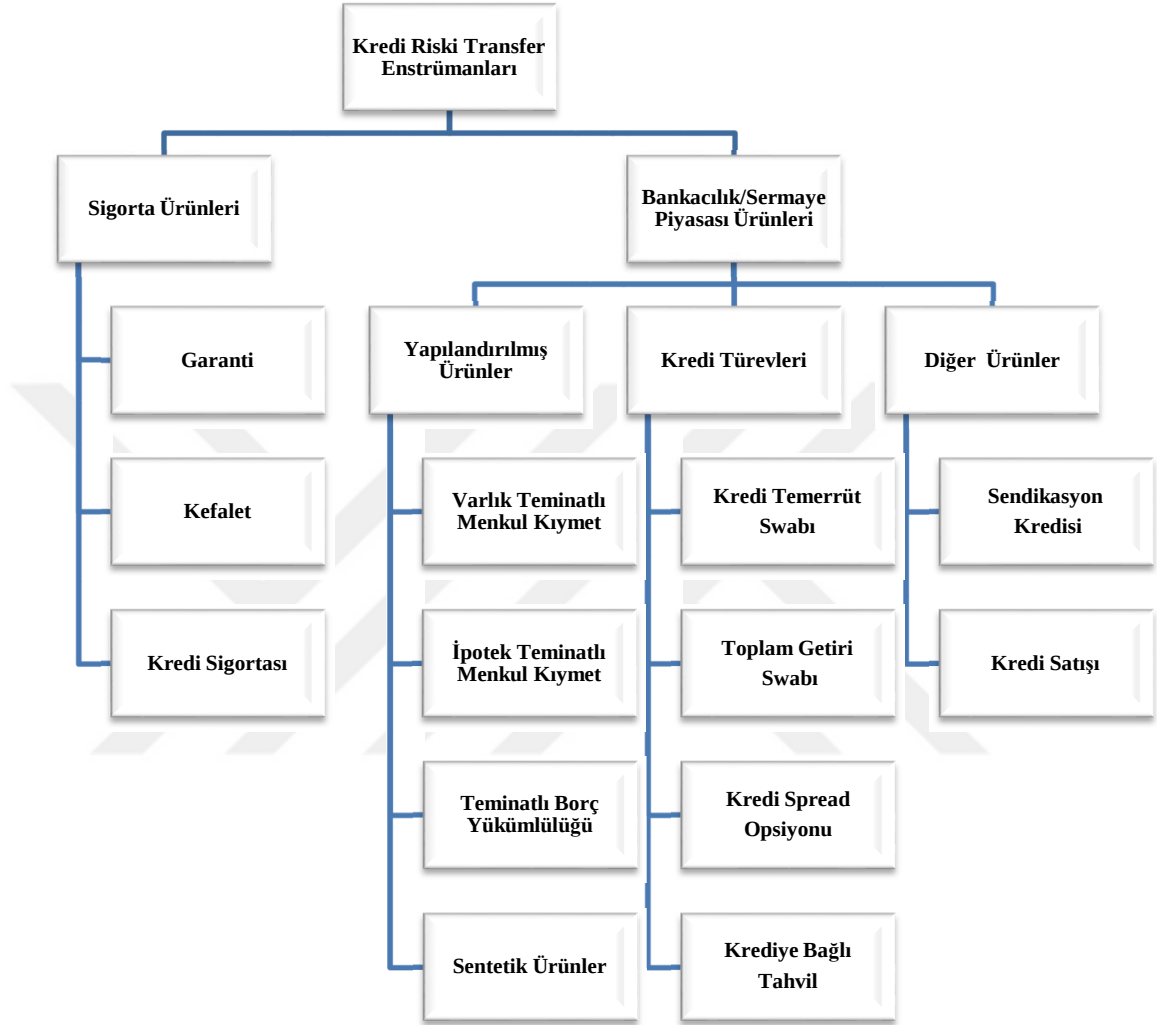
⁵⁷ Caouette, J. B., Altman, E. I., Narayanan, P. ve Nimmo, R. W. J. 2008. Managing Credit Risk – The Great Challenge for Global Financial Markets. Second Edition, John Wiley&Sons, Inc. s. XV

⁵⁸ Colquitt, J. 2007. Credit Risk Management – How to Avoid Lending Disasters and Maximize Earnings. Third Edition, McGraw Hill. s.1,

Murphy, D. 2008. Understanding Risk – The Theory and Practice of Financial Risk Management. Chapman & Hall / CRC. s. 201

Kredi riski transfer enstrümanları aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:

Şekil 8: Kredi Riski Transfer Enstrümanları

Kaynak: ECB, 2004, s.11; Effenberger, 2003, s.3; Delikanlı, 2010, s.87⁵⁹

Bu ürünlerden kredi türevleri çalışmamızın kapsamına girmektedir. Kredi türevleri, değeri dayanak varlıklardan (underlying asset) veya varlık sepetlerinden türetilen teminatlar veya sözleşmelerdir. Kredi türevi, iki grubun, üçüncü bir grup

⁵⁹ Effenberger, D. 2003. Credit Derivatives: Implications for Credit Markets. Frankfurt Voice, Deutsche Bank Research.,

ECB, 2004. Credit Risk Transfer by EU Banks: Activities, Risks and Risk Management. European Central Bank.

Delikanlı İ. U., 2010, Bankacılıkta Kredi Türevlerinin Hissedar Değerine Katkısı, Etkin Bir Şekilde Kullanımına İmkan Sağlayacak Risk Yönetimi Yapılanması ve Finansal Raporlaması, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul.

veya referans varlığının borcunu ödeyememesi veya iflası gibi bir kredi olayı ihtimaline dayanarak, gelecekteki bir işlem için anlaştıkları iki taraflı tezgahüstü kontrattır.⁶⁰ Diğer bir ifade ile kredi riskine dayanak oluşturan varlığa sahip olan tarafın (koruma alıcısı – protection buyer) sahipliği devretmeden yani bilançosundan çıkarmadan söz konusu varlık ile ilişkili kredi riskinin tamamını ya da bir kısmını belirli bir komisyon karşılığında kredi işlemine taraf olmayan üçüncü bir kişiye (koruma satıcısı – protection seller) devretmesine ilişkin düzenlenen finansal sözleşmeler kredi türevi olarak tanımlanmaktadır.⁶¹ Kredi türevleri, bir risk yönetim aracı olmalarının yanı sıra spekülasyon amaçlı da kullanılabilir.

Kredi türevlerinin başlıcaları kredi temerrüt swabı (Credit Default Swap-CDS), toplam getiri swabı (Total Return Swap- TRS) ve krediye bağlı tahvillerdir (Credit Linked Note-CLN). Bu çalışmada bahse konu türev işlemlerin detaylarına girilmeyecek ve ürünler kısaca açıklanarak işlemlerin muhasebeleştirilmesi örnekler üzerinden izah edilecektir.

4.1.Kredi Temerrüt Swapları (CDS)

Kredi türevleri kapsamında, biri kredi işlem riski konusu olan referans varlık, diğerleri koruma alıcısı ve koruma satıcısı olmak üzere üç taraf söz konusudur. Temel olarak CDS, “koruma alıcısı” olarak isimlendirilen bir tarafın “koruma satıcısı” olarak isimlendirilen diğer tarafa ödediği prim karşılığında üçüncü bir tarafın kullanmış olduğu kredi veya ihraç etmiş olduğu bir tahvile ilişkin, başta geri ödememe riski olmak üzere alacaklı tarafın parasını koruma altına alan kredi türev işlemidir.⁶² Kredi türev işlemleri genel olarak, riske karşı güvence satın alan koruma alıcısını, referans varlığın geri ödenmeme riskine karşı korumak için

⁶⁰ Clarke, S. 2002, “Kredi Türevleri: Pazarda Büyüme Sürdürülebilecek mi?”, Active Dergisi, Temmuz- Ağustos, Sayı 1/4. s.78

⁶¹ Kiff, J. ve Morrow, R. 2000. Credit Derivatives. Bank of Canada Review, Autumn, Bank of Canada, 3-11.

Schönbucher, P. J. 2003. Credit Derivatives Pricing Models. Wiley Finance, West Sussex, England s.8,

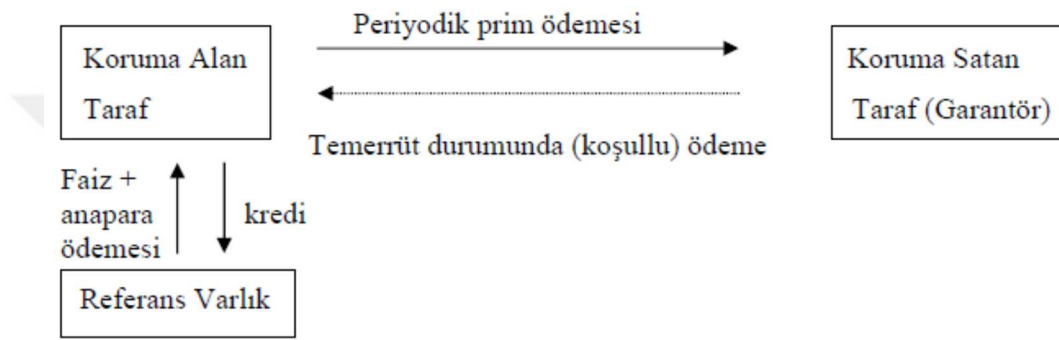
Tözüm, H. (2009). Kredi Türevleri Uygulamada CDS'ler. Dumat Ofset, Ankara. s.11,

Hakenes, H. ve Schnabel, I. 2009. The Regulation of Credit Derivative Markets. M. Dewatripont, X. Freixas, ve R. Portes (Der.) Macro Economic Stability and Financial Regulation: Key Issues for the G 20:113-128. Center for Economic Policy Research. s.114

⁶² Clarke, 2002, a.g.e. s.2

tasarlanmışlardır.⁶³ Kredi temerrüt swabı (Credit Default Swap – CDS) ise, koruma satan tarafın referans varlıkta bir temerrüt durumunun oluşması halinde ödeme yaptığından, bir swap işleminden daha çok işlevsel olarak bir sigorta işlemini çağrıştırmakta, ödenen temerrüt marjı da sigorta primine benzemektedir. Ancak sigorta işleminden temel farklılığı piyasada alınıp satılabilmesidir.⁶⁴ Aşağıda tipik bir CDS işleminin işleyiş mekanizması verilmektedir:

Şekil 9: Kredi Temerrüt Swabı (CDS) Mekanizması

Kaynak: Das (2005).⁶⁵

Kısaca kredi temerrüt swabı işlemleri, koruma satıcısının, koruma alıcısının ödeyeceği belli bir bedel karşılığında referans varlıktan kaynaklanan kredi riskini kısmen ya da tamamen üstlendiği ve ödeme şartının gerçekleşmesi durumunda koruma alıcısına koruma tutarını ödemeyi taahhüt ettiği sözleşmeleri ifade etmektedir. Referans varlık ise genellikle piyasada işlem gören tahvillerdir. Kredi türev piyasalarında yaygın olarak kullanılan ve basit finansal yapıya sahip olan bu türev ürün, temerrüt durumu ile referans varlıkta oluşacak değer kaybı veya zarara karşı koruma sağlamaktadır. Söz konusu işlemde, koruma alan taraf sözleşme vadesi boyunca, periyodik olarak, sözleşmenin nominal değeri üzerinden, kredi riskinin boyutuna bağlı olarak genellikle belirli bir primi koruma satan tarafa ödemektedir. Ancak referans varlıkta herhangi bir temerrüt durumunun oluşması halinde koruma satan taraf, koruma alan tarafa ödeme yapmaktadır.

⁶³ Turguttopbaş, N. 2013. Kredi Temerrüt Swapları ve İlgili Riskin Gerçekleşmesi Durumunda Uygulanan Hukuki Prosedür. Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılar Dergisi, Sayı 84, s.37-52

⁶⁴ Clarke, 2002, a.g.e. s.2

⁶⁵ Das, S. 2005. Credit Derivatives – CDOs & Structured Credit Products. 3rd Edition, Wiley Finance.

Kredi olayı, temerrüt riskine karşı, koruma satan tarafın yükümlülüğünü başlatan ve koruma satın alan tarafa temerrüt ödemesini yapmasına neden olan olaydır.⁶⁶ Kredi temerrüt swap işlemindeki en önemli konulardan biri, temerrüt durumunun ve ödeme şartlarının sözleşmede iyi tanımlanmış olması gerekliliğidir. Temerrüt tanımı, herhangi bir belirsizliğe meydan vermeyecek ölçüde açık ve kesin olarak yapılmalıdır. Temerrüt durumu, işlemde işleme değişmekle birlikte, genellikle referans varlığın borçlusunun iflas etmesi, ödeme kabiliyetini yitirmesi, kredinin yeniden yapılandırılması, vadesi gelen bir ödemenin zamanında yapılamaması, borçlunun kredi derecelendirme notunun belli bir düzeyin altına düşmesi gibi koşullarda oluşmaktadır.

Örnek: 31.12.2015 tarihinde 5 yıl vadeli bir kredi temerrüt swabı işlemi yapılmıştır. Koruma alıcısı tarafın 20 milyon USD nominal bedel üzerinden koruma satıcısına yıllık 200 baz puan prim ($20.000.000 \times 0,02$) ödemeyi kabul etmiştir. Vadeye kadar temerrüt durumu oluşmadıkça koruma alıcısı, koruma satıcısına 2016, 2017, 2018, 2019 ve 2020 yıllarında (Aralık ayında) 400.000 USD ödeyecektir. Eğer vade içerisinde kredi temerrüt olayı gerçekleşirse öngörülen ödeme şekline bağlı olarak; fiziki teslim halinde koruma alıcısı sözleşmeye konu varlığı koruma satıcısına teslim edecek ve karşılığında sözleşmede belirlenen tutarı tahsil edecektir. Nakdi uzlaşmada ise kredi olayından sonraki belirlenen bir günde piyasada gerçekleşen en düşük fiyat ile nominal değer arasındaki fark koruma alıcısına ödenecektir.

Kredi temerrüt swapları, bir risk yönetim aracı olmalarının yanı sıra spekülasyon amaçlı da kullanılabilirler. Örneğin T.C. Hazine Müsteşarlığı'nın uluslararası piyasalarda ihraç ettiği tahvillerin bir kısmı Türk banka ve finansal kuruluşları tarafından satın alınabilmektedir. Bazı Türk bankaları söz konusu tahviller için CDS yazmak ve bu yolla koruma satmak yoluyla prim getirisi de elde etmektedirler. Söz konusu işlemler, çapraz para swap işlemleri kapsamında teminat yaratmak suretiyle Türk bankaları için teminat mekanizması da oluşturabilmektedir.⁶⁷

⁶⁶ Kasapi, A. (1999). Mastering Credit Derivatives. Financial Times and Prentice Hall. London. s. 24

⁶⁷ Tözüm (2009) a.g.e. s.173-177

Kredi temerrüt swaplarından elde edilen ‘spreadler’ bir risk göstergesi olarak etkin değerlendirmeler sağlamaktadır.⁶⁸ Koruma alıcısı tarafından koruma satıcısına yıllık bazda kredi temerrüt swaplarının nominal değerinin belli bir yüzdesi olarak ödenecek tutar “Kredi Temerrüt Swap Spread’ı (CDS Spread)” olarak adlandırılmaktadır. Örneğin, bir banka X A.Ş.ye ait kredi için 250 baz puan üzerinden koruma satın almayı ve 260 baz puan üzerinden koruma satmayı teklif ettiğinde, yıllık korumaya konu varlığın nominal değerinin %2,5’i kadar CDS Spread’i ödemeyi, %2,6’sı kadar da CDS Spread’i tahsil etmeyi kabul ettiği anlaşılır. Kredi türev piyasasında “spread”lerin takibi amacıyla 125 yatırım yapılabilir derecesine sahip Kuzey Amerikan şirketi için 5 ve 10 yıllık CDX NA IG endeksi, yine 125 yatırım yapılabilir dereceye sahip Avrupa şirketi için de 5 ve 10 yıllık iTraxx Europe endeksi geliştirilmiştir.⁶⁹

4.1.1. Kredi Temerrüt Swaplarının Muhasebeleştirilmesi

Kredi temerrüt swabı sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi örnek bir işlem üzerinden izah edilecektir.

Örnek: Referans varlığın T.C. Hazinesi Eurobondları olduğu 5.000.000 USD nominal bedelli ve 5 yıl vadeli CDS işleminde A Bankasının koruma satıcısı konumunda olduğunu ve kredi olayının gerçekleşmesi halinde nakdi ödeme şeklinin kararlaştırıldığını varsayalım. CDS işlemleri için prim oranları taraflar arasında kararlaştırılmakta ve Eurobondun kupon ödemelerine paralel olarak 6 ayda bir yapılmaktadır. Bankanın yatıracığı başlangıç teminat tutarı CDS’lerin nominal değerinin %15’i olarak belirlenmiştir. Bu tutar işlem sonuna kadar koruma alıcısı bankada depo olarak tutulmakta ve anılan tutara faiz işletilmektedir. CDS işleminde trigger seviyeleri bulunmamakta olup CDS’lerin günlük piyasa rayici hesaplanmaktadır. Eurobondun piyasa rayicinin düşük olması halinde koruma alıcısına değer düşüklüğü zararı ödenmektedir. A Bankasının kayıtlarına izleyen kısımlarda yer verilmiştir.

⁶⁸ Ersan İ., Günay S. 2009. Kredi Riski Göstergesi Olarak Kredi Temerrüt Swapları (CDSs) ve Kapatma Davasının Türkiye Riski Üzerine Etkisine Dair Bir Uygulama. Bankacılar Dergisi, Sayı 71. s. 3

⁶⁹ Delikanlı, a.g.e. s. 93

1. CDS işleminin Açılış kaydı:

Kredi temerrüt swabı;

965110	TÜ. Fİ. AR. AL./ KREDİ TEMERRÜT SWABI AL. İŞL.	5.000.000 USD
967110	TÜ. Fİ. AR. BORÇ./ KREDİ TEM. SWABI AL. İŞL.	5.000.000 USD
965110	TÜ. Fİ. AR. AL./ VADELİ DÖVİZ ALIM İŞ.	5.000.000 USD
967110	TÜ. Fİ. AR. BORÇ./ KREDİ TEM. SWABI AL. İŞL.	5.000.000 USD

şeklinde kayda alınır.

Diğer taraftan bankaca teminat yurtdışı bankadaki depo hesabında serbest olmayan hesaba alınır ($15\% \times 5.000.000 = 750.000$ USD).

025011	YURTDIŞI BANKALAR – SERBEST OLMAYAN HES.	750.000 USD
025	YURTDIŞI BANKALAR – SERBEST HES.	750.000 USD

2. Değerleme kayıtları

Kredi temerrüt swabı değerlemesi prim dikkate alınarak yapılmaktadır. Örneğimizde değerleme tutarının 30.000 USD olduğu ve kurun da 1 USD = 1,5 TL olduğunu varsayarsak değerleme kayıtları ($30.000 \times 1,5 = 45.000$ TL);

873013	A.S.A. TÜREV F.A. ZA./ KREDİ TEM. SWABI İŞ.	45.000 TL
294	DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	45.000 TL
295	DÖVİZ VAZİYETİ	30.000 USD
36502	TÜREV FİNANSAL YÜKÜMLÜLÜKLER /SWAP İŞ.	30.000 USD

İlave teminat yatırılması durumunda yine yurtdışı banka nezdindeki serbest hesaptan serbest olmayan hesaba aktarım yapılır (200.000 USD olduğu varsayılmıştır.).

025011	YURTDIŞI BANKALAR – SERBEST OLMAYAN HES.	200.000 USD
025	YURTDIŞI BANKALAR – SERBEST HES.	200.000 USD

Vadede kapanış kaydında nazım kayıtlar ters kayıtlarla kapatılır.

967110	TÜ. Fİ. AR. BORÇ./ KREDİ TEM. SWABI AL. İŞL.	5.000.000 USD
965110	TÜ. Fİ. AR. AL./ KREDİ TEMERRÜT SWABI AL. İŞL.	5.000.000 USD
967110	TÜ. Fİ. AR. BORÇ./ KREDİ TEM. SWABI AL. İŞL.	5.000.000 USD
965110	TÜ. Fİ. AR. AL./ KREDİ TEMERRÜT SWABI AL.	5.000.000 USD

Kredi olayının (Credit event) gerçekleşmesi halinde ise, aşağıdaki kayıt yapılacaktır: Kurun 1 USD = 1,5 TL olduğunu varsayarsak değerlendirme kayıtları (5.000.000 x 1,5 = 7.500.000 TL);

873013	A.S.A. TÜREV F.A. ZA./ KREDİ TEM. SWABI İŞ.	7.500.000 TL
294	DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	7.500.000 TL
295	DÖVİZ VAZİYETİ	5.000.000 USD
025	YURTDIŞI BANKALAR	5.000.000 USD

Aynı zamanda, bahse konu sözleşme şartları yerine getirilip, yükümlülük ortadan kalktığı için nâzım hesaplardaki kayıtlar ters kayıtlarla kapatılır.

967110	TÜ. Fİ. AR. BORÇ./ KREDİ TEM. SWABI AL. İŞL.	5.000.000 USD
965110	TÜ. Fİ. AR. AL./ KREDİ TEMERRÜT SWABI AL. İŞL.	5.000.000 USD
967110	TÜ. Fİ. AR. BORÇ./ KREDİ TEM. SWABI AL. İŞL.	5.000.000 USD
965110	TÜ. Fİ. AR. AL./ KREDİ TEMERRÜT SWABI AL.	5.000.000 USD

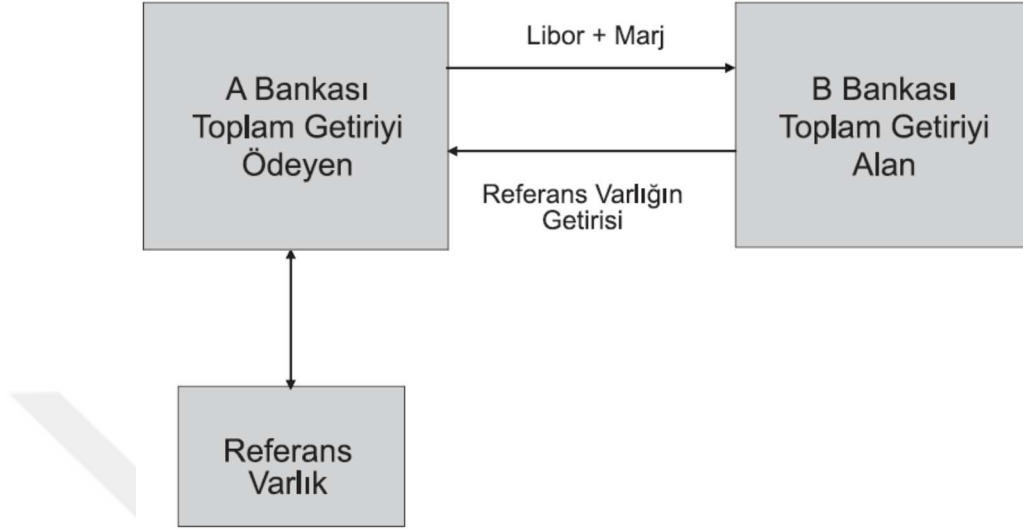
Diğer taraftan kredi türevlerinin başka bir türev araç ve/veya bankacılık ürünleri içerisine gömülü olarak gerçekleştirildiği sıklıkla görülebilmektedir. Örneğin bankanın koruma satıcısı ve tahvilin referans varlık olduğu çapraz para swabı içerisine gömülmüş bir kredi temerrüt swabı işleminde spotta TL verilir YP alımı (anaparaların değişimi) sonrasında, vadede eğer temerrüt olayı gerçekleşmiş ise banka karşı tarafın sadece temerrüdü gerçekleşmiş tahvili vermesine karşılık spotta aldığı YP tutarı iade etmekte ancak karşılığında TL tutarı alamamaktadır. Bu ve buna benzer şekilde bankacılık sektöründe gömülü türev araçlar gerçekleştirilebilmektedir.

4.2.Toplam Getiri Swapları (TRS)

Toplam getiri swabı (Total Return Swap, TRS), koruma satıcısının, koruma alıcısının referans varlığın yaratacağı bütün nakit akımlarını ve referans varlığın gerçeğe uygun değerinde meydana gelecek artışları aktarması koşuluyla, koruma alıcısına sözleşmenin geçerli olduğu süre boyunca belli bir bedeli ödemeyi ve referans varlığın gerçeğe uygun değerinde meydana gelecek azalışları karşılamayı taahhüt ettiği sözleşmeleri ifade etmektedir. Esas itibarıyla toplam getiri swapları, kullanılan kredilerden veya elde bulundurulmuş borçlanma araçlarından (bu işlemde referans varlıklar) kaynaklanan kredi riskine karşı korunma sağlayan ürünlerdir. Referans varlıklar genelde, bir özel sektör tahvili, hazine bonosu veya alımı/satımı yapılabilen banka kredileri olmaktadır.

Aşağıda toplam getiri swabının genel işleyişi özet olarak gösterilmiştir.

Şekil 10: Toplam Getiri Swabı İşleyişi

Kaynak: Das, 2005 s. 9; Tavakoli, 2001 s. 39.

TRS işleminde, koruma alıcısı ve koruma satıcısı olmak üzere iki taraf bulunmaktadır. Koruma alıcısı, sözleşme konusu krediden kaynaklanan her türlü nakit akışını ve doğabilecek değer kazancını satan tarafa aktarırken, koruma satıcısı sabit veya değişken bir faiz ve her türlü kredi kayıp ve değer azalışını karşılamayı taahhüt etmektedir. Taraflar öncelikle bir referans varlık (tahvil/kredi) ile referans bir faizde anlaşmaktadırlar. Bir taraf referans varlıkla ilgili tüm getiriyi riski üstlenen tarafa ödemeyi kabul ederken, karşılığında sabit bir faiz veya “LIBOR+spread” gibi bir getiri sağlamaktadır.

TRS işleminde mülkiyet devri olmamakta, sadece risk devredilmektedir. TRS işleminde koruma alan taraf, kredi işlemine konu varlığı portföyünde tutarak ve mülkiyetini devretmeyerek, kredi işleminden sağlanan toplam getirinin belli bir oranının altına düşme riskini transfer ederken, koruma satan taraf da doğrudan kredi kullandırmanın işlem maliyetlerinden kurtulmakta ve kredi portföyünü çeşitlendirmektedir. Bu avantajlarının yanı sıra bankalar TRS işlemine kredi konsantrasyonu riskini azaltmak amacıyla da taraf olabilmektedirler. TRS işlemi, kredi kullandıran bankaların hem kredi anaparası hem de faizi için koruma satın almasını sağlamaktadır.

TRS işlemine, vadesinde ya da herhangi bir temerrüt durumunun gerçekleşmesi halinde son verilmektedir. Temerrüt halinde sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmek için referans varlık piyasa fiyatına getirilmeye çalışılmaktadır. Temerrüt sonrası varlığın fiyatı, bir grup ekspertiz tarafından ya da eğer mevcutsa doğrudan piyasadaki işlem fiyatına göre belirlenmektedir. Eğer karşı taraf işleminin vadesinde ya da temerrüt durumunda varlığın değerini yeterli bulmazsa, varlığı doğrudan satın alma opsiyonuna sahiptir.⁷⁰

Toplam getiri swapları bir kredi türevi türü olarak taraflara fonlama maliyeti arbitrajı yapabilme imkânı sağlamaktadır. Fonlama maliyeti yüksek olan taraf (koruma satıcısı) fonlama maliyeti düşük olan taraftan (koruma alıcısı) varlığın tüm getirisini devralarak getirisini arttırmaktadır. Fonlama maliyeti düşük olan taraf ise toplam getiriyi devralan tarafın ve referans varlığın birlikte temerrüde düşme olasılığının azalmasından yararlanmaktadır.⁷¹ Sonuç olarak koruma satıcısı referans varlığa sahip olmak için herhangi bir kaynak bulmak zorunda kalmaksızın, referans varlığa ilişkin riskleri üstlenerek referans varlığın getirisini elde etme imkânı bulmaktadır.

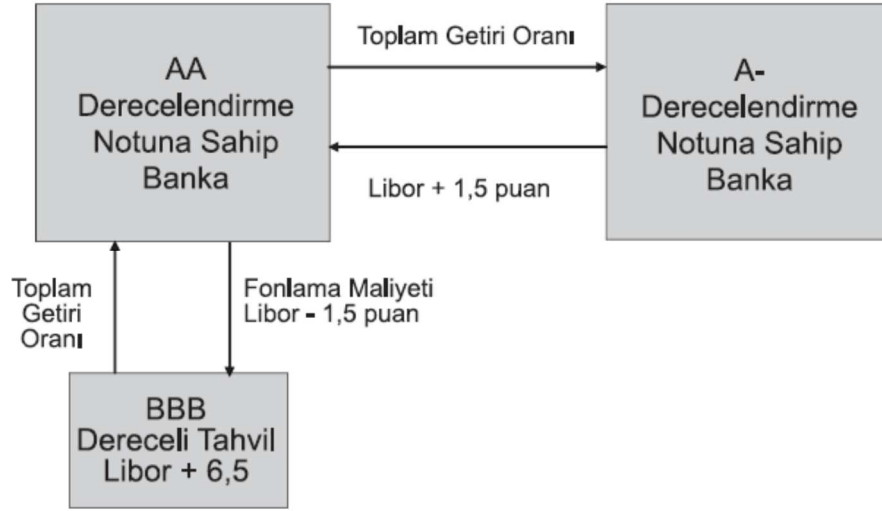
Örneğin; AA derecelendirme notuna sahip bankanın fonlama maliyetinin Libor-1,5 puan, A- derecelendirme notuna sahip bankanın fonlama maliyetinin de Libor+3 puan olduğu, AA derecelendirme notu olan bankanın yıllık getirisi Libor+6,5 puan olan %100 risk ağırlığı uygulanacak BBB derecelendirme notuna sahip bir şirketin 5 yıl vadeli tahviline yatırım yaptığı, AA derecelendirme notuna sahip bankanın kredi riskini azaltmak için A- derecelendirme notuna sahip bankaya fonlama maliyeti Libor+1,5 puanı üzerinden söz konusu varlığın getirisini devredebileceği teklifinde bulunduğu, bu teklifin kabul görmesi üzerine de bankaların sözkonusu varlık referans alınarak toplam getiri swabı sözleşmesi düzenledikleri varsayılırsa işlem aşağıdaki şekilde gerçekleşecektir:⁷²

⁷⁰ Sevinç, V., U. ve diğerleri (2013), Sermaye Yeterliliği Şerhi, Türkiye Bankalar Birliği. İstanbul. s. 75

⁷¹ Tavakoli, J. M. (2001) Credit Derivatives & Synthetic Structures – A Guide to Instruments and Applications. John Wiley & Sons Inc s.38

⁷² Delikanlı, 2010, a.g.e. s.104

Şekil 11: Toplam Getiri Swabı Örneği

Kaynak: Delikanlı, 2010, s.104

Şekilde görüldüğü gibi A- derecelendirme notuna sahip banka herhangi bir nakit çıkışı gerçekleşmeksizin BBB derecelendirme notuna sahip bir şirketin tahviline fonlama maliyeti Libor+3 yerine Libor+1,5 puan üzerinden yatırım yapma imkânı bulmaktadır. Bankanın doğrudan yatırım yapması durumunda +3,5 puan ((Libor+6,5) – (Libor+3)) olarak gerçekleşmesi söz konusu olan net faiz marjı toplam getiri swabı sözleşmesi ile +5 puana ((Libor+6,5) – (Libor+1,5)) yükselmektedir. AA derecelendirme notuna sahip bankanın +8 puan ((Libor+6,5) – (Libor-1,5)) olan net faiz marjı ise +3 puana ((Libor+1,5) – (Libor-1,5)) düşmektedir. Ancak, AA derecelendirme notuna sahip banka %100 risk ağırlığı ile kredi riski hesaplayıp sermaye tahsis edeceği bir varlık için “birlikte temerrüt olasılığı derecelerine” göre %20 (A- derecelendirme notuna sahip bankaya %20 risk ağırlığı uygulanacağı varsayımı altında) risk ağırlığı ile kredi riskini hesaplama esnekliği kazanacağı sentetik bir varlık yaratmaktadır. Dolayısıyla, işlem öncesine göre her iki banka da daha avantajlı bir konum kazanmaktadır.⁷³

Toplam getiri swap sözleşmesi ile toplam getiriyi alan taraf için piyasada mevcut olmayan belli bir vade ile yeni varlık yaratabilme, portföylerinde bulundurmak istedikleri varlıklar için etkin bir bilanço dışı pozisyon oluşturabilme,

⁷³ Delikanlı, a.g.e. s. 105

portföylerindeki kredi limiti boşluklarını doldurabilme, herhangi bir nakit çıkışı olmaksızın kaldıraç avantajını kullanarak sermayenin getirisini arttırırken yönetim maliyetini düşürebilme imkanı ortaya çıkmaktadır.⁷⁴

Toplam getiriye ödeyen taraf varlığı bilançosuna yansıtmaya devam etmekle birlikte toplam getiri swap sözleşmesinin süresi boyunca varlıkla ilişkili kredi riski için kısa (açık) pozisyon oluşturmaktadır. Böylece kredi riskini azaltmaktadır.⁷⁵ Sözleşme süresi içerisinde referans varlıkla ilgili temerrüt durumunun ortaya çıkması halinde CDS’de olduğu gibi ödeme nakit ya da fiziki teslim yoluyla gerçekleştirilmek suretiyle işlem sona erdirilmektedir.⁷⁶

4.2.1. Toplam Getiri Swaplarının Muhasebeleştirme

Toplam getiri swap işleminin muhasebeleştirilmesi bir örnek ile açıklanacaktır.

Örnek: Bankanın 10.000.000 USD tutarlı bir toplam getiri swabının tarafı olduğunu ve koruma alıcısı olduğunu varsayalım. Banka, karşı tarafa 6 ayda bir tahvilin %2 oranındaki kupon ödemelerini yapmakta, karşı taraftan da 6 ayda bir LIBOR+%0,5 oranında faiz geliri tahsil etmektedir. İşleme konu referans varlık (tahvil) bankanın portföyünde bulunmakta olup, tahvilin karşı tarafa devri söz konusu değildir.

1. TRS Açılış kaydı:

Toplam getiri swabı işlemi;

965112	TÜ. Fİ. AR. AL./ TOPLAM GETİRİ SWABI AL. İŞL.	10.000.000 USD
967112	TÜ. Fİ. AR. BORÇ./ TOPLAM GETİRİ SWABI AL. İŞL.	10.000.000 USD

şeklinde kayda alınır.

⁷⁴ Tavakoli, a.g.e. s. 25

⁷⁵ Tavakoli, a.g.e. s. 27

⁷⁶ Das, a.g.e. s.12

2. Değerleme kayıtları - Referans varlığa ilişkin karşı taraftan tahsil edilecek faiz gelirlerinin tahakkuk/ reeskont kaydı

Örneğimizde değerleme gününde tahsil edilecek faiz reeskontunun 100.000 USD olduğu ve kurun da 1 USD = 1,5 TL olduğunun varsayılması durumunda değerleme kayıtları; (100.000 x 1,5 = 150.000 TL)

225	TÜREV FİNANSAL YÜKÜMLÜLÜKLER /SWAP İŞ.	100.000 USD
295	DÖVİZ VAZİYETİ	100.000 USD
294	DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	150.000 TL
753014	A.S.A. TÜREV F.A. KÂRLAR/SWAP İŞ.	150.000 TL

3. TRS'ye konu referans varlığa ilişkin olarak karşı taraftan faiz gelirlerinin tahsil edilmesinin kaydı:

LIBOR'un %3 olarak gerçekleştiğini varsayarsak 6 aylık faiz tutarı;

$$175.000 = 10.000.000 \times \frac{3,5}{100} \times \frac{6}{12}$$

Kur 1 USD=1,5 TL olduğu varsayımı ile 175.000 x 1,5 = 262.500 TL

025	YURTDIŞI BANKALAR - YP	175.000 USD
295	DÖVİZ VAZİYETİ	175.000 USD
294	DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	262.500 TL
753014	A.S.A. TÜREV F.A. KÂRLAR/SWAP İŞ.	262.500 TL

4. Referans varlığın faiz gelirinin tahsil edilmesinin ve karşı tarafa devredilmesinin kaydı:

Faiz oranı %2'dir. Bu kapsamda;

$$150.000 = 10.000.000 \times \frac{2}{100} \times \frac{6}{12}$$

025	YURTDIŞI BANKALAR - YP	150.000 USD
279	MUHTELİF ALACAKLAR	150.000 USD
391	MUHTELİF BORÇLAR	150.000 USD
025	YURTDIŞI BANKALAR	150.000 USD

5. Kapanış kaydı

TRS sözleşmesinin değer azalışı olmaksızın sona ermesi halinde yapılan kayıt:

967112	TÜ. Fİ. AR. BORÇ./ TOPLAM GETİRİ SWABI AL. İŞL.	10.000 USD
965112	TÜ. Fİ. AR. AL./ TOPLAM GETİRİ SWABI AL. İŞL.	10.000 USD

6. Değer azalışı olması durumunda;

TRS sözleşmesine konu referans varlığın değerinde kalıcı azalma olması halinde yapılan kayıt (Söz konusu kayıtların yapılması ile referans varlığın değerindeki ve dolayısıyla kredi riskindeki azalma gösterilmiş olmaktadır).

279	MUHTELİF ALACAKLAR	XXX
039	MENKUL DEĞERLER DEĞER DÜŞÜŞ KARŞILIĞI	XXX

Burada dikkate edilecek husus değer düşüşünün “820 ya da 821 Karşılık ve Değer Düşme Giderleri” hesabı aracılığıyla kar-zarar hesaplarına yansıtılmamasıdır. Zira, değer düşüşü TRS sözleşmesi ile karşı taraftan tahsil edileceği için yukarıda verildiği şekilde yapılacak borç kayıtları bu durumu karşılayacaktır.⁷⁷

4.3.Krediye Bağlı Tahvil (CLN)

Krediye bağlı tahviller (Credit Linked Note, CLN), koruma satıcısının, koruma alıcısının ihraç ettiği ve geri ödemeleri bir referans varlığın performansına bağlı olan tahvillerini nakit karşılığında alarak, referans varlıktan doğan kredi riskini kısmen ya da tamamen üstlenmesini sağlayan sözleşmeleri ifade etmektedir.

Krediye bağlı tahviller bir kredi temerrüt swabı ile bir bono/tahvil bileşiminden oluşmaktadır. Krediye bağlı tahvillerde de bonolarda olduğu gibi, düzenli faiz ödemesi ve vade sonunda anapara ödemesi yapılmaktadır. Kredi temerrüt swapları bilanço dışında, krediye bağlı tahviller ise bilanço içinde muhasebeleştirilmektedir.⁷⁸

Bankanın (koruma alıcısı) bilançosunda yer alan referans varlıktan (örneğin tahvil ya da kredi) kaynaklanan kredi riskini bertaraf etmek için banka ya da özel amaçlı kuruluş tarafından referans varlığa bağlı tahvil ihraç edilmektedir. İhraç edilen tahvilin bağlantılı olduğu referans varlığın performansı doğrultusunda kupon

⁷⁷ Delikanlı, a.g.e. s. 212

⁷⁸ Sevinç, a.g.e. s. 46

ve anapara ödemeleri gerçekleştirilmektedir. Koruma satıcısı tarafından bu tahviller satın alınmaktadır. Koruma satıcısı tahvilleri satın almak için verdiği nakit karşılığında belirli bir getiri kazanacaktır.

CLN işlemleri esasen koruma satıcıları tarafından getiri elde etmek, koruma alıcıları tarafından ise koruma satın almak amacıyla gerçekleştirilmektedir. Genel olarak ülkemizde T.C. Hazine Müsteşarlığı tarafından ihraç edilen Eurobondlar üzerinden CLN ihraçları gerçekleştirilmektedir. Bu işlemlerde CLN'ler kaldıraçlı bir yapı arz edebilmektedir. Böyle bir durumda kaldıraçlı yapı nedeniyle koruma satıcısı banka, CLN'ler için ödediği tutarın kaldıraç oranıyla çarpımı kadar koruma sağlamakta, bankanın getirisi de kaldıraç oranıyla orantılı olarak artmaktadır. Böyle bir işlemde koruma alıcısı hem T.C. Hazine Müsteşarlığı'nın riskine hem de koruma satıcısı bankanın karşı taraf riskine maruz kaldığından, bu bankadan başlangıçta bir ödemede bulunmasını talep etmektedir. Koruma satıcısı işlemin başlangıcında CLN'lerin nominal tutarını koruma alıcısına ödemekte, ancak kaldıraçlı tutar kadar karşı tarafın Eurobondlarına koruma sağlamaktadır. Koruma alıcısı taraf, CDS seviyelerinde belirli eşiklerin (trigger seviyeleri) aşılması durumunda, koruma satıcısı bankadan ilave ödeme yapmasını talep etmekte ve bu şekilde kredi olayı (credit event) durumuna kadar koruma tutarının tamamını tahsil etmektedir. Diğer bir deyişle, işlemin başlangıç aşamasında tarafların kendi aralarında belirlediği eşikleri (trigger seviyeleri) kredi olayı öncesi erken sinyal görevi görmektedir. Kredi olayı durumunun hangi halleri kapsadığı taraflar arasında imzalanan sözleşme ile belirlenmektedir.

Örneğin Eurobondların referans varlık olduğu bir CLN işleminde, koruma işlemi devam ettiği süre içerisinde koruma alıcısı taraf Eurobondların 6 aylık periyotlarda yapılan kupon ödemelerini tahsil etmeye devam etmekte, ayrıca koruma satıcısına da 6 aylık periyotlarda sattığı CLN'lerin kupon ödemelerini göndermektedir. Diğer taraftan, trigger seviyelerinin aşılması sonucu koruma satıcısı koruma alıcısına ilave teminat depo ederse, söz konusu tutar için de para birimine göre gecelik LIBOR veya FED Fund Effective Rates üzerinden faiz işletilebilmektedir.

Krediye bağılı tahviller muhtelif şekillerde ihraç edilebilmekte ve/veya farklı ürünler içerisine gömülebilmektedir. Bu çalışmada konunun detayına inilmeyecektir.

4.3.1. Krediye Bağlı Tahvillerin Muhasebeleştirilmesi

Krediye bağılı tahvil işleminin muhasebeleştirilmesi bir örnek ile izah edilecektir.

Örnek: A Bankası, T.C. Hazinesi Eurobondlarına referans olarak ihraç edilmiş 30.01.2020 vadeli, 50.000.000 USD, 3 kaldıraç oranına sahip CLN satın almış ve bunu satılmaya hazır menkul değerlerde muhasebeleştirmiştir. Koruma alıcısı Eurobondların 6 aylık periyotlarda yapılan kupon ödemelerini tahsil etmeye devam etmekte, koruma satıcısına 6 aylık periyotlarda sattığı CLN’lerin kupon ödemelerini göndermektedir. Banka işlemin başlangıcında CLN’lerin nominal tutarını koruma alıcısına ödemektedir. Koruma alıcısı, CDS trigger seviyelerinin aşılması durumunda, Bankadan ilave ödeme yapmasını talep etmektedir. Ödeme yapıldıktan sonra CDS oranlarının ödeme yapılan seviyenin altına gerilemesi durumunda, Banka yaptığı ilave teminat ödemesini hesaplanan faiziyle birlikte geri almaktadır.

Söz konusu CLN 6 ayda bir değişken faizli kupon ödemeli olup ilk kupon ödemesi için belirlenen kupon oranı %3’tür. İmzalanan anlaşmada, Türkiye’nin CDS seviyesine göre parçalar halinde ödenmesi öngörülen “trigger” seviyeleri belirlenmiştir. Söz konusu CLN anlaşmasına göre belirlenen trigger seviyeleri aşağıdaki gibidir.

Trigger CDS Düzeyi	İlave Teminat Marjı (USD)
500	2.000.000
600	8.000.000
850	17.000.000
900	25.000.000
1.200	48.000.000

Bu işlemde esasen Banka için iki adet risk ortaya çıkmaktadır. Banka satın aldığı CLN nedeniyle koruma alıcısı bankanın temerrüt riskini üstlenmiştir. Ayrıca Banka, Eurobondlar için koruma satıcısı olduğundan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ülke riskini de taşımaktadır.

1. CLN Açılış kaydı:

30.01.2015 tarihinde yapılacak muhasebe kayıtları;

033	SATILMAYA HAZIR MENKUL DEĞERLER	50.000.000 USD
025	YURTDIŞI BANKALAR	50.000.000 USD

Nazım kayıtlar: İlave teminat yükümlülüğüne ilişkin kayıt: $50.000.000 \times 3 = 150.000.000$ USD; 50 milyon USD'si yükümlülük kalan 100 milyon USD'si kaldıraç kapsamında kalan yükümlülüktür.

997	DİĞER BİLANÇO DIŞI H.DAN ALACAKLAR	50.000.000 USD
999	DİĞER BİLANÇO DIŞI H.DAN BORÇLAR	50.000.000 USD
979	TAAHHÜTLERDEN ALACAKLAR	100.000.000 USD
98149	DİĞER CAYILAMAZ TAAHHÜTLER	100.000.000 USD

2. 13.03.2015 tarihinde yapılacak muhasebe kayıtları

13.03.2015 tarihinde CDS oranı 527 baz puana çıkmış olduğu varsayımıyla ilave teminat yatırma yükümlülüğü doğmaktadır. Bu durumda aşağıdaki şekilde kayıt yapılacak ve kaldıraçtan kaynaklanan yükümlülüğünün ilave teminat kadar olan kısmı kayıtlardan düşülecektir.

025001	YURTDIŞI BANK. (SERBEST OLMAYAN)	2.000.000 USD
025000	YURTDIŞI BANK. (SERBEST)	2.000.000 USD
98149	DİĞER CAYILAMAZ TAAHHÜTLER	2.000.000 USD
979	TAAHHÜTLERDEN ALACAKLAR	2.000.000 USD

3. 14.03.2015 tarihinde yapılacak muhasebe kayıtları

14.03.2015 tarihinde ise 428 baz puana düşmüş olduğu varsayımıyla ilave teminat yatırma yükümlülüğü ortadan kalkmaktadır. Ayrıca teminata işletilen faiz tahsil edilmektedir. Bu durumda aşağıdaki şekilde kayıt yapılacak ve kaldıraçtan kaynaklanan yükümlülüğünün ilave teminat kadar olan kısmı tekrar kayıtlara alınacaktır (Gecelik USD depolarında baz alınan yıllık faiz oranı 13.03.2015 tarihinde %1,5 olduğu varsayılmıştır.).

Faiz tutarı; $2.000.000 \times \frac{1,5}{100} \times \frac{1}{365} \cong 83 \text{ USD}$

025000	YURTDIŞI BANK. (SERBEST)	2.000.083 USD
025001	YURTDIŞI BANK. (SERBEST OLMAYAN)	2.000.083 USD
979	TAAHHÜTLERDEN ALACAKLAR	2.000.000 USD
98149	DİĞER CAYILAMAZ TAAHHÜTLER	2.000.000 USD

4. 31.03.2015 tarihinde yapılacak muhasebe kayıtları

Bu dönemde değerleme kayıtları yapılacaktır. Temel olarak burada menkul kıymet değerlemesi söz konusudur. Bahse konu değerleme sonrası 44.500 USD reeskont yapılması gerektiği hesaplanmıştır. Kurun ise 1 USD = 1,5 TL olduğu varsayılmıştır ($44.500 \times 1,5 = 66.750 \text{ TL}$).

22301	SATILMAYA HAZ. MD. FAİZ GELİR REESKONTU	44.500 USD
295	DÖVİZ VAZİYETİ	44.500 USD
294	DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	66.750 TL
58102	SATILMAYA HAZ. MD. ALINAN FAİZLER	66.750 TL

5. Kapanış kayıtları

025	YURTDIŞI BANKALAR	50.000.000 USD
033	SATILMAYA HAZIR MENKUL DEĞERLER	50.000.000 USD

Nazım kayıtların da kapatılması gerekmektedir.

999	DİĞER BİLANÇO DIŞI H.DAN BORÇLAR	50.000.000 USD
997	DİĞER BİLANÇO DIŞI H.DAN ALACAKLAR	50.000.000 USD
98149	DİĞER CAYILAMAZ TAAHHÜTLER	100.000.000 USD
979	TAAHHÜTLERDEN ALACAKLAR	100.000.000 USD

Kredi olayının gerçekleşmesi halinde ise, aşağıdaki kayıt yapılacaktır:

98149	DİĞER CAYILAMAZ TAAHHÜTLER	XXXX
979	TAAHHÜTLERDEN ALACAKLAR	XXXX
999	DİĞER BİLANÇO DIŞI H.DAN BORÇLAR	XXXX
997	DİĞER BİLANÇO DIŞI H.DAN ALACAKLAR	XXXX
873	A.S.A. TÜREV F.A. ZARARLAR	XXXX
294	DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	XXXX
295	DÖVİZ VAZİYETİ	XXXX
025	YURTDIŞI BANKALAR	XXXX

5. RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR

5.1.Giriş

Riskten korunma amaçlı türev araçların muhasebeleştirilmesi konusunun işleneceği bu bölümde konunun anlaşılabilmesi için öncelikle riskten korunma muhasebesi ve türlerinden bahsetmek yerinde olacaktır. Bu bölümde kısaca konu anlatıldıktan sonra örnekler suretiyle muhasebeleştirme üzerinde durulacaktır.

TMS 39’da farklı finansal varlık ve borçlar için muhtelif değerlendirme yöntemleri belirlenmesi muhasebe tutarsızlarının/eşleşmezliklerinin ortaya çıkmasına sebebiyet verebilmektedir. Bu muhasebe tutarsızlıkları ise dayandığı gerçek işlemleri tam anlamıyla yansıtmayan kar veya zararda dalgalanmalara neden olabilmektedir. Riskten korunma muhasebesi bu noktada söz konusu tutarsızlıkların ve eşleşmezliklerden kaynaklanan dalgalanmaların önlenmesi için faydalı bir araç olabilmektedir.⁷⁹ Bu bağlamda bu kısımda Türkiye Muhasebe Standartları ve Uluslararası Finansal Raporlar Standartları çerçevesinde finansal riskten korunma muhasebesi genel olarak bankalara bakan yönü ile ele alınmıştır.

5.2.Genel Olarak Finansal Riskten Korunma Muhasebesi

Finansal riskten korunma işlemi ve muhasebesi TMS ve UFRS’de yer alan şartların karşılanması durumunda mümkün olan bir uygulamadır. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) riskten korunma muhasebesini iki farklı aşamada ele almaktadır. Bunlar: genel ve makro riskten korunmadır. Bu bağlamda genel riskten korunma ile ilgili nihai taslak Temmuz 2014 döneminde UFRS 9 – Finansal Ürünler standardının parçası olarak yayınlamıştır. Ancak bunlar için geçiş dönemi öngörülmekte ve hâlihazırda 2018 yılında yürürlüğe girmesi beklenmektedir.

⁷⁹ KPMG (2012), IFRS Practice Issues for Banks: Fair value measurement of derivatives – the basics, s.30, <https://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/IFRS-Practice-Issues/Documents/IFRS-practice-issues-valuation-derivatives.pdf>, [01.02.2016 tarihinde erişildi.]

Riskten korunma muhasebesi ile ilgili muhtelif değişiklik önerileri de gündemdedir.⁸⁰ Bu bağlamda ilk olarak halihazırdaki uygulamalardan bahsedilecek daha sonra ise UFRS 9 (IFRS 9) çerçevesinde riskten korunma muhasebesinde gerçekleşecek değişikliklere değinilecektir.

TMS 39 kapsamında riskten korunma ilişkisi kurulması aşamasında; ilk olarak hangi kalemin riskten korunacağına (hedge edileceğine) karar verilerek bu kalem finansal riskten korunma konusu kalem olarak tanımlanmakta ve bu kalemin hangi araç (türev ürün veya başka bir varlık ya da borç) ile korunacağına (hedge edileceği) karar verilerek ilgili araç finansal riskten korunma aracı olarak belirlenmektedir. Burada etkin olma hususu kritik bir durumu ihtiva etmekte olup etkinlik kavramı ise finansal riskten korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerinde veya nakit akışlarında meydana gelen ve korunulan finansal riskle ilişkilendirilebilen değişikliklerin finansal riskten korunma aracı tarafından dengelenme derecesini ifade etmektedir.

Bir finansal işlem nedeniyle ileride meydana gelebilecek olumsuz durumun (riskin) etkisini ortadan kaldırmak veya daha aza indirmek amacıyla yapılan işleme “riskten korunma” (hedging) denilmektedir.⁸¹ Ancak muhasebesel anlamda finansal riskten korunma, belirlenen kuralları ve raporlanma usulleri bulunan özel bir terimdir. Bu minvalde finansal riskten korunma muhasebesel anlamda bir ya da birden fazla riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerlerinde meydana gelen değişikliklerin, tamamen veya kısmen riskten korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değeri veya nakit akışında meydana gelecek değişiklikleri dengelemesi olarak ifade edilebilir.⁸²

⁸⁰ Bkz. <http://www.ifrs.org/updates/iasb-updates/Pages/iasb-updates.aspx> ve <http://www.ifrs.org/updates/iasb-updates/Pages/iasb-updates.aspx>, <http://www.ifrs.org/current-projects/iasb-projects/financial-instruments-a-replacement-of-ias-39-financial-instruments-recognition/Pages/Financial-Instruments-Replacement-of-IAS-39.aspx>, <http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Financial-Instruments-A-Replacement-of-IAS-39-Financial-Instruments-Recognition/Documents/IFRS-9-Project-Summary-July-2014.pdf> [01.03.2016 tarihinde erişildi.]

⁸¹ Ekici, Ü. U., (2009) Net Yatırım Riskinden Korunma Muhasebesi ve Uygulamaları, BDDK Yayınlanmamış Tez Çalışması, s. 2

⁸² Yalın, H. (2010) Türkiye Muhasebe Standartları Çerçevesinde Finansal Riskten Korunma Muhasebesi, Active Dergisi, sayı:66, s. 44

Riskten korunma muhasebesi, riskten korunma amacıyla kullanılan sözleşmelerin muhasebeleştirilmesinde, bu sözleşmelerin gerçeğe uygun değerinde veya nakit akışlarında meydana gelen değişimlerin gelir tablosuna yansıtılma zamanı ile riske maruz pozisyonun gerçeğe uygun değerinde veya nakit akışlarında meydana gelen değişimlerin ortaya çıktığı zaman arasında denklik sağlanma sürecidir.⁸³ Diğer bir ifade ile finansal riskten korunma ilişkilerinde korunma konusu kalem ile korunma aracı farklı değerlendirme ölçütleri ile değerlendirilmekte ve kayıtlara alınmaktadır. Bundan dolayı riski dengelemede ortaya çıkan kazanç veya kayıplar farklı muhasebe dönemlerine ilişkin gelir tablolarında raporlanmakta ve bu da muhasebe tutarsızlıklarının artmasına sebep olmaktadır. Riskten korunma muhasebesi ise bu farklı zamanlarda raporlanan kazanç veya kayıpların yarattığı tutarsızlığı ortadan kaldırmak amacıyla geliştirilmiştir.⁸⁴

Diğer taraftan riskten korunma muhasebesi uygulama koşullarına TMS 39'un 88'inci paragrafında yer verilmiştir. Uygulama için aşağıda sayılan tüm koşulların aynı anda yerine getirilmesi gerekmektedir.

- Finansal riskten korunma işleminin başlangıcında, finansal riskten korunma ilişkisi ile işletmenin finansal riskten korunma işleminde bulunmasına neden olan risk yönetimi hedef ve stratejisinin resmi bir tanımının bulunması ve bunların resmi bir belgeye dayanması gerekmektedir.
- Finansal riskten korunma işleminin, korunulan risk ile ilişkilendirilebilen gerçeğe uygun değerdeki veya nakit akışlarındaki değişiklikleri dengelemede oldukça etkin olması ve ilgili finansal riskten korunma ilişkisine ilişkin belgelendirilmiş risk yönetim stratejisi ile tutarlı olması beklenir. TMS 39'da iki ayrı etkinlik testinden bahsedilmektedir. Bunlar beklenen etkinliğin testi ve geriye dönük etkinliğin testidir. Etkinliğin ölçülmesinde tek bir yöntem belirlenmemiş ve farklı yöntemlerin kullanılmasına izin verilmiştir.

⁸³ Okudan, F. (2010) Finansal Riskten Korunma Muhasebesinde Etkinliğin Ölçülmesi Muhasebe ve Finansman Dergisi, No. 47. s. 245

⁸⁴ Türel, A., (2008) Riskten Korunma Muhasebesi ve Finansal Tablolarda Raporlanması, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, s. 25-26

- Nakit akış riskinden korunma işlemleri için, finansal riskten korunma işleminin konusunu teşkil eden tahmini işlemin gerçekleşme ihtimalinin yüksek olması ve nakit akışlarındaki değişikliklerin kâr veya zararı etkileyebilecek nitelikte olması gerekmektedir.
- Finansal riskten korunma işleminin etkinliği güvenilir bir şekilde ölçülebilmelidir.
- Finansal riskten korunma işlemi sürekli olarak değerlendirilir ve tanımlandığı tüm finansal raporlama dönemleri boyunca oldukça etkin olacak şekilde tespit edilmektedir.
- Riskten korunma muhasebesi uygulanırken, bu koşullardan bir tanesi bile ortadan kalkarsa riskten korunma muhasebesi uygulamasına son verilir. Bu koşullar içerisinde sağlanması gereken en zor koşul etkinliktir. Zira işlem her raporlama döneminde ileriye ve geriye dönük olarak test edilmektedir. Etkinlik ölçme yönteminin serbest bırakılmış olması da uygulayıcıların yakından izlenmesi ve takip edilmesini gerektirmektedir.⁸⁵

Riskten korunma muhasebesinin uygulanması isteğe bağlı bırakılmıştır. Riskten korunma muhasebesi; rayiç değer riskinden korunma, nakit akış riskinden korunma ve yabancı para cinsinden yapılan yurtdışı işletme yatırım riskinden korunma olmak üzere üç çeşittir. Esasen bu bölümde kısaca riskten korunma muhasebesi türleri hakkında kısaca bilgi verildikten sonra örnekler üzerinden muhasebeleştirme uygulaması anlatılacaktır.

5.3.Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma Muhasebesi

Gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesi riskten korunma konusu kalem olarak tanımlanabilecek varlık, borç veya taahhüdün gerçeğe uygun değerinde meydana gelen ve kar veya zararı etkileyebilecek nitelikteki değişiklikleri dengelemek için kullanılabilecek bir riskten korunma muhasebesi seçeneğidir. Burada muhasebe uygulaması ile dengelenebilecek nitelikteki gerçeğe uygun değer

⁸⁵ Bkz. TMS 39'un 88'inci paragrafı

değişiminin kar veya zararı etkilemesi nedeniyle işletme tarafından rayiç değer riskinden korunma muhasebesi uygulanmaktadır.

Rayiç değer riskinden korunma muhasebesinde, riskten korunma konusu kalemin korunulan (hedge edilen) risk ile ilişkilendirilebilen gerçeğe uygun değer farkı kar veya zararda muhasebeleştirilmektedir. Örneğin kredilerin riskten korunma konusu olarak tanımlanması durumunda, gerçeğe uygun değerinden ölçülmeye başlanacak olan kredilerin yeniden ölçülmesi (örneğin bir sonraki bilanço döneminde) durumunda ortaya çıkacak gerçeğe uygun değer farkı kar veya zararda muhasebeleştirilecektir. Finansal riskten korunma aracı olarak tanımlanan (örneğin bir türev araç) bir aracın da gerçeğe uygun değerinin yeniden ölçülmesinden kaynaklanan gerçeğe uygun değer farkı ve evalüasyon farkları kâr veya zararda muhasebeleştirilmektedir.

Türk bankacılık sektöründe bu uygulamanın tipik örneği YP değişken faizli kredi ile sabit faizli konut ya da tüketici kredileridir. Yurtdışından YP değişken faizli temin edilen kaynağın, sabit faizli etkin faiz oranı yöntemi ile değerlendirilen TP konut kredileri şeklinde plase edilmesi durumunda; banka hem kur hem de faiz riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Değişken faizli YP kredi her faiz ödeme döneminde bir anlamda yeniden fiyatlanmakta ve banka sabit faizli konut kredileri üzerinden elde ettiği gelir ile bu değişken YP faiz ödemesini gerçekleştirmek durumunda kalmaktadır. Söz konusu pozisyonunu hedge etmek için banka çapraz para swabı (CCS) gerçekleştirdiği durumda ise türev ürünün gerçeğe uygun değer, konut kredilerinin ise etkin faiz yöntemi ile değerlendirilmesi nedeniyle kar ve zararda değerlendirme yönteminden kaynaklı dalgalanmakta yaşanmaktadır. Böyle bir durumda gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesi ilişkisi tanımlanarak etkin faiz yöntemi ile değerlendirilen konut kredileri (riskten korunma konusu kalem) gerçeğe uygun değeri ile değerlendirilmeye başlanacak ve kar/zararın dalgalanması engellenebilecektir.

Aynı şekilde TL değişken faizli ihraç edilen banka tahvillerinden elde edilen kaynağın sabit faizli kredi şeklinde plase edilmesi durumunda da faiz swabı işlemi ile hedge ilişkisi kurulması durumunda benzer bir uygulama söz konusu olabilecektir. Ancak burada riskten korunma konusu olarak hangi kalemin tanımlandığı önemli

olacaktır. Çünkü bu örnekte riskten korunma konusu kalemin TL değişken faizli tahvil olması durumunda nakit akış riskinde korunma ilişkisi de söz konusu olabilecektir.

Diğer taraftan riskten korunma konusu kalem; muhasebeleştirilmiş bir varlık veya borç ya da muhasebeleştirilmemiş bir kesin taahhüt veya bu tür bir varlık, borç ya da taahhüdün belirlenebilir bir bölümü de olabilmektedir. Örneğin futures sözleşmesi ile ileri tarihlerde alınacak bir demir ya da bakır gibi hammaddeler veya bir ekipman arasında bu türden bir risk ilişkisi kurulabilmesi mümkündür.

Diğer taraftan daha önceden gerçeğe uygun değerinden ölçülmeyen kalemin riskten korunmaya konusu edilmesi ve defter değeri ile gerçeğe uygun değeri arasında fark olması durumunda, riskten korunma muhasebesi uygulamasına başlandığında; bu kalemin defter değerinde yapılacak düzeltme etkin faiz oranı ile ilgili kalemin vadesine kadar itfa edilecektir. Diğer bir ifade ile riskten korunma konusu kalemlerin finansal riskten korunma muhasebesine başlangıç tarihindeki gerçeğe uygun değerleri ile defter değerleri arasındaki farkları, söz konusu kalemlerin vadelerine paralel olarak itfa (amortize) edilecek, doğrudan gelir/gider yazılamayacaktır. Aynı şekilde riskten korunmanın, riskten korunma muhasebesi şartlarını artık yerine getirmemesi nedeniyle veya iradi olarak sonlandırılması durumunda, etkin faiz oranı yöntemi kullanılan korunma konusu kalemin taşınan değerine yapılan düzeltmeler vadeye kalan süre içerisinde iskonto edilerek gelir tablosuna yansıtılacaktır.

5.3.1. Etkinlik Kavramı ve Etkinlik Testi Uygulamaları

Bu kısımda etkinlik kavramı ve etkinlik ölçüm yöntemlerinden kısaca bahsedilecektir. Öncelikle ifade edilmesi gerekir ki, bu kısımda belirtilen etkinlik ile ilgili hususlar 3 tür riskten korunma muhasebesi için de geçerlidir.

Bahsedildiği üzere finansal riskten korunma işleminin etkinliği, finansal riskten korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerinde veya nakit akışlarında meydana gelen ve korunulan finansal riskle ilişkilendirilebilen değişikliklerin finansal riskten

korunma aracı tarafından dengelenme derecesi olarak tanımlanmıştır.⁸⁶ Etkinlik, en azından, işletmenin yıllık veya ara dönem finansal tablolarını hazırladığı zamanlarda değerlendirilir.

TMS 39 UR105'te finansal riskten korunma işleminin, sadece, belirlenen iki koşulu birden karşıladığı durumlarda oldukça etkin olarak nitelendirilebileceği ifade edilmiştir. Bunlardan ilki finansal riskten korunma işleminin başlangıcında ve sonraki dönemlerde, finansal riskten korunma işleminin, korunma işleminin ilgili olduğu dönem içerisinde meydana gelen ve korunan riskten kaynaklanan (korunan riskle ilişkilendirilebilen) değişiklikleri dengeleyeceğinin beklenmesidir. İkinci olarak finansal riskten korunma işleminin fiili sonuçlarının %80 ile %125 arasında olmasıdır. Örneğin, fiili sonuçların finansal riskten korunma aracındaki kaybın 120 TL, nakit aracındaki kazancın ise 100 TL olduğunu göstermesi durumunda, dengeleme (netleştirme) oranı; $120/100$ yani %120 olarak ya da $100/120$ yani %83 olarak ölçülebilir.

TMS 39, finansal riskten korunma işleminin etkinliğinin değerlendirilmesi için tek bir yöntem belirlemez. Bir işletmenin finansal riskten korunma işleminin etkinliğinin değerlendirilmesinde kullanacağı yöntem ilgili işletmenin risk yönetim stratejisine bağlıdır. Örneğin risk yönetim stratejisi, ilgili finansal riskten korunma aracının tutarını, periyodik olarak, korunulan pozisyonundaki değişiklikler doğrultusunda düzeltmek olan bir işletme, ilgili finansal riskten korunma işleminin oldukça etkin olacağının beklendiğini, finansal riskten korunma aracının düzeltildiği bir sonraki döneme kadar olan dönem için göstermesi gerekir. Finansal riskten korunma konusu kalemin nakit akışı veya gerçeğe uygun değerinde geçmişte meydana gelen ve korunan riskle ilişkilendirilebilen değişimlerin finansal riskten korunma aracının geçmişteki nakit akışları veya gerçeğe uygun değerindeki değişimlere karşılaştırılması suretiyle veya finansal riskten korunma konusu kalemlerle finansal riskten korunma aracının nakit akışları veya gerçeğe uygun değerleri arasında önemli bir istatistikî ilişki bulunduğunun kanıtlanması gibi çeşitli yöntemler kullanılabilir. Uygulanan etkinlik testi yöntemi mantıklı olmalı ve tüm riskten korunma dönemleri boyunca aynı yöntem uygulanmaya devam edilmelidir.

⁸⁶ Bkz. TMS 39 9'uncu paragraf ve Ek A Paragraf UR 105-UR 113

TMS 39 iki farklı etkinlik testi gerekliliği bulunmaktadır⁸⁷: Geleceğe yönelik etkinlik testi (prospective); ileriye dönük bir bakış açısı ile riskten korunma ilişkisinin gelecek dönemlerde yüksek oranda etkin olup olmayacağı ile ilgili testtir. Bu testin en azından RKM uygulamasının başlangıcında ve ara dönem veya yıllık finansal tablolar düzenlendiği dönemler itibarıyla gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İkinci olarak geçmişe yönelik etkinlik testi (retrospective); geçmiş bakış açısı ile gerçekten geçmiş dönemlerde riskten korunma ilişkisinin yüksek oranda etkin olup olmadığı ile ilgili testtir. Aynı şekilde bu testin en azından ara dönem veya yıllık finansal tablolar düzenlendiği dönemler itibarıyla gerçekleştirilmesi gerekmektedir.⁸⁸

Riskten korunma etkinliğini ölçmede yaygın olarak kullanılan yöntemler olarak, Temel Şartların Karşılaştırılması Yöntemi (critical terms comparison), Tutarsal Dengeleme Yöntemi (dollar offset method), Sanal (Kurumsal) Türev Ürün (Hypothetical Derivative – Sanal Türev) Yöntemi, ve Regresyon Analizleri (regression analysis) sayılabilir.⁸⁹ Bu çalışmada söz konusu yöntemlerin detayına girilmeyecek ve sık kullanılan yöntem olan Tutarsal Dengeleme Yöntemi (dollar offset method) hakkında kısa bilgiler verilecektir.

Türkiye’de sık olarak kullanılan yöntem olan Tutarsal Dengeleme Yöntemi (Rasyo Analizi Yöntemi - dollar offset method), riskten korunan kalemin gerçeğe uygun değerinde veya gelecekte beklenen nakit akışlarının bugünkü değerinde değişme ile; riskten korunma enstrümanının (korunulan risk ile ilişkilendirilebilen) gerçeğe uygun değerinde veya gelecekte beklenen nakit akışlarının bugünkü değerindeki değişimin oransal olarak karşılaştırılmasını kapsamaktadır. Karşılaştırma işlemi toplam kayıp veya kazançların dönem dönem (her dönemin kazancı ile kaybının) karşılaştırılması şeklinde olabileceği gibi kümülatif olarak (karşılaştırma yapılacak döneme kadarki tüm kazanç ve kayıplar) da karşılaştırılabilir.⁹⁰

⁸⁷ Demir, a.g.e., s. 178

⁸⁸ PWC, International Financial Reporting Standards, IAS 39 – Achieving Hedge Accounting In Practice, Aralık 2005, s. 13, <https://www.pwc.com/gx/en/ifrs-reporting/pdf/ias39hedging.pdf> [25.12.2015 tarihinde erişildi.]

⁸⁹ PriceWaterCooperHouse, (2005), International Financial Reporting Standards IAS 39 – Achieving Hedge Accounting In Practice s.15, <https://www.pwc.com/gx/en/ifrs-reporting/pdf/ias39hedging.pdf> [25.12.2015 tarihinde erişildi.]

⁹⁰ KPMG, Basics of Hedge Effectiveness Testing and Measurment, 2011, s. 5, <https://www.cmegroup.com/education/files/basics-of-hedge-effectiveness.pdf>, [31.01.2016 tarihinde erişildi.]

Bu yöntemi bir örnek ile açıklamak gerekir ise konut kredilerinin riskten korunma konusu kalem ve çapraz para swaplarının ise riskten korunma aracı olduğu gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesi uygulandığını varsayalım. Bu çerçevede dönemler itibarıyla söz konusu kalemlerin rayiç değerlerinde gerçekleşen değişimler aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 10: Geçmişe Dönük Etkinlik Testi Örneği

Riskten Korunma Konusu Kalemler / Riskten Korunma Araçları (Bin TL)		Başlangıç	Gerçekleşen			
		31.12.2014	31.03.2015	30.06.2015	30.09.2015	31.12.2015
A	Kredilerin Anapara Tutarları	600.865	523.872	498.565	402.644	380.644
B	Etkin Faiz Değerleme Tutarı Hariç Gerçeğe Uygun Değer Kar/Zararı	35.944	29.765	26.454	22.562	10.345
C	Etkin Faiz Değerleme Tutarı Hariç Gerçeğe Uygun Değer Kar/Zarar Değişimi(Bir Önceki Döneme Göre)	0	-6.179	-3.311	-3.892	-12.217
D	Etkin Faiz Değerleme Tutarı Hariç Gerçeğe Uygun Değer Kar/Zarar Değişimi(Kümülatif)	0	-6.179	-9.490	-13.382	-25.599
E	Üzerinden Sabit Faiz Ödenecek Türevlerin Anapara Tutarları	500.987	470.245	450.787	390.786	365.890
F	Etkin Faiz Değerleme Tutarı Hariç Gerçeğe Uygun Değer Kar/Zararı	-32.574	-26.847	-20.998	-17.798	-11.455
G	Etkin Faiz Değerleme Tutarı Hariç Gerçeğe Uygun Değer Kar/Zarar Değişimi(Bir Önceki Döneme Göre)	0	5.727	5.849	3.200	6.343
H	Etkin Faiz Değerleme Tutarı Hariç Gerçeğe Uygun Değer Kar/Zarar Değişimi(Kümülatif)	0	5.727	11.576	14.776	21.119
I	Riskten Korunma Etkinliği (%) (Bir Önceki Döneme Göre) (C/G)	-	-92,68%	-176,65%	-82,22%	-51,92%
J	Riskten Korunma Etkinliği (%) (Kümülatif) (D/H)	-	-92,68%	-121,98%	-110,42%	-82,50%

Yukarıdaki tablo incelendiğinde (I) satırında dönemler arası rayiç değer değişikliklerinin, (J) satırında kümülatif rayiç değer değişikliğinin etkinlik testinde dikkate alındığı anlaşılmaktadır. İlk durumda çapraz para swaplarının rayiç değerinde dönemler arası gerçekleşen değişiklikler ile konut kredilerinin rayiç değerinde dönemler arası gerçekleşen değişikliklerin oranlanması suretiyle etkinlik oranının hesaplandığı; kümülatif karşılaştırma yönteminde ise söz konusu rayiç değerlerin kümülatif olarak ele alındığı görülmektedir. İşletme bu iki yöntemden herhangi birisini tercih edebilir ancak hangi yöntemi kullanacağını risk yönetimi strateji belgesinde belirtmesi gerekmektedir.

Finansal riskten korunma işleminin etkinliğine ilişkin koşulları karşılayamayan bir işletme, finansal riskten korunma işleminin etkinliğine ilişkin koşulların karşılandığını kanıtladığı son gün itibarıyla, finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanmasına son verir. Diğer yandan, işletmenin, finansal riskten korunma ilişkisinin etkinlik koşullarını karşılayamamasına neden olan olayı veya durumlardaki değişiklikleri belirlemesi ve söz konusu olaydan veya durumlardaki değişikliklerden önce ilgili finansal riskten korunma işleminin etkin olduğunu kanıtlaması durumunda, işletme, anılan olayın ve durumlardaki değişikliğin meydana geldiği tarih itibarıyla finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanmasına son verir (TMS 39 UR113).

IFRS 9 bağlamında etkinlik gerekliliğinde temel değişiklikler getirilmektedir. TMS 39'dan farklı olarak IFRS 9'da işletmeler, %80 - %125 keskin çizgiler içerisinde yer alan etkinliği gösteren meşakkatli niceliksel (sayısal) etkinlik testini uygulamak zorunda değildir. IFRS 9 sadece ileriye dönük şekilde yapılacak ve keskin çizgiler içermeyen ve hatta belirli şartlar altında niteliksel de (qualitative) olabilen yeni bir etkinlik yaklaşımı getirmektedir. Bu yaklaşım, şartlardaki değişikliklere bağlı olarak RKM'ye son vermeksizin RKM dokümantasyonunu güncelleyerek etkinliği değerlendirme yöntemini değiştirmeye de imkan sağlamaktadır. IFRS 9'da riskten korunma ilişkisi aşağıdaki bütün şartların bulunması durumunda RKM'yi geçerli kabul etmektedir:

- Riskten korunan kalem ile riskten korunma aracı arasında ekonomik bir ilişki bulunmaktadır.

- Kredi riskinin etkisi, ekonomik ilişkiden kaynaklanan değer değişimini aşmamaktadır.
- Riskten korunma ilişkisindeki riskten korunma oranı (hedge ratio), işletmenin gerçekten riskten koruduğu kalemin miktarı ve işletmenin gerçekten riskten korumak için kullandığı riskten korunma aracının miktarının sonucu ile aynıdır. Bununla birlikte kurgu, RKM'nin amacı ile çelişen bir muhasebesel sonuca sebebiyet verebilecek riskten korunma etkinsizliği ortaya çıkarabilecek şekilde riskten korunma kalemi ve riskten korunma aracı oranları arasında bir dengesizliği yansıtmayacaktır.

IFRS 9'da ekonomik ilişkiden kast edilen, korunulan risk ile bağlantılı olarak ve rastgele olmasının aksine bir ekonomik mantık çerçevesinde araç ile korunan kalem arasında ters yönde hareket bulunmasıdır. Örneğin ilişkiye ilişkin istatistiksel bir çalışma temel alınabilir. Araç ile korunan kalem arasında fark bulunsa bile niceliksel yaklaşım ile bu ilişki açıklanabilir olabilir. Fakat araç ile korunan kalem arasında uyumun bulunmadığı dönemlerde IFRS 9, ilişkinin varlığını işletmenin sadece sayısal analiz ile açıklayabileceği yönünde tavsiyede bulunmaktadır.⁹¹

5.3.2. Gerçeğe Uygun Değer Opsiyonu (Fair Value Option - FVO)

Bu kısımda doğrudan gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesi uygulaması kapsamında olmasa da gerçeğe uygun değer riskinden korunma ile ilgili olması nedeniyle TMS 39'un izin verdiği alternatif bir yöntemden bahsedilmesinde fayda mülhaza edilmektedir. Söz konusu yöntem, TMS 39'da bir risk yönetim muhasebesi tekniği olarak ayrı ve bağımsız şekilde belirtilmemiş olmakla birlikte uygulama biçimiyle yapılması hükme bağlanmıştır. Bu uygulama uluslararası literatürde "Fair value option" olarak adlandırılmaktadır. Bu yöntemde gerçeğe uygun değer riski doğuran finansal araç ilk muhasebeleştirme esnasında gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık ve finansal borçlar (GUDFKZFB) olarak sınıflanarak gerçeğe uygun değerinden takip edilmeye başlanmaktadır. Böylelikle, yukarıda bahsi geçen gerçeğe uygun değer riskinden

⁹¹ EY, Hedge Accounting Under IFRS 9, Şubat 2014, [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Applying_IFRS:_Hedge_accounting_under_IFRS_9/\\$File/Applying_Hedging_Feb2014.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Applying_IFRS:_Hedge_accounting_under_IFRS_9/$File/Applying_Hedging_Feb2014.pdf)

korunma muhasebesi uygulanmadığında (riskten korunma amacıyla bir işlem yapıldığı varsayımı altında) oluşan olumsuzlukların yanı sıra riskten korunma muhasebesinin getirdiği dokümantasyon ve etkinlik testi gibi yükümlülüklerden de kaçınılmış olmaktadır.⁹²

TMS 39 kapsamında işletmeler;

- Finansal aracın saklı türev içermesi ve TMS 39'un 11'inci paragrafında belirtilen koşulların karşılanması (TMS 39 Pr.11A),
- Daha doğru bir bilgi sunulmasına imkân vermesi (TMS 39 Pr.9)
 - Değerleme (ölçme) veya muhasebeleştirme tutarsızlığını gidermesi,
 - Finansal araçların belgelendirilmiş bir risk yönetimi veya yatırım stratejisi çerçevesinde gerçeğe uygun değer esas alınarak yönetilmesi

koşullarından birini karşılayan finansal varlık ve/veya borçlarını gerçeğe uygun değerleri üzerinden izleme seçeneğine sahiptir.⁹³ Bu çerçevede gerçekten bir tutarsızlığın bulunması (örneğin konut kredileri ile çapraz para swapları), bu tutarsızlığın FVO uygulaması ile giderilebileceğinin öngörülmesi gerekmektedir. Diğer taraftan FVO uygulaması kapsamında ilk muhasebeleştirme anında bu uygulamanın seçilmesi gereklidir. Bu bağlamda örneğin daha önceden kullanılmış krediler FVO uygulamasına dahil edilememektir.

Uygulamanın seçilmesi durumunda ilgili varlık veya borç, örneğin yeni kullanılan (belirlenen portföy bağlamında) konut kredileri rayiç değerinden izlenmektedir.

Diğer taraftan gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesinden istenildiği zaman vazgeçilme seçeneğine sahip olunmasına rağmen FVO'da bu durum söz konusu olmamaktadır. Nitekim TMS 39'un 50'inci paragrafında FVO uygulanacak finansal aracın ilk muhasebeleştirmeden itibaren gerçeğe uygun değer farkı kâr zarara GUDFKZFVB sınıflandırılacağı ve bu sınıflamaya dahil edildikten

⁹² Yalın, a.g.e. s.44

⁹³ Yumrukuz, Y.(2011), Türkiye Muhasebe Standartları Kapsamında Gerçeğe Uygun Değer Opsiyonu Uygulaması, Active Dergisi. s. 14

sonra bir daha sınıfının değiştirilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. Bu durumda riskten korunma işleminden zarar dahi edilse uygulamadan vazgeçilmeyecektir.⁹⁴

Öte yandan IFRS 9 FVO uygulaması konusunda bazı değişiklikler getirmektedir. Burada finansal varlıklar ve borçlar için farklı düzenlemeler bulunmaktadır. Finansal varlıklar için yukarıda sayılan 3 durumdan herhangi birisinin bulunması durumunda FVO uygulaması seçilebilmekteyken IFRS 9 ile artık sadece muhasebeleştirme tutarsızlığını gidermesi veya önemli ölçüde azaltması durumunda FVO uygulaması kullanılabilir.

Diğer yandan, finansal borçlar için 3 farklı durumda FVO uygulamasını seçebilme imkanı devam etmektedir. Bununla birlikte TMS 39'da FVO uygulanan finansal borçların GUD farkı gelir tablosuna yansıtılırken IFRS 9 ile birlikte;

- Borcun kredi riski ile ilişkilendirilebilen GUD farkı diğer kapsamlı kar zarar (DKK/Z) içerisine,
- Diğer kalan GUD farkı ise gelir tablosuna

yansıtılacaktır. DKK/Z'ye yansıtılan tutarlar kar veya zarar olarak bir daha hiçbir zaman yeniden sınıflanamayacaktır. Fakat işletme toplam kar veya zararı öz kaynağa transfer edebilecektir. Öte yandan iki ayrımlı sunumun (muhasebeleştirmenin) 2 istisnası bulunmaktadır:

- Ayrı sunum kar veya zararda muhasebe tutarsızlığı/eşleşmezliği ortaya çıkarmakta veya bunu artırmakta ise veya
- Finansal borç bir kredi taahhüdü veya finansal garanti sözleşmesi ise

Bu durumlar bütün gelir veya gider kar veya zararda gösterilecektir.⁹⁵

Aynı şekilde FVO uygulaması geri dönülemez olarak uygulanabilmektedir.

⁹⁴ Yalım, a.g.e. s. 44

⁹⁵ 48. KPMG, First Impressions IFRS 9 – Financial Instruments, Eylül 2014, <http://www.kpmg.com/TR/tr/hizmetlerimiz/Audit/Documents/4-first-impressions-ifs9-financial-instruments.pdf>

5.4.Nakit Akış Riskinden Korunma Muhasebesi

Nakit akış riskinden korunma muhasebesi riskten korunma konusu kalem olarak tanımlanabilecek varlık veya borç ya da gerçekleşme ihtimali yüksek tahmini bir işlemin nakit akışlarında meydana gelen ve kar veya zararı etkileyebilecek nitelikteki değişiklikleri dengelemek için kullanılabilecek bir riskten korunma muhasebesi seçeneğidir. Burada nakit akışı belirsizliği nakit akış riskinden korunma muhasebesinin temelini teşkil etmektedir.⁹⁶

Türk bankacılık sektöründe nakit akış riski doğuran kalemler ağırlıklı olarak değişken faizli varlık ve yükümlülüklerdir. Örneğin yurtdışından temin edilen değişken faizli sendikasyon kredileri, değişken faizli ihraç edilen tahviller vb. kalemler nakit akışlarının her faiz ödeme döneminde değişmesi nedeniyle belirsizlik ortaya çıkmaktadır. Bankanın değişken faizli tahvil ihraç etmesi ve bunları sabit faizli kredi olarak plase etmesi durumunda rayiç değer riski bölümünde anlatıldığı üzere riskten korunma konusu tanımlanacak kaleme göre riskten korunma ilişkisi değişebilecektir. Burada tahvil riskten korunma konusu kalem olarak tanımlanarak faiz swabı işlemi üzerinden nakit akış riski muhasebesi uygulanması mümkün olabilecektir.

Nakit akış riskinden korunma muhasebesinde; finansal riskten korunma aracından (örneğimizde faiz swabı) kaynaklanan kazanç veya kayıpların etkin olduğu tespit edilen kısmı diğer kapsamlı kar zarar içerisinde (öz kaynaklarda) ve finansal riskten korunma aracından kaynaklanan kazanç veya kaybın etkin olmayan kısmı kâr veya zararda muhasebeleştirilir. THP bağlamında ifade etmek gerekirse nakit akış riskinden korunma muhasebesinde finansal riskten korunma aracının (örneğin faiz swabı) gerçeğe uygun değerindeki değişimlerin etkin olan kısmı, finansal riskten korunma konusu kalem (örneğin değişken faizli yurtdışından temin edilen kredi) işlem gerçekleşinceye kadar öz kaynaklar altındaki “41406-41506 no.lu Riskten Korunma Değerleme Farkları” altındaki hesapta, etkin olmayan kısmı ise kar veya zarar hesaplarında takip edilmektedir. Öncelikle burada etkin olan kısmın belirlenmesi gerekmektedir. Etkinlik testi ile ilgili bölümde belirtildiği üzere burada

⁹⁶ Bkz. TMS 39 Paragraf 95 ve 96

etkinlik testi gerçekleştirilecektir. İşlem etkin ise etkinlik testlerinden (ileriye ve geriye dönük) standartta da belirtildiği üzere mutlak değer olarak küçük olanı etkin tutar kabul edilmektedir. Riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerindeki değişimin etkin tutara tekabül eden kısmı özkaynaklar altında izlenmektedir.⁹⁷

Diğer taraftan bir kesin taahhüde ilişkin yabancı para riskinden korunma işlemi, gerçeğe uygun değer riskinden veya nakit akış riskinden korunma işlemi olarak muhasebeleştirilebilir. Bu bağlamda işletmenin bilanço dışında taşıdığı ve işletmenin bir varlığı sabit bir fiyata satın alma taahhüdü ile ilgili riskten korunma işlemi, rayiç değer riski taşıdığı halde nakit akımına yönelik riskten korunma işlemi olarak muhasebeleştirilebilir. Örneğin bir elektrik işletmesinin sözleşmeye bağlı ve sabit bir fiyattan yakıt satın almaya yönelik muhasebeleştirilmemiş bir taahhüdünün bulunması sebebiyle gerçekleştirdiği, yakıt fiyatlarında meydana gelebilecek değişimden korunma işlemi gerçeğe uygun değerdeki değişim riskine ilişkin bir korumadır. Ancak burada işlemin nakit akış riskinden korunma işlemi olarak da muhasebeleştirilmesi mümkündür.⁹⁸

5.5.Yurtdışındaki İşletmede Bulunan Net Yatırım Riskinden Korunma Muhasebesi

Yabancı para üzerinden yapılan iştirak yatırımlarının riskten korunması; ana ortaklığın bağlı ortaklığı, iştiraki, müşterek yönetime tabi işletmesi veya şubesi olup, faaliyetlerini yabancı bir ülkede sürdüren işletmelerdeki net yatırımların korunmasıdır. Yabancı ülkelerde yatırımları olan işletmeler, döviz kuru dalgalanmalarının bu yatırımları üzerindeki etkilerini gidermek veya en aza indirmek üzere türev ürün sözleşmelerine taraf olabilmektedirler.⁹⁹

TMS 39'da yurtdışındaki işletmede bulunan net yatırım riskinden korunma muhasebesinin tanımı için TMS 21'e atıf yapılmaktadır (TMS 39 Pr. 86). TMS 21 ise yatırımcının net yabancı para üzerinden yapılan iştirak yatırımını riskten koruması için kullanılan yabancı para yükümlülüklerden kaynaklanan dönüştürme (çevrim)

⁹⁷ Bkz. TMS 39 Paragraf 95, 96, 97, 98, 99 ve 100

⁹⁸ Bkz. TMS 39 Paragraf 87 ve UR104

⁹⁹ Türel, a.g.e. s. 58

farklarının muhasebeleştirilmesinde riskten korunma muhasebesinin kullanılmasına izin vermektedir. TMS 21, riskten korunma muhasebesi için gerekliliklere ve etkinliğin nasıl ölçüleceğine ilişkin bir açıklama içermemekte olup, TMS 39 bu açıklamaları sağlamaktadır. Riskten korunma kalem olarak yabancı para üzerinden yapılan net yatırımın muhasebeleştirilmesinde her iki standart da dikkate alınmalıdır.¹⁰⁰

TMS 21'in 8'inci paragrafında yurtdışındaki işletmede bulunan net yatırım, raporlayan işletmenin yurtdışındaki işletmenin net aktiflerindeki payı olarak tanımlanmıştır. TMS 21'e göre net aktifteki pay öncelikle ana ortaklığın yurtdışındaki işletmenin varlıklarından yükümlüklerinin çıkarılması sonucu ortaya çıkan tutardır. İkinci olarak TMS 21'e göre yurtdışındaki işletmenin edinildiğinde ortaya çıkan şerefiye ve yine bu edinme sırasında aktif ve pasiflerin defter değerlerine yapılan gerçeğe uygun değer düzeltmeleri net aktif olarak dikkate alınır. Üçüncü olarak ise yurtdışındaki işletmeden öngörülebilir bir gelecekte gerçekleşmesi planlanmayan ya da beklenmeyen alacak ya da borç niteliğinde parasal kalemler (uzun vadeli alacak veya kredi) net aktif olarak sayılmaktadır. Ancak bunlar arasında ticari alacak ya da borçlar yer almamaktadır. Bu çerçevede bankalar açısından net aktif, ortaklık veya şubenin özkaynağında bankanın payına düşen kısım veya ortaklık veya şubeye verilen sermaye benzeri borç olarak tanımlanabilmektedir. Netice itibarıyla net yatırım ya da net aktifteki pay, bankanın yabancı para cinsinden ortaklığı veya şubesinin özkaynağındaki payını temsil etmektedir.¹⁰¹

Diğer taraftan Yurt Dışındaki İşletmede Bulunan Net Yatırımın Finansal Riskten Korunması (TFRS 16) isimli standarda ilişkin yorumda yurt dışındaki bir işletmede bulunan net yatırımdan kaynaklanan döviz kuru riskinden korunma muhasebesinin yalnızca söz konusu yurtdışındaki işletmenin net varlıklarının finansal tablolara dâhil edilmiş olması durumunda uygulanacağı belirtilmiştir. Yurtdışındaki net varlıkların finansal tablolara dâhil edilmesi ise ancak konsolide finansal tablolar, iştirakler veya iş ortaklıkları gibi yatırımların özkaynak yöntemine göre muhasebeleştirildiği finansal tablolar ve bir şubeyi veya TFRS 11 Müşterek

¹⁰⁰ Ekici, a.g.e. s. 11

¹⁰¹ Yalım, a.g.e. s. 46

Anlaşmalar Standardında tanımlanan bir müşterek faaliyeti kapsayan finansal tablolar için geçerli olacaktır. Dolayısıyla bağlı ortaklık, iştirak ve müştereken kontrol edilen işletmelerin bireysel finansal tablolarda maliyet değeri ile veya TMS 39'a uygun olarak¹⁰² muhasebeleştirilen yurtdışındaki ortaklıkların bireysel tablolarda yer alan değerleri net yatırım riskinden korunma muhasebesine konu olamamaktadır.¹⁰³

Konsolidasyon işlemi için raporlayan işletmeye dahil edilen her bir bireysel işletmenin, faaliyet sonuçlarının ve finansal durumunun raporlayan işletmenin finansal tablolarını sunduğu para birimine çevrilmesi gerekmektedir. Yurtdışındaki işletmenin finansal tablolarının konsolidasyon amacıyla raporlayan işletmenin para birimine çevrilmesi (TMS 21 38, 39 ve 40'ıncı paragrafları) kapsamında, yurtdışındaki işletmenin bilânçosu ana ortağın para birimine;

- Aktifler ve yabancı kaynaklar konsolide tablonun düzenlendiği tarihteki kapanış kurundan,
- Gelir gider kalemleri tercihe göre işlem tarihindeki veya dönem ortalama kurundan,
- Özkaynak hesapları da edinim tarihindeki kurdan

çevrilmektedir. Yurtdışındaki işletmenin bilânçosundaki tüm kalemlere aynı kurun uygulanamaması sonucu ana ortağın para birimine çevrilmiş bilânçonun aktif ve pasifi arasında fark oluşturmaktadır. Kur farklarından kaynaklanan bu farkı dengelemek amacıyla konsolide bilânçoda özkaynaklar altında diğer kapsamlı kar zarar (DKK/Z) olarak adlandırılan hesap grubu içerisinde çevrim farkları hesabı oluşturulmaktadır. Çevrim farkları hesabına kaydedilen bu tutar ile bilânço denklığı sağlanmış olmaktadır. Bu bağlamda net yatırım riski, yabancı para cinsinden ortaklık veya şubelerin finansal tablolarının ana ortaklığın finansal tablosunda konsolide edilmesi neticesinde ortaya çıkmaktadır. Konsolidasyon işlemi sonucunda konsolide

¹⁰² Esasen TFRS 9'a uygun olarak muhasebeleştirilir, ancak söz konusu standardın yürürlüğe girmesi ertelenmiştir.

¹⁰³ Ekici, a.g.e. s. 14

bilânçoda özkaynaklar altında kâr yedeklerinin içerisinde çevrim farkları olarak yer alan tutar risk doğurmaktadır.

TMS 21'in 48'inci paragrafına göre konsolide bilânçoda çevrim farkı olarak takip edilen bahsi geçen tutar, yurtdışındaki işletmenin elden çıkarılmasında, elden çıkarmadan kaynaklanan kazanç veya kayıp muhasebeleştirildiğinde, özkaynaktan kâr veya zarara aktarılarak (yeniden sınıflandırmaya ilişkin bir düzeltme olarak) yeniden sınıflandırılmaktadır. Netice itibarıyla, yurtdışındaki işletmenin konsolide edilmesi işlemi esnasında ortaya çıkarak özkaynak altında kaydedilen kur çevrim farkları, söz konusu işletme elden çıkarılırken kâr zarar hesaplarına aktarıldığından bankaya beklenmedik ve doğrudan kur değişimlerinden kaynaklanan kâr zarar dalgalandırma riski doğurmaktadır. Net yatırım riskinden korunma muhasebesi, yurtdışındaki işletmenin elden çıkarılmasında çevrim farklarının kâr zarar olarak yeniden sınıflandırmasından ortaya çıkacak kâr zarar etkisini bertaraf etmek amacıyla uygulanmaktadır.¹⁰⁴

TFRS 16'nın 3'üncü paragrafı kapsamında TMS 39, finansal risk ilişkisi çerçevesinde, finansal riskten korunma konusuna uygun bir kalemin ve uygun finansal riskten korunma araçlarının belirlenmesini gerektirmektedir. Riskten korunma muhasebesi kapsamında riskin ortaya çıkmasına neden olan net yatırım, finansal riskten korunma konusu kalem olarak tanımlanır. Bu riskten korunmak amacıyla TMS 39, bir işletmenin, türev olan veya türev olmayan (ya da türev olan ve türev olmayan finansal araçların bir bileşimi niteliğindeki) bir finansal aracı, döviz kuru riskinden korunma aracı olarak tanımlamasına izin vermektedir.

Riskten korunma konusu kalem olarak tanımlanan yurt dışındaki işletmelerde bulunan yatırımlar, doğrudan ana işletme tarafından elde bulundurulabileceği gibi, dolaylı olarak ana işletmenin iştiraki veya iştirakleri tarafından da elde bulundurulabilir (TFRS 16 Pr. 9). Aynı zamanda finansal riskten korunma aracı (araçları), TMS 39'un 88'inci paragrafında yer alan net yatırımın finansal riskten korunmasına ilişkin belirtme, belgeleme ve etkinlik gereklilikleri yerine getirildiği

¹⁰⁴ Yalın, a.g.e. s. 48

sürece, grup içerisindeki herhangi bir işletme veya birden çok işletme tarafından elde bulundurulabilir.

TMS 39'un 102'nci paragrafında yurtdışındaki işletmede bulunan net yatırım riskinden korunma amaçlı işlemlerin, nakit akış riskinden korunma işlemlerine benzer şekilde muhasebeleştirileceği dolayısıyla riskten korunma aracından kaynaklanan kazanç veya kaybın etkin olduğu tespit edilen kısmının diğer kapsamlı kar zarar (özkaynaklar altında) içerisinde, etkin olmayan kısmının ise kâr veya zararda muhasebeleştirileceği ifade edilmiştir. Diğer taraftan finansal riskten korunma işleminin etkin olan kısmıyla ilgili olan ve diğer kapsamlı kar zarar içerisinde muhasebeleştirilmiş bulunan finansal riskten korunma aracına ilişkin kazanç ya da kayıp, TMS 21'in 48-49 paragrafların uyarınca yurtdışındaki işletmenin elden çıkarılması sırasında ya da elden çıkarılma dönemi içerisinde yeniden sınıflandırma düzeltmesi olarak özkaynaklardan çıkarılarak kar veya zarar içerisinde yeniden sınıflandırılır (TMS 39 Pr. 102).

Kurulan finansal riskten korunma ilişkisi ile yurtdışındaki işletmenin konsolide edilmesi sonucu ortaya çıkan ve işletmenin elden çıkarılmasında kâr zarara aktarılacak olan çevrim farklarına karşı, riskten korunma aracından gelen ve konsolide bilânçoda diğer kapsamlı kar zarar çerçevesinde özkaynaklar altında kaydolunan riskten korunma fonları, yurtdışındaki işletmenin elden çıkarılması sırasında kâr zarara aktarılarak dengeleyici bir unsur olarak kullanılmaktadır. Ana ortağın bilânçosunda yer alan finansal borcun kur farkları solo bilânçoda kambiyo zararlarına kaydedilmektedir. Borcun riskten korunma aracı olması solo bilânçodaki kayıtlarda bir değişiklik yaratmamaktadır. Uygulamada bankalar yurtdışındaki ortaklıklarını konsolide ederken maruz kaldıkları net yatırım riskinden korunmak amacıyla yurtdışındaki ortaklıkları ile aynı para cinsinden bir finansal aracı riskten korunma aracı olarak tanımlamaktadırlar. Bu riskten korunma aracı genelde söz konusu ortaklığı finanse etmek amacı ile aldıkları borçlar (krediler) veya mevduat olabilmektedir. Söz konusu kalemlerin kur değişiminden kaynaklanan farklar ile çevrim farkı dengelenmektedir.

TFRS 16'nın 2'nci paragrafı kapsamında yurt dışındaki bir işletmede bulunan net yatırımdan kaynaklanan döviz kuru riskinden korunma konusu kalemin tutarı,

yurt dışındaki işletmenin net varlıklarının defter değerine eşit veya bahsedilen değerden düşük bir tutar olabilmektedir. Bütün riskten korunma muhasebesi için gerekli olduğu belirtilen şartlar net yatırım riskinden korunma muhasebesi için de geçerlidir.

5.6. IFRS 9 Bağlamında RKM’de Öngörülen Değişiklikler

IFRS 9 ile riskten korunma muhasebesinde bazı değişiklikler yapılması planlanmaktadır. Temel olarak RKM’ye ilişkin hususlar Kasım 2013 yılında yayımlanmış Temmuz 2014 yılında da değiştirilmeden korunmuştur.¹⁰⁵ Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) riskten korunma muhasebesini iki farklı aşamada ele almaktadır. Bunlar: genel ve makro riskten korunmadır. Bu bağlamda genel riskten korunma ile ilgili nihai taslak Temmuz 2014 döneminde UFRS 9 – Finansal Ürünler standardının parçası olarak yayınlamıştır. Makro riskten korunma konusu ile ilgili çalışma ayrı bir şekilde sürdürülmektedir. Bu çerçevede Temmuz 2014 nihai taslağında yer alan ana değişikliklere kısaca değinilecektir.

RKM’de yapılan değişikliğin temel amacı muhasebe dünyası ile risk yönetimi dünyası arasındaki bağlantıyı güçlendirmek olarak ifade edilmektedir. Birçokları ve yatırımcılar TMS 39’un fazla kural bazlı ve plansız (arbitrary) olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca risk yönetimi uygulamalarının TMS 39’a yeterince yansıtılmadığı ifade edilmektedir. Örneğin risk yönetiminde kalemler grup bazlı olarak riskten korunmaya konu edilirken riskten korunma muhasebesinin grup bazlı olarak uygulanamayabildiği durumlar bulunmaktadır. Ek olarak TMS 39’da, risk yönetimi uygulamaları konusunda yeterince kamuya açıklama yükümlülüğünün bulunmadığı iddia edilmektedir.¹⁰⁶

Bu çerçevede IFRS 9 ile birlikte aşağıdaki temel değişiklikler ve yenilikler getirilmektedir:

- Risk yönetimi ile daha yakından uyum sağlanması amaçlanmıştır.

¹⁰⁵ Bkz: <http://www.iasplus.com/en-us/standards/international/ifrs-en-us/ifrs9>

¹⁰⁶ <http://www.ifrs.org/current-projects/iasb-projects/financial-instruments-a-replacement-of-ias-39-financial-instruments-recognition/documents/ifrs-9-project-summary-july-2014.pdf>

- Risk yönetimi uygulamaları hakkında güçlendirilmiş bilgilendirme getirilmektedir
- RKM türleri değişmemekte ancak ek değerlendirmeler gerekmektedir.
- RKM'nin devamı ve sonlandırma ile ilgili yeni yükümlülükler getirilmiştir.
- Riskten korunma ilişkisi daha niteliksel (qualitative) temelli hale getirilmekte ve ileriye dönük etkinlik değerlendirmeleri bulunmaktadır. %80-125 hedge oranı yerini riskten korunan kalem ile riskten korunma aracı arasındaki ekonomik ilişkiye ve ekonomik ilişki üzerindeki kredi riski etkisine odaklanan amaç temelli bir teste bırakmıştır.¹⁰⁷
- Riskten korunma ilişkisini, şartlardaki belirli değişimler nedeniyle RKM'yi sonlandırmaksızın yeniden dengeleme (rebalance) mümkün olabilmektedir.
- Ayrıca finansal olmayan kalemlerin risk bileşenleri, sözleşme ile belirlenmemiş enflasyon, net pozisyonlar ve kalemlerin bileşenlerinin dilimleri, toplam pozisyon (türev olmayan ve türev olan pozisyonun karışımı), GUD farkı diğer kapsamlı kar zarara yansıtılan özkaynak yatırımları gibi bileşenler riskten korunan kalem olarak tanımlanabilecektir.
- Ek olarak nakit ürünler ek şartlar altında riskten korunma aracı olarak tanımlanabilecektir.
- Diğer taraftan kredi türevi ile kredi riski yönetilen belirli kredi pozisyonları GUD farkı kar veya zarara yansıtılan olarak dizayn edilebilecek ve işletmeler kendi kullanımı için olan sözleşmeleri gerçeğe uygun değer opsiyonu çerçevesinde ele alabilecektir.¹⁰⁸

5.7.Riskten Korunma Amaçlı İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi

Finansal riskten korunma amaçlı edinilen türev finansal araçlar, finansal riskten korunma amacıyla elde edilmiş ise, finansal riskten korunma ilişkisinin çeşidine

¹⁰⁷ EY, Applying IFRS: Hedge Accounting_Under IFRS 9, Şubat 2014 , [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Applying_IFRS: Hedge accounting under IFRS 9/\\$File/Applying_Hedging_Feb2014.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Applying_IFRS:_Hedge_accounting_under_IFRS_9/$File/Applying_Hedging_Feb2014.pdf)

¹⁰⁸ KPMG, First Impressions IFRS 9 (2013) – Hedging Accounting and Transition, Aralık 2013 <http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/first-impressions/Documents/first-impressions-hedging-dec2013.pdf>

göre, muhasebeleştirilme esasları değişmektedir. Her bir finansal riskten korunma ilişkilerine göre muhasebeleştirilme esasları ilgili bölümlerde belirtilmiştir.

THP uyarınca bankaların riskten korunma amaçlı türev finansal araçlarını diğer türev finansal araçlarını izledikleri hesaplardan farklı hesaplarda izlemeleri gerekmektedir. THP’de riskten korunmak için yapılan işlemler için defteri kebir, yardımcı ve alt hesap bazında yeni hesap skontları açılmıştır. İzleyen sayfada bu hesap ve kullanılması gereken hesap isimleri bir arada verilmiştir.

Tablo 11: Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlara İlişkin THP Hesapları

BİLANÇO HESAPLARI	
224 Türev Finansal Varlıklar - T.P.	
22401 Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma Amaçlı	
22402 Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlı	
22403 Yurtdışındaki Net Yatırım Riskinden Korunma Amaçlı	
225 Türev Finansal Varlıklar - Y.P.	
22501 Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma Amaçlı	
22502 Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlı	
22503 Yurtdışındaki Net Yatırım Riskinden Korunma Amaçlı	
364 Türev Finansal Yükümlülükler - T.P.	
36401 Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma Amaçlı	
36402 Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlı	
36403 Yurtdışındaki Net Yatırım Riskinden Korunma Amaçlı	
365 Türev Finansal Yükümlülükler - Y.P.	
36501 Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma Amaçlı	
36502 Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlı	
36503 Yurtdışındaki Net Yatırım Riskinden Korunma Amaçlı	
414 Sermaye Yedekleri – T.P.	
41406 Riskten Korunma Değerleme Farkları	
415 Sermaye Yedekleri – T.P.	
41506 Riskten Korunma Değerleme Farkları	
GELİR TABLOSU HESAPLARI	
754 Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Kârlar – T.P.	
755 Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Kârlar – Y.P.	
862 Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Zararlar – Y.P.	
863 Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Zararlar – Y.P.	
NAZIM HESAPLAR	
944 Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Alacaklar – T.P.	
94400 Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma Amaçlı İşlemler	
94410 Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlı İşlemler	
94420 Yurtdışındaki Net Yatırım Riskinden Korunma Amaçlı İşlemler	
945 Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Alacaklar – Y.P.	
94500 Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma Amaçlı İşlemler	
94510 Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlı İşlemler	
94520 Yurtdışındaki Net Yatırım Riskinden Korunma Amaçlı İşlemler	
946 Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Borçlar – T.P.	
94600 Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma Amaçlı İşlemler	
94610 Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlı İşlemler	
94620 Yurtdışındaki Net Yatırım Riskinden Korunma Amaçlı İşlemler	
947 Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Borçlar– Y.P.	
94700 Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma Amaçlı İşlemler	
94710 Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlı İşlemler	
94720 Yurtdışındaki Net Yatırım Riskinden Korunma Amaçlı İşlemler	

Bankalar THP bağlamında bilânço dışı hesaplarda izlenen türev finansal araçlarından riskten korunma amaçlı olanlarını 944, 945, 946 ve 947 no.lu defteri kebir hesaplarının ilgili yardımcı ve alt hesaplarında alım satım amaçlı türev finansal araçlarından ayrı olarak izleyeceklerdir. Riskten korunma amaçlı türev finansal araçlara ilişkin kazançlardan, ilgili Türkiye Muhasebe Standardı hükümleri çerçevesinde kâr yazılması gerekenler 754 ve 755, riskten korunma amaçlı türev finansal araçlara ilişkin kayıplardan, ilgili Türkiye Muhasebe Standardı hükümleri

çerçevesinde zarar yazılması gerekenler ise 862 ve 863 no.lu defteri kebir hesaplarının ilgili yardımcı ve alt hesaplarına kaydedileceklerdir. Riskten korunma amaçlı türev finansal araçlara ilişkin kazanç ve kayıplardan, ilgili Türkiye Muhasebe Standardı hükümleri çerçevesinde özkaynaklarda muhasebeleştirilmesi gerekenler ise 414 ve 415 no.lu “Sermaye Yedekleri” hesabının yardımcı hesapları olan 41406 ve 41506 numaralı “Riskten Korunma Fonları” hesaplarında izleneceklerdir.

Bilânço dışı hesaplarda izlenen türev finansal araçların ilgili Türkiye Muhasebe Standardı hükümleri çerçevesinde değerlemeye tabi tutulmasından doğan ve varlık oluşturan farklar alım satım amaçlı türev finansal araçlarda olduğu gibi aktif nitelikli 224 ve 225 no.lu defteri kebir hesaplarının ilgili yardımcı ve alt hesaplarına, yükümlülük oluşturan farklar ise yine alım satım amaçlı türev finansal araçlarda olduğu gibi pasif nitelikli 364 ve 365 no.lu defteri kebir hesaplarının ilgili yardımcı ve alt hesaplarına kaydedilecektir. Bu hesaplara kaydedilen değerleme farkları, ilgili Türkiye Muhasebe Standardı hükümleri çerçevesinde ilgili gelir-gider veya özkaynak hesabı ile ilişkilendirilir.

İzleyen kısımda türüne göre örnekler üzerinden riskten korunma muhasebesi açıklanmıştır.

Örnek-1: Gerçeğe Uygun Değer ve Nakit Akış Riskinden Korunma Muhasebesi

A Bank A.Ş. : 31.03.2013 tarihinde yurtdışı bankalardan 5 yıl vadeli yıllık %4 faiz oranından 5.000.000 USD kredi kullanmıştır. A Bankası’nın bulunduğu bu kaynağı ağırlıklı olarak bankalar arası piyasada değerlendirdiğini ve bu fonlamaları ise kredi sınırlamalarına tabi olmaması için 3 aydan daha kısa vadeli olarak yaptığını varsayalım. Dolayısıyla A Bankası 3 ayda bir cari USD faizi üzerinden piyasada yeni alıcılar bulmaktadır.

B Bank A.Ş. : 31.03.2013 tarihinde yurtdışı bankalardan LIBOR oranından 3 ayda bir faiz ödemeli, 5 yıl vadeyle 5.500.000 USD borçlanmıştır. B Bankası bu kaynağı ağırlıklı olarak konut kredilerinde kullanmıştır.

A Bankası sabit faizli yükümlülüğünü, değişken faize endeksli olduğu söylenebilecek bankalar arası geliriyle, B Bankası ise değişken faizli

yükümlülüğünü, konut kredilerinden elde edeceği sabit faize endeksli geliriyle uyumlu hale getirmek istemektedir. Bu durumda 31.03.2013 tarihinde A Bank ile B Bank 5 yıl vadeli bir faiz swabı (IRS) anlaşması yapmıştır.

IRS kapsamında; A Bankasının 3 ayda bir 5.000.000 USD üzerinden B Bankasına LIBOR+0,2 faizi üzerinden değişken oranlı faiz ödemesi yaptığını, buna karşılık B Bankasının ise 5.000.000 USD üzerinden %4,2 faiz oranında sabit faiz ödemesi yaptığını varsayalım.

Bu bağlamda A Bank, kısa vadeli plasmanlar gerçekleştirmesi nedeniyle değişken faizli gelir elde eden ve sabit borç ödeme yükümlülüğü açısından rayiç değer riskine maruz kalmakta; B Bank ise konut kredilerinden gelecek sabit nakit akımları ile değişken faizli yükümlülüğü açısından nakit akış riskine maruz kalmaktadır. Daha sonra piyasada dalgalanmaların artacağı ve faizlerin bundan önemli oranda etkileneceği bu durumun da bankaların kâr/zarar tutarlarında dalgalanmalara mahiyet vereceğini öngören her iki banka da riskten korunma muhasebesi uygulamasına 01.04.2016 tarihinde başlamıştır. Bu çerçevede bankaların kayıtlarına izleyen kısımlarda verilmiştir.

1. A Bankası Kayıtları – Rayiç Değer Riskinden Korunma Muhasebesi

- Riskten korunma konusu kalem: 5.000.000 USD’lik sabit faizli borç (finansal yükümlülük)
- Riskten korunma aracı: Faiz swabı

a. Açılış:

31.03.2013 tarihinde alınan krediye ilişkin yapılacak muhasebe kayıtları

025	YURTDIŞI BANKALAR	5.000.000 USD
349	YURTDIŞINDAN KULLANILAN KREDİLER	5.000.000 USD

31.03.2013 tarihinde faiz swabı işlemine (IRS) ilişkin yapılacak muhasebe kayıtları

965105	A.S.A. TÜR. FİN. AR. AL./ SWAP FAİZ ALIM İŞ.	5.000.000 USD
967105	A.S.A. TÜR. FİN. AR. BO./ SWAP FAİZ ALIM İŞ.	5.000.000 USD
965107	A.S.A. TÜR. FİN. AR. AL./ SWAP FAİZ SATIM İŞ.	5.000.000 USD
967107	A.S.A. TÜR. FİN. AR. BO./ SWAP FAİZ SATIM İŞ.	5.000.000 USD

b. 01.04.2016 Tarihli Muhasebe Kayıtları – Riskten Korunma Muhasebesi Uygulamasına Geçilmesi

Yapılan değerlemeler ve hesaplamalar sonucu cari ve ilerleyen dönemlerde alınan kredi ve faiz swabı işlemlerinin rayiç değerlerine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.¹⁰⁹

Riskten Korunma Konusu Kalemler / Riskten Korunma Araçları (USD)		Başlangıç	Gerçekleşen		
		01.04.2016	30.06.2016	30.09.2016	31.12.2016
Alınan Krediler					
A	Etkin Faiz Değerleme Tutarı Hariç Gerçeğe Uygun Değer Kar/Zararı	-35.944	-29.765	-26.454	-22.562
B	Etkin Faiz Değerleme Tutarı Hariç Gerçeğe Uygun Değer Kar/Zarar Değişimi(Bir Önceki Döneme Göre)	0	6.179	3.311	3.892
C	Etkin Faiz Değerleme Tutarı Hariç Gerçeğe Uygun Değer Kar/Zarar Değişimi(Kümülatif)	0	6.179	9.490	13.382
Faiz Swabı					
D	Etkin Faiz Değerleme Tutarı Hariç Gerçeğe Uygun Değer Kar/Zararı	-32.574	-26.847	-20.998	-17.798
E	Etkin Faiz Değerleme Tutarı Hariç Gerçeğe Uygun Değer Kar/Zarar Değişimi(Bir Önceki Döneme Göre)	0	5.727	5.849	3.200
F	Etkin Faiz Değerleme Tutarı Hariç Gerçeğe Uygun Değer Kar/Zarar Değişimi(Kümülatif)	0	5.727	11.576	14.776
G	Riskten Korunma Etkinliği (%) (Kümülatif) (F/C)	-	92,68%	121,98%	110,42%

Ayrıca A Bankasının Tutarsal Dengeleme Yöntemi (dollar offset method) kapsamında kümülatif (karşılaştırma yapılacak döneme kadarki tüm kazanç ve kayıplar) olarak etkinlik testi yaptığı varsayılmıştır. Bu çerçevede ilgili dönemlerden etkinlik oranının her dönem %80-%125 aralığında olması nedeniyle etkinliğin sağlandığı görülmektedir.

¹⁰⁹ Burada tamamen varsayım yapılmıştır. Faiz swabı değerlemesi ile ilgili olarak “Faiz Swabı Muhasebesi” kısmında detaylı bilgi verilmiştir.

Bu çerçevede ilk olarak faiz swabı işleminin riskten korunma muhasebesi uygulamasına konu edilmesi nedeniyle skontlarında düzeltme işlemi yapılması gerekmektedir.

Önceki nominal tutarlara ilişkin kayıtların iptal edilmesi

967105	A.S.A. TÜR. FİN. AR. AL./ SWAP FAİZ ALIM İŞ.	5.000.000 USD
965105	A.S.A. TÜR. FİN. AR. BO./ SWAP FAİZ ALIM İŞ.	5.000.000 USD
967107	A.S.A. TÜR. FİN. AR. AL./ SWAP FAİZ SATIM İŞ.	5.000.000 USD
965107	A.S.A. TÜR. FİN. AR. BO./ SWAP FAİZ SATIM İŞ.	5.000.000 USD

Faiz swabının riskten korunma muhasebesi kayıtlarına alınması

945022	RİSKTEN KOR. AMAÇLI TÜR. FİN. AR. AL./GUDRK AMAÇLI - SWAP FAİZ ALIM İŞ.	5.000.000 USD
947022	RİSKTEN KOR. AMAÇLI TÜR. FİN. AR. BO./GUDRK AMAÇLI - SWAP FAİZ ALIM İŞ.	5.000.000 USD
945023	RİSKTEN KOR. AMAÇLI TÜR. FİN. AR. AL./GUDRK AMAÇLI - SWAP FAİZ SATIM İŞ.	5.000.000 USD
947023	RİSKTEN KOR. AMAÇLI TÜR. FİN. AR. BO./GUDRK AMAÇLI - SWAP FAİZ SATIM İŞ.	5.000.000 USD

- Kredinin gerçeğe uygun değerine getirilmesine ilişkin muhasebe kayıtları

Gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesine geçilmesi nedeniyle kredinin değerlendirme yöntemi değiştirilerek gerçeğe uygun değerinden izlenmeye başlanacaktır. Bilindiği üzere söz konusu kredi itfa edilmiş maliyetinden izlenmekteydi. Burada kredinin ilgili verim eğrileri ve iskonto oranları ile gerçeğe uygun değerinin tablodaki şekilde hesaplandığı varsayılmıştır.

Kredinin gerçeğe uygun değer farkı -35.944 USD'dir. Gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesi uygulamasına başlandığında korunma konusu kalemin (kredi) defter değerinde yapılacak düzeltme etkin faiz oranı ile korunma konusu kalemin vadesine kadar itfa edilir. Diğer bir ifade ile riskten korunma konusu olan kredinin finansal riskten korunma muhasebesine başlangıç tarihindeki gerçeğe uygun değeri ile defter değeri arasındaki fark, söz konusu kredinin vadesine paralel olarak itfa (amortize) edilecektir. Bu bağlamda 35.944 USD tutarındaki kredilerin vadesine göre etkin faiz oranı ile amorti edilecektir.

Diğer taraftan söz konusu kayıtlar kredi kapsamında sadece riskten korunma muhasebesine ilişkin kayıtlardır, itfa edilmiş maliyet ve diğer kayıtlar gösterilmemiştir. Diğer örneklerde de bu durum aynı şekilde sürdürülmüştür.

c. Değerleme günü - 30.06.2016 Tarihli Muhasebe Kayıtları

Riskten korunma muhasebesine ilişkin kayıtlar, başlangıçtan sonraki ilk dönemde sürdürülecektir. Bu dönemde etkinlik testi sonucunun %80-%125 aralığında olması nedeniyle etkinliğin sağlandığı görülmektedir.

Gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesine geçilmesi nedeniyle kredinin rayiç değer farkının muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. 30.06.2016 tarihinde kredinin rayiç değer farkı 6.179 USD (bir önceki döneme göre farkı) olarak gerçekleşmiştir (Kur 1 USD = 1,5 TL) (Kredi için kayıtlar iptalli yöntemle değil birikimli olarak yapılmaktadır.).

$$6.179 \times 1,5 = 9.268,5 \text{ TL}$$

69909	DİĞER FAİZ GİDERLERİ	9.268,5 TL
294	DÖVİZ A/S HESABI	9.268,5 TL
295	DÖVİZ VAZİYETİ	6.179 USD
36101	KULLANILAN KREDİLER FAİZ REESKONTLARI	6.179 USD

Diğer taraftan yukarıda belirtildiği üzere riskten korunma konusu kredilerin finansal riskten korunma muhasebesine başlangıç tarihindeki gerçeğe uygun değerleri ile defter değerleri arasındaki fark (35.944 USD) kredinin vadesine göre etkin faiz oranı ile amorti edilecektir. Bu döneme ilişkin itfa edilecek tutarın 3.000 USD ($3.000 \times 1,5 = 4.500$ TL) olduğu varsayılmıştır. Bu çerçevede muhasebe kaydı;

36101	KULLANILARN KREDİLER FAİZ REESKONTLARI	3.000 USD
295	DÖVİZ VAZİYETİ	3.000 USD
294	DÖVİZ A/S HESABI	4.500 TL
59909	DİĞER FAİZ GELİRLERİ	4.500 TL

şeklinde olacaktır.

Aynı tarihte faiz swabı işleminin rayiç değerine ilişkin kayıtlar;

Faiz swabı işleminin gerçeğe uygun değerindeki değişimin kayıtlara yansıtılması gerekmektedir. Türev araçların ise değerlemesinde herhangi bir değişiklik olmayacak ancak gelir veya giderler riskten korunma muhasebesi gelir veya gider hesaplarında muhasebeleştirilecektir.

Banka tarafından reeskont kayıtlarında birikimli yöntemin uygulandığı varsayılmıştır (IRR ile ilgili kısım ihmal edilmiştir.).

$$5.727 \times 1,5 = 8.590,50 \text{ TL}$$

225012	TÜR. FİN. VAR. /GUDRK AMAÇLI/SWAP İŞL.	5.727 USD
295	DÖVİZ VAZİYETİ	5.727 USD
294	DÖVİZ A/S HESABI	8.590,5 TL
755011	RİSKTEN KOR. AMAÇ. TÜR. FİN. AR. KÂR. /SWAP İŞ.	8.590,5 TL

2. B Bank A.Ş. – Nakit Akış Riskinden Korunma Muhasebesi

Riskten korunma konusu kalem: 5.500.000 USD’lik değişken faizli borç

Riskten korunma aracı: Faiz swabı

a. Açılış:

31.03.2013 tarihinde alınan krediye ilişkin yapılacak muhasebe kayıtları

025	YURTDIŞI BANKALAR	5.500.000 USD
349	YURTDIŞINDAN KULLANILAN KREDİLER	5.500.000 USD

31.03.2013 tarihinde faiz swabı işlemine (IRS) ilişkin yapılacak muhasebe kayıtları

965105	A.S.A. TÜR. FİN. AR. AL./ SWAP FAİZ ALIM İŞ.	5.000.000 USD
967105	A.S.A. TÜR. FİN. AR. BO./ SWAP FAİZ ALIM İŞ.	5.000.000 USD
965107	A.S.A. TÜR. FİN. AR. AL./ SWAP FAİZ SATIM İŞ.	5.000.000 USD
967107	A.S.A. TÜR. FİN. AR. BO./ SWAP FAİZ SATIM İŞ.	5.000.000 USD

b. 01.04.2016 Tarihli Muhasebe Kayıtları – Riskten Korunma Muhasebesi Uygulamasına Geçilmesi

Yapılan değerlemeler ve hesaplamalar sonucu cari ve ilerleyen dönemlerde faiz swabı işleminin rayiç değerine ve etkinlik oranlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.¹¹⁰

Riskten Korunma Konusu Kalemler / Riskten Korunma Araçları (USD)		Başlangıç	Gerçekleşen		
		01.04.2016	30.06.2016	30.09.2016	31.12.2016
Faiz Swabı					
D	Etkin Faiz Değerleme Tutarı Hariç Gerçeğe Uygun Değer Kar/Zararı	32.574	26.847	20.998	17.798
E	Etkin Faiz Değerleme Tutarı Hariç Gerçeğe Uygun Değer Kar/Zarar Değişimi(Bir Önceki Döneme Göre)	0	-5.727	-5.849	-3.200
F	Etkin Faiz Değerleme Tutarı Hariç Gerçeğe Uygun Değer Kar/Zarar Değişimi(Kümülatif)	0	-5.727	-11.576	-14.776
G	Riskten Korunma Etkinliği (%) (Kümülatif)	-	-90%	-110%	-97%

Ayrıca B Bankası tarafından Tutarsal Dengeleme Yöntemi (dollar offset method) kapsamında kümülatif (karşılaştırma yapılacak döneme kadarki tüm kazanç ve kayıplar) olarak etkinlik testi yapıldığı varsayılmıştır. Bu çerçevede ilgili dönemlerden etkinlik oranının her dönem %80-%125 aralığında olması nedeniyle etkinliğin sağlandığı görülmektedir.

Bu çerçevede ilk olarak faiz swabı işleminin riskten korunma muhasebesi uygulamasına konu edilmesi nedeniyle skontlarında düzeltme işlemi yapılması gerekmektedir.

Önceki nominal tutarlara ilişkin kayıtların iptal edilmesi

967105	A.S.A. TÜR. FİN. AR. AL./ SWAP FAİZ ALIM İŞ.	5.000.000 USD
965105	A.S.A. TÜR. FİN. AR. BO./ SWAP FAİZ ALIM İŞ.	5.000.000 USD
967107	A.S.A. TÜR. FİN. AR. AL./ SWAP FAİZ SATIM İŞ.	5.000.000 USD
965107	A.S.A. TÜR. FİN. AR. BO./ SWAP FAİZ SATIM İŞ.	5.000.000 USD

¹¹⁰ Burada tamamen varsayım yapılmıştır. Faiz swabı değerlemesi ile ilgili olarak “Faiz Swabı Muhasebesi” kısmında detaylı bilgi verilmiştir.

Faiz swabının nakit akış riskinden korunma muhasebesi kayıtlarına alınması

945122	RİSKTEN KOR. AMAÇLI TÜR. FİN. AR. AL./NARK AMAÇLI - SWAP FAİZ ALIM İŞ.	5.000.000 USD
947122	RİSKTEN KOR. AMAÇLI TÜR. FİN. AR. BO./NARK AMAÇLI - SWAP FAİZ ALIM İŞ.	5.000.000 USD
945123	RİSKTEN KOR. AMAÇLI TÜR. FİN. AR. AL./NADRK AMAÇLI - SWAP FAİZ SATIM İŞ.	5.000.000 USD
947123	RİSKTEN KOR. AMAÇLI TÜR. FİN. AR. BO./NARK AMAÇLI - SWAP FAİZ SATIM İŞ.	5.000.000 USD

Diğer taraftan burada gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesinden farklı olarak nakit akış riskinden korunma muhasebesinde riskten korunma konusu kalemin değerleme yöntemi değişmeyecektir. Bu nedenle alınan krediye ilişkin riskten korunma muhasebesi kapsamında herhangi bir kayıt yapılmayacaktır.

c. Değerleme günü - 30.06.2016 Tarihli Muhasebe Kayıtları

Riskten korunma muhasebesine ilişkin kayıtlar, başlangıçtan sonraki ilk dönemde sürdürülecektir. Bu dönemde etkinlik testi sonucunun %80-%125 aralığında olması nedeniyle etkinliğin sağlandığı görülmektedir.

Aynı tarihte faiz swabı işleminin rayiç değerine ilişkin kayıtlar;

TMS 39 kapsamında nakit akımına yönelik riskten korunma muhasebesinde;

(a) Finansal riskten korunma aracından kaynaklanan kazanç veya kayıpların etkin olduğu tespit edilen kısmı (bakınız: Paragraf 88) özkaynaklar değişim tablosu (bakınız: TMS 1) aracılığıyla doğrudan özkaynaklarda muhasebeleştirilir ve

(b) Finansal riskten korunma aracından kaynaklanan kazanç veya kaybın etkin olmayan kısmı kâr veya zararda muhasebeleştirilir.

Bu bağlamda ilk olarak etkin kısmın tespit edilmesi gerekmektedir. Örneğimizde etkinlik oranının 30.06.2016 tarihinde %90 olduğu görülmektedir.

Etkin kısım = $26.847 \times 0,90 = 24.162,3$ USD; $24.162,3 \times 1,5 = 36.243,45$ TL

Etkin olmayan (kalan) kısım = $26.847 - 24.162,3 = 2.684,7$ USD; $2.684,7 \times 1,5 = 4.027,05$ TL

Banka tarafından günlük reeskont iptal yönteminin uygulandığı varsayılmıştır (IRR ile ilgili kısım ihmal edilmiştir). Kümüle tutarlar için kayıtlar aşağıda yer almaktadır.

Etkin olan kısım için muhasebe kayıtları;

225022	TÜR. FİN. VAR. /NARK AMAÇLI/SWAP İŞL.	24.162,3 USD
41506	RİSKTEN KORUNMA DEĞERLEME FARKLARI	24.162,3 USD

Etkin olmayan kısım için muhasebe kayıtları;

225022	TÜR. FİN. VAR. /NARK AMAÇLI/SWAP İŞL.	2.684,7 USD
295	DÖVİZ VAZİYETİ	2.684,7 USD
294	DÖVİZ A/S HESABI	4.027,05 TL
755011	RİSKTEN KOR. AMAÇLI TÜR. FİN. AR. KÂRLAR/SWAP FAİZ İŞL.	4.027,05 TL

Birikimli yöntem kullanılmış olsaydı 5.727 USD için etkin olan ve olmayan kısımlar dikkate alınarak türev gideri ve reeskontu ile riskten korunma değerlendirme farkları (863/365/41506) kaydı yapılacaktı.

Örnek-2: Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma Muhasebesi

A Bank A.Ş. yurtdışından EUR değişken faizli olarak kullandığı krediler ile TL konut kredileri kullanırmaktadır. Değişken faizli kredi ödemeleri sabit faizli gelirleri arasında denge kurmak ve faiz ile kur riskini bertaraf etmek için çapraz para swabı işlemi gerçekleştirmektedir. Çapraz para swabı işlemleri kapsamında değişken faiz almakta, sabit faiz ödemektedir.

Banka burada gerçeğe uygun değer riskine maruz kalmaktadır. Bu çerçevede banka konut kredilerinden belirlediği portföyleri, seçtiği çapraz para swabı işlemleri ile eşleştirmiştir. 01.04.2016 tarihinde riskten korunma muhasebesi uygulamasına başlanmış ve aşağıdaki tabloda dönemler itibarıyla hesaplanan tutarlar ile etkinlik sonuçlarına yer verilmiştir. Ayrıca A Bank tarafından Tutarsal Dengeleme Yöntemi (dollar offset method) kapsamında kümülatif (karşılaştırma yapılacak döneme kadarki tüm kazanç ve kayıplar) olarak etkinlik testi yapıldığı varsayılmıştır.

Riskten Korunma Konusu Kalemler / Riskten Korunma Araçları (Bin TL)		01.04.2016	30.06.2016	30.09.2016	31.12.2016	31.03.2017	30.06.2017
A	Kredilerin Anapara Tutarları	562.748	550.341	495.515	438.656	385.208	331.196
B	Vade Sonuna Kadar Tahsil Edilecek Faizler	249.670	248.144	220.131	193.005	168.444	137.986
C	Tahsil Edilecek Toplam Tutar (A+B)	812.419	798.485	715.646	631.661	553.653	469.181
D	Tahsil Edilecek Toplam Tutarın Cari Oranlarla Hesaplanmış Bugünkü Değeri	536.714	547.316	519.611	469.289	415.815	367.557
E	Gerçeğe Uygun Değer Kar/Zararı (D-A)	-26.035	-3.025	24.096	30.633	30.607	36.362
F	Etkin Faiz Değerleme Tutarı	3.989	4.009	3.542	3.231	2.877	2.479
G	Etkin Faiz Değerleme Tutarı Hariç Gerçeğe Uygun Değer Kar/Zararı (E-F)	-30.024	-7.034	20.554	27.402	27.730	33.882
H	Etkin Faiz Değerleme Tutarı Hariç Gerçeğe Uygun Değer Kar/Zarar Değişimi(Kümülatif)	0	22.990	50.577	57.426	57.754	63.906
I	Ağırlıklı Ortalama Vade (Ay)	31,9	31,5	31,3	31,1	30,9	30,2
A	Üzerinden Sabit Faiz Ödenecek Türevlerin Anapara Tutarları	500.554	500.554	485.904	402.871	402.871	402.871
B	Vade Sonuna Kadar Ödenecek Faizler	237.828	236.399	223.548	201.556	171.492	156.085
C	Ödenecek Toplam Tutar (A+B)	738.381	736.953	709.452	604.427	574.363	558.956
D	Ödenecek Toplam Tutarın Cari Oranlarla Hesaplanmış Bugünkü Değeri	488.156	527.275	547.261	469.903	459.205	472.213
E	Gerçeğe Uygun Değer Kar/Zararı (A-D)	12.397	-26.722	-61.358	-67.032	-56.334	-69.342
F	Etkin Faiz Değerleme Tutarı	-15.152	-33.183	-40.876	-36.570	-22.979	-23.447
G	Etkin Faiz Değerleme Tutarı Hariç Gerçeğe Uygun Değer Kar/Zararı (E-F)	27.549	6.462	-20.482	-30.462	-33.355	-45.895
H	Etkin Faiz Değerleme Tutarı Hariç Gerçeğe Uygun Değer Kar/Zarar Değişimi(Kümülatif)	0	-21.088	-48.031	-58.012	-60.904	-73.444
I	Ağırlıklı Ortalama Vade (Ay)	31,4	29,1	27,5	2,5	24,5	24,1
J	Riskten Korunma Etkinliği (%) (H/H)	0	-91,73%	-94,97%	-101,02%	-105,45%	-114,92%

- **01.04.2016 tarihli muhasebe kayıtları**

İlk olarak çapraz para swaplarının riskten korunma muhasebesi uygulamasına konu edilmesi nedeniyle skontlarında düzeltme işlemi yapılması gerekmektedir.

- Önceki nominal tutarlara ilişkin kayıtların iptal edilmesi

Değişim kurunun 1 EUR = 2,5 TL olduğu varsayımı ile;

$$500.554.000 / 2,5 = 200.221.600 \text{ USD}$$

967102	A.S.A. TÜR. FİN. AR. AL./ SWAP PARA ALIM İŞ.	200.221.600 USD
965100	A.S.A. TÜR. FİN. AR. BO./ SWAP PARA ALIM İŞ.	200.221.600 USD
966101	A.S.A. TÜR. FİN. AR. AL./ SWAP PARA SATIM İŞ.	500.554.000 TL
964101	A.S.A. TÜR. FİN. AR. BO./ SWAP PARA SATIM İŞ.	500.554.000 TL

- Çapraz para swaplarının gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesi kayıtlarına alınması

94421	RİSKTEN KOR. AMAÇLI TÜR. FİN. AR. AL./GUDRK AMAÇLI - SWAP PARA SATIM İŞ.	500.554.000 TL
946021	RİSKTEN KOR. AMAÇLI TÜR. FİN. AR. BO./GUDRK AMAÇLI - SWAP PARA SATIM İŞ.	500.554.000 TL
945020	RİSKTEN KOR. AMAÇLI TÜR. FİN. AR. AL./GUDRK AMAÇLI - SWAP PARA ALIM İŞ.	200.221.600 USD
947020	RİSKTEN KOR. AMAÇLI TÜR. FİN. AR. BO./GUDRK AMAÇLI - SWAP PARA ALIM İŞ.	200.221.600 USD

- Kredilerin gerçeğe uygun değerine getirilmesine ilişkin muhasebe kayıtları

Daha önce de belirtildiği üzere krediler itfa edilmiş maliyet yerine rayiç değer ile değerlendirilmeye başlanacaktır.

Kredilerin İlk olarak hesaplanan gerçeğe uygun değer farkı -30.024.000 TL'dir. Gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesi uygulamasına başlandığında riskten korunma konusu kalemin (krediler) defter değerinde yapılacak düzeltme etkin faiz oranı ile korunma konusu kalemin vadesine kadar itfa edilir. Diğer bir ifade ile riskten korunma konusu kalemlerin finansal riskten korunma muhasebesine başlangıç tarihindeki gerçeğe uygun değerleri ile defter değerleri arasındaki farkları, söz konusu kredilerin vadelerine paralel olarak itfa (amortize) edilecektir. Bu

bağlamda 30.024.000 TL tutarındaki kredilerin vadesine göre etkin faiz oranı ile amorti edilecektir.

Diğer taraftan söz konusu kayıtlar kredi kapsamında sadece riskten korunma muhasebesine ilişkin kayıtlardır, itfa edilmiş maliyet ve diğer kayıtlar gösterilmemiştir. Diğer örneklerde de bu durum aynı şekilde sürdürülmüştür.

- 30.06.2016 tarihli muhasebe kayıtları

İlgili dönemde etkinlik oranının %80-%125 aralığında olması nedeniyle etkinliğin sağlandığı görülmektedir.

Seçilen konut krediler gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesine geçilmesi ile birlikte rayiç değerinden izlenmeye başlanmıştır. Rayiç değer farklarının muhasebeleştirilmesi gerekmektedir.

Yapılan değerlendirme çalışması sonrası riskten korunma konusu kredi bakiyesinin rayiç değerinde 22.990.000 TL (-7.034.000 - (-30.024.000)) artış yaşanmıştır. Söz konusu tutarın muhasebeleştirilmesi gerekmektedir (Birikimli reeskont yöntemi kullanılmaktadır.).

GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI KÂR/ZARARA	
22006	YANSITILAN OLARAK SINIFLANDIRILAN KREDİLER 22.990.000 TL
DEĞERLEME FARKLARI	
59809	DİĞER FAİZ GELİRLERİ 22.990.000 TL

Diğer taraftan yukarıda belirtildiği üzere riskten korunma konusu kredilerin finansal riskten korunma muhasebesine başlangıç tarihindeki gerçeğe uygun değerleri ile defter değerleri arasındaki fark (30.024.000 TL) kredilerin vadesine göre etkin faiz oranı ile amorti edilecektir. Bu döneme ilişkin itfa edilecek tutarın 500.000 TL olduğu varsayılmıştır. Bu çerçevede muhasebe kaydı;

69809	DİĞER FAİZ GİDERLERİ 500.000 TL
GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI KÂR/ZARARA	
22006	YANSITILAN OLARAK SINIFLANDIRILAN KREDİLER 500.000 TL
DEĞERLEME FARKLARI	

şeklinde olacaktır.

Türev araçların muhasebeleştirilmesi ve değerlemesinde ise herhangi bir değişiklik olmayacak ancak gelir veya giderler riskten korunma muhasebesi gelir veya gider hesaplarında muhasebeleştirilecektir.

Banka tarafından birikimli reeskont yönteminin uygulandığı varsayımı ile muhasebe kayıtları; (21.088.000 TL negatif tutar görülmektedir.) (IRR ile ilgili kısım ihmal edilmiştir.)

862011	RİSKTEN KOR. AMAÇ. TÜR. FİN. AR. ZAR. /SWAP İŞ.	21.088.000 TL
364012	TÜR. FİN. YÜK. /GUDRK AMAÇLI/SWAP İŞL.	21.088.000 TL

Örneğimizde sadece riskten korunma muhasebesi kapsamındaki kayıtlar yapılmıştır. Diğer kayıtların ayrıca yapılması gerekmektedir.

Örnek-3: Nakit Akış Riskinden Korunma Muhasebesi

A Bank A.Ş. 15.04.2015 tarihinde 200 milyon USD tutarında 5 yıl vadeli, faiz oranı ihraç tarihindeki LIBOR oranına göre belirlenecek LIBOR + 150 bps faizli tahvil ihraç edecektir.

Banka aynı tarihte değişken faizli ödemelerden kaynaklanan riskini bertaraf etmek için faiz swabı işlemi yapmıştır. Bu %5,10 oranı karşılığında üç ayda bir LIBOR ödeyeceği bir faiz swabı işlemini 31.12.2015 tarihinde yapmayı planlamaktadır.

Örnek bağlamında banka nakit akış riskine maruz kalmaktadır. Değişken faizli ödemeler gerçekleştirecektir. Bu bağlamda nakit akış riskinden korunma muhasebesi uygulaması yerinde olacaktır.

- Tahvilin açılış kaydı

377	İHRAÇ EDİLEN MENKUL KIYMETLER	200.000.000 USD
025	YURTDIŞI BANKALAR	200.000.000 USD

31.12.2014 tarihinde riskten korunma muhasebesi uygulamasının başladığı varsayımıyla faiz swabı için yapılacak kayıt;

945122	RİSKTEN KOR. AMAÇLI TÜR. FİN. AR. AL./NARK	200.000.000 USD
	AMAÇLI - SWAP FAİZ ALIM İŞ.	
947122	RİSKTEN KOR. AMAÇLI TÜR. FİN. AR. BO./NARK	200.000.000 USD
	AMAÇLI - SWAP FAİZ ALIM İŞ.	
945123	RİSKTEN KOR. AMAÇLI TÜR. FİN. AR. AL./NADRK	200.000.000 USD
	AMAÇLI - SWAP FAİZ SATIM İŞ.	
947123	RİSKTEN KOR. AMAÇLI TÜR. FİN. AR. BO./NARK	200.000.000 USD
	AMAÇLI - SWAP FAİZ SATIM İŞ.	

Faiz Swabına ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tarih	Faiz Swabının Gerçeğe Uygun Değeri
31.03.2016	-2.100.950 USD
30.06.2016	1.125.000 USD
Etkinlik oranının belirtilen dönemlerde %100 olduğu varsayılmıştır.	

- 31.03.2016 kayıtları

%100 etkinlik oranı nedeniyle tamamı özkaynaklarda muhasebeleştirilecektir;

41506	RİSKTEN KORUNMA DEĞERLEME FARKLARI	2.100.950 USD
365022	TÜR. FİN. YÜK. /NARK AMALÇLI/SWAP İŞL.	2.100.950 USD

- 30.06.2016 kayıtları

%100 etkinlik oranı nedeniyle tamamı özkaynaklarda muhasebeleştirilecektir;

225022	TÜR. FİN. VAR. /NARK AMALÇLI/SWAP İŞL.	1.125.000 USD
41506	RİSKTEN KORUNMA DEĞERLEME FARKLARI	1.125.000 USD

Günlük reeskontların iptal edilerek muhasebeleştirildiği varsayılmıştır. Örnek basitleştirilmiş ek kayıtlar ihmal edilmiştir.

Örnek-4: Yurtdışındaki İşletmede Bulunan Net Yatırım Riskinden Korunma Muhasebesi

Türkiye’de kurulu A Bankası 1 Ocak 2015’de, Hollanda’da D Bankası adında paylarının tamamına sahip olduğu bir bağlı ortaklık kurmuştur. Hollanda’da mukim ve geçerli para birimi EUR olan D Bankası’nı finanse etmek için A Bankası, 100

milyon EUR tutarında kredi almıştır. D Bankası'nın 31.12.2014 ve 31.12.2015 tarihleri itibarıyla net aktifinin değeri 100 milyon EUR olarak hesaplanmıştır.

A Bankası söz konusu ortaklığından kaynaklanan net yatırım riskinden korunma amacıyla Yurtdışındaki İşletmede Bulunan Net Yatırım Riskinden Korunma Muhasebesi uygulamasına geçme kararı almıştır. Bu çerçevede alınan 100 milyon EUR tutarındaki kredi riskten korunma aracı olarak belirlenmiştir. Yapılan etkinlik testleri çerçevesinde korunma işleminin etkinliğinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tarih	Kur
01.01.2015	1 EUR = 2,3 TL
31.12.2015	1 EUR = 2,5 TL

Kurlar çerçevesinde A Bankası almış olduğu 100 milyon EUR'a ilişkin solo finansal tablolarında 20 milyon TL kambiyo zararı gösterecektir.

Diğer taraftan örnek kapsamında ana ortaklığın solo finansal tablolarının oluşturulması sırasında yapılan evalüasyon işlemlerinin yapılmış olduğu varsayılmıştır. Öte yandan 31.12.2015 tarihinde konsolidasyon işlemleri sırasında söz konusu kambiyo zararı hesaplarından çıkarılarak diğer kapsamlı kar zarar hesabına (DKK/Z) (THP kapsamında Riskten Korunma Değerleme Farkları Hesabı) aktarılacaktır.

RİSKTEN KORUNMA DEĞERLEME FARKLARI	20.000.000 TL
KAMBİYO ZARARLARI	20.000.000 TL

D Bankası'nın net aktiflerinin çevrimi sonucunda oluşan 20 milyon TL tutarındaki pozitif fark ise 31.12.2015 tarihinde konsolidasyon işlemleri sırasında D Bankası'nın bilanço kalemlerinin ana ortaklığın geçerli para birimine çevrilme aşamasında aşağıdaki şekilde muhasebeleştirilecektir.

NET AKTİFLER	20.000.000 TL
SERMAYE YEDEKLERİ - KUR FARKLARI	20.000.000 TL

SONUÇ

Küresel ekonomide artan hacimleri ve sıkça başvurulmuş enstrümanlar olmaları nedeniyle türev araçların finans sisteminde önemli bir yeri bulunmaktadır. Riskten korunma amaçlı olarak gerçekleştirilmelerinin yanı sıra biziatihi yapılarından kaynaklanan riskler nedeniyle türev araçların anlaşılması ve banka bilançolarına etkilerinin sağlıklı bir şekilde incelenebilmesi önem arz etmektedir.

Gelişmekte olan bir finans merkezi olan İstanbul ve Türkiye çerçevesinde finansal işlemlerde, şirketlerin ve bankaların karşılaşabileceği kur, faiz oranı gibi uyumsuzlukları ve bunlardan kaynaklanan riskleri ortadan kaldırmak amacıyla yoğun olarak kullanılan türev araçlara olan talebin artması beklenmektedir. Bununla birlikte etkileri devam eden küresel finansal krizin nedenlerinden birisi olarak gösterilen türev araçların kullanımındaki kontrol dışı büyüme, söz konusu türev araçların küresel finans sisteminde kullanım alanlarına ve denetim sistemine ilişkin kaygıları artırmıştır. Bu kapsamda, Türkiye'nin büyüyen finans sektörünün türev araçlara ilişkin gelecekte ortaya çıkabilecek risklerden nasıl etkilenileceğinin değerlendirilmesi, finans ve ekonomik sistemin kalbi olarak kabul edilebilecek bankaların bilançolarına yansımalarının irdelenmesi önem arz etmektedir.¹¹¹

Türev araçlar ilk olarak 1930'lu yıllarda ABD'de varlığa dayalı menkul kıymetlerin kullanılmaya başlanmasıyla ortaya çıkmış ve o tarihten itibaren küresel ekonominin önemli bir parçası haline gelmiştir. Gelecekte türev araçlar ile ilgili düzenlemelerin sıklaşacağı fakat ürünlerin karmaşık yapısının da artmaya devam edeceği düşünülmektedir. Bununla birlikte Long Term Capital Management (LTCM) hedge fonunun iflas etmesi ve Meksika mali krizi gibi serbest fon yöneticilerinin ölçsüz tahminlerinin yol açtığı olaylarda bile türev araçların kullanımı yasaklanmamış, sadece kullanım üzerindeki kontroller sıklaştırılmıştır.¹¹²

Krizin devam eden etkileri nedeniyle dalgalanma yaşanmakla birlikte orta ve uzun vadede faiz oranlarının düşük kalması sebebiyle fon yöneticilerinin standart ürünlerin sağlayamadığı yüksek getirili enstrümanlara yönelmesi, kısa vadede söz

¹¹¹ Türkiye Bankalar Birliği a.g.e. s.40-41

¹¹² Türkiye Bankalar Birliği a.g.e. s.40-41

konusu ürünleri geliştirip satabilecek yeterli sayıda tecrübeli profesyonel çalışanın varlığı, kurumların bilanço ve nakit akımına yönelik baskılara çözüm arayışı içinde olmaları söz konusu ürünlerin büyüyeceği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.¹¹³

Öte yandan türev araçların mevcut krizin temel sebeplerinden birisi olarak kabul edilmesi sebebiyle bu ürünlerin kullanımına yönelik daha sıkı kuralların yürürlüğe konulması kaçınılmazdır. Türev araçların düzenleyici ve denetleyici otoriteler tarafından takip edilmesinin oldukça zor olduğu dikkate alındığında, sistemin bütününe izlenmesine ve risklerin doğru yansıtılmasına yönelik uygulamalara ihtiyaç olduğu açıktır. Büyüyen finans sektörü açısından türev araçların kontrollü büyümesini destekleyecek yapının kurulması önem arz etmektedir. Bu yapının kurulabilmesi ise ancak türev araçların yapı ve nitelikleri ile her bir işlem türüne ilişkin risklerin, işlemlerin tarafları ile düzenleyici ve denetleyici otoriteler tarafından algılanabilecek şekilde bilgi seviyesinin artırılması ile mümkün olabilecektir.

Kısaca türev araçların niteliği ve muhasebeleştirilmesini özetlemek gerekir ise; türev ürün 3 özelliğe aynı anda sahip olan işlem olarak tanımlanmıştır. Bu özellikler ise kısaca; değeri bir başka varlığa (döviz, endeks, faiz, emtia, kredi değerliliği vb.) bağlı olma, hiç ya da benzer diğer türden sözleşmelere göre daha az başlangıç sermayesi gerektirme ve gelecekte ödenme şeklinde özetlenebilir. Bu bağlamda türev ürünleri, nitelikleri itibarıyla değeri bir başka varlığa dayalı olan, düşük (ya da hiç) yatırım sermayesi gerektiren gelecek bir tarihte ödenecek finansal araçlar olarak tanımlamak mümkündür.

Bütün türev araçlar (riskten korunma aracı olarak tanımlanan ve finansal teminat sözleşmeleri dışında) ve yakın bir tarihte satılmak veya geri satın alınmak amacıyla edinilmiş veya kısa dönemde kâr etme konusunda belirgin bir eğilimi bulunduğu yönünde delil bulunan finansal varlıklar, alım satım amaçlı olarak sınıflandırılır. Saklı türev ve riskten korunma araçlarına özel kurallar uygulanır. Türev araçlar dâhil finansal bir varlık veya borç ilk muhasebeleştirilmesi sırasında

¹¹³ Türkiye Bankalar Birliği a.g.e. s.40-41

gerçeğe uygun değerinden ölçülür. Alım satım amaçlı türev araçların sonraki ölçümleri de gerçeğe uygun değerinden gerçekleştirilir.

3 tip riskten korunma muhasebesi söz konusudur. Gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesinde riskten korunma aracının (genellikle türev araçtır) gerçeğe uygun değer farkı kar zararda muhasebeleştirilir. Riskten korunma konusu kalemin korunulan riskle ilişkilendirilen taşınan değeri de kar zararda muhasebeleştirilir. Nakit akış riskinden korunma muhasebesinde etkin bir riskten korunma aracının (genellikle türev araçtır) gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı kar zarar içerisinde muhasebeleştirilir. Riskten korunma aracının muhasebeleştirilmesi ise gerçeğe uygun değer muhasebesi ile aynıdır. Net yatırım riskinden korunma işleminde riskten korunma aracının muhasebeleştirilmesi nakit akış riskinden korunma işlemine benzer şekilde gerçekleştirilir.

KAYNAKÇA

1. Akbank T.A.Ş., Türev Ürünler Kataloğu, Özel Bankacılık, <http://www.akbank.com/Documents/TUREV%20URUNLER%20KATALOGU.PDF>, [15.04.2016 tarihinde erişildi.]
2. Aksoy, E. “Türev İşlemlerin Hukuki Niteliği ve Vergilendirilmesi”, İstanbul. <http://bymvakfi.org.tr/upload/file/emre%20aksoy1.doc>, [01.02.2016 tarihinde erişildi.]
3. Bank For International Settlements (BIS), Eylül 2008, The Basic Mechanics Of FX Swaps And Cross-Currency Basis Swaps, http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt0803z.htm, [31.01.2016 tarihinde erişildi.]
4. Bank for International Settlements, Statistical release: OTC derivatives statistics at end- December 2012, May 2013
5. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Türk Bankacılık Sektörü İnteraktif Aylık Bülten, <http://ebulten.bddk.org.tr/ABMVC/>, [15.04.2016 tarihinde erişildi.]
6. Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete
7. Barden P., Poole V., Rigelsford K., Spooner A. (2009), iGAAP 2010 A Guide to IFRS Reporting: 1121-1356, Deloitte , Lexis Nexis.
8. BDDK – Finansal Piyasalar Raporu – Aralık 2012, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/11902fpr_aralik2012_29032013bb.pdf [01.02.2016 tarihinde ulaşıldı.]
9. BDDK - Türk Bankacılık Sektörü Kur Riski Değerlendirme Raporu – Eylül 2012, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Kur_Riski_Degerlendirme_Raporlari/11547tbs_kur_riski_2012.pdf [01.02.2016 tarihinde ulaşıldı.]
10. Bond Basics: What Are Interest Rate Swaps and How Do They Work?, January 2008, <http://www.pimco.com/Left-Nav/Bond+Basics/2008/Interest+Rate+Swaps+Basics+1-08.htm>
11. Boyraz, H. (2009), Kredi Riski Transferinde Kullanılan Araçların Sermaye Yeterliliği Düzenlemeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi, Active Dergisi, s. 64-68, İstanbul.
12. Caouette, J. B., Altman, E. I., Narayanan, P. ve Nimmo, R. W. J. (2008), Managing Credit Risk – The Great Challenge for Global Financial Markets. Second Edition, John Wiley&Sons, Inc.
13. Civan, M. (2007), Sermaye Piyasası Analizleri ve Portföy Yönetimi, Ankara: Gazi Kitabevi.
14. Clarke, S. (2002), Kredi Türevleri: Pazarda Büyüme Sürdürülebilecek Mi?, Active Dergisi, Temmuz- Ağustos, Sayı 1/4. s.78-82
15. Colquitt, J. (2007), Credit Risk Management – How to Avoid Lending Disasters and Maximize Earnings. Third Edition, McGraw Hill.

16. Das, S. (2005), Credit Derivatives – CDOs & Structured Credit Products. 3rd Edition, Wiley Finance.
17. Delikanlı İ. U. (2010), Bankacılıkta Kredi Türevlerinin Hissedar Değerine Katkısı, Etkin Bir Şekilde Kullanımına İmkan Sağlayacak Risk Yönetimi Yapılanması ve Finansal Raporlaması, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul.
18. Demir, V., (2015), TFRS / UFRS Kapsamında Finansal Araçlar: Sunum/Muhasebeleştirme ve Ölçme/Açıklamalar, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. İstanbul.
19. ECB (2004), Credit Risk Transfer by EU Banks: Activities, Risks and Risk Management. European Central Bank.
20. Effenberger, D. (2003), Credit Derivatives: Implications for Credit Markets. Frankfurt Voice, Deutsche Bank Research.
21. Ekici, Ü. U. (2009), Net Yatırım Riskinden Korunma Muhasebesi ve Uygulamaları, BDDK Yayınlanmamış Tez Çalışması. İstanbul.
22. Ersan İ. ve Günay, S. (2009), Kredi Riski Göstergesi Olarak Kredi Temerrüt Swapları (CDSs) ve Kapatma Davasının Türkiye Riski Üzerine Etkisine Dair Bir Uygulama, Bankacılar Dergisi, Sayı 71, İstanbul.
23. EY, Hedge Accounting Under IFRS 9, Şubat 2014, [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Applying_IFRS:_Hedge_accounting_under_IFRS_9/\\$File/Applying_Hedging_Feb2014.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Applying_IFRS:_Hedge_accounting_under_IFRS_9/$File/Applying_Hedging_Feb2014.pdf)
24. Finansbank A.Ş., Türev Ürünler, <http://www.finansbank.com.tr/yatirim/yatirim-urunleri/turev-urunler.aspx>, [15.04.2016 tarihinde erişildi.]
25. Gürer H., Alpman, G., (2006), Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'na İlişkin Bir Uygulama Örneği, Deloitte, <http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/uluslararasıfinansalraporlama.PDF>, [31.01.2016 tarihinde erişildi.]
26. Hakenes, H. ve Schnabel, I. (2009), The Regulation of Credit Derivative Markets. M. Dewatripont, X. Freixas, ve R. Portes (Der.) Macro Economic Stability and Financial Regulation: Key Issues for the G 20:113-128. Center for Economic Policy Research.
27. IASB Websitesi
<http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Financial-Instruments-A-Replacement-of-IAS-39-Financial-Instruments-Recognition/Documents/IFRS-9-Project-Summary-July-2014.pdf>
<http://www.ifrs.org/current-projects/iasb-projects/financial-instruments-a-replacement-of-ias-39-financial-instruments-recognition/Pages/Financial-Instruments-Replacement-of-IAS-39.aspx>,
<http://www.ifrs.org/updates/iasb-updates/Pages/iasb-updates.aspx>
<http://www.ifrs.org/updates/iasb-updates/Pages/iasb-updates.aspx>,
28. İnan A., A., Sağkol E., Çetinkaya E., Mazmancı, H., Yalım, H., Kayci, İ., Işıklı, K., Çelik, M., Cangürel, O., Atalay, S., Sağut, S., Güngör S., Dizdar,

- S., Sevinç, V., U. (2013), Sermaye Yeterliliği Şerhi, Türkiye Bankalar Birliği. İstanbul.
29. İstanbul'un Uluslararası Finans Merkezi Olma Potansiyelinin Değerlendirilmesi Raporu (2009), Türkiye Bankalar Birliği Tarafından Deloitte Danışmanlık A.Ş.ye Hazırlanmış Rapor. İstanbul.
30. Kasapi, A. (1999), Mastering Credit Derivatives. Financial Times and Prentice Hall. London.
31. Keskin, D. A. (2007), "Swap İşlemi ve Hukuki Niteliği", Ankara, s. 27 <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/4177/4656.pdf> [01.02.2016 tarihinde erişildi.]
32. Kiff, J. ve Morrow, R. (2000), Credit Detivatives. Bank of Canada Review, Autumn, Bank of Canada, 3-11.
33. KPMG (2012), IFRS Practice Issues for Banks: Fair value measurement of derivatives – the basics, s.30, <https://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/IFRS-Practice-Issues/Documents/IFRS-practice-issues-valuation-derivatives.pdf>, [01.02.2016 tarihinde erişildi.]
34. KPMG, Basics of Hedge Effectiveness Testing and Measurment, 2011, s. 5, <https://www.cmegroup.com/education/files/basics-of-hedge-effectiveness.pdf>, [31.01.2016 tarihinde erişildi.]
35. KPMG, First Impressions IFRS 9 – Financial Instruments, Eylül 2014, <http://www.kpmg.com/TR/tr/hizmetlerimiz/Audit/Documents/4-first-impressions-ifs9-financial-instruments.pdf>
36. KPMG, First Impressions IFRS 9 (2013) – Hedging Accounting and Transition, Aralık 2013, <http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/first-impressions/Documents/first-impressions-hedging-dec2013.pdf>
37. Murphy, D. (2008). Understanding Risk – The Theory and Practice of Financial Risk Management. Chapman & Hall / CRC.
38. Narin, G. (2010), "Opsiyon Sözleşmeleri Kumar Mıdır?", <http://www.yatirimyapiyorum.gov.tr/2010/12/22/opsiyon-soe%9Fmeleri-kumar-midir.aspx> [01.02.2016 tarihinde erişildi.]
39. Okudan F. (2010), Finansal Riskten Korunma Muhasebesinde Etkinliğin Ölçülmesi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, No. 47. s. 244-256.
40. Özşahin, A. K. (1999), "Vadeli İşlem Sözleşmesinin Hukuki Niteliği", Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlilik Etüdü, Ankara.
41. PriceWaterCooperHouse (2005), International Financial Reporting Standards IAS 39 – Achieving Hedge Accounting In Practice , <https://www.pwc.com/gx/en/ifrs-reporting/pdf/ias39hedging.pdf>
42. Saltoğlu, B., Türev Araçlar, Piyasalar ve Risk Yönetimi, Sermaye Piyasası Lisanslama ve Sicil Eğitim Kuruluşu, Ekim 2014, İstanbul,
43. Schönbucher, P. J. (2003), Credit Derivatives Pricing Models. Wiley Finance, West Sussex, England s.8.

44. Tavakoli, J. M. (2001), Credit Derivatives & Synthetic Structures – A Guide to Instruments and Applications. John Wiley & Sons Inc.
45. Tek Düzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ (THP) 26.01.2007 tarih ve 26415 sayılı Resmi Gazete
46. TMS 21 Kur Değişiminin Etkileri, 31.12.2005 tarih ve 26040 sayılı Resmi Gazete.
47. TMS 39 Türkiye Muhasebe Standardı Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme Standardı, 03.11.2006 tarih ve 26335 sayılı Resmi Gazete.
48. Toksoy, E. S., (2015) “Menkul Kıymetlerin VUK, TMS, TFRS, UMS, UFRS Açısından Değerlenmesi ve Muhasebeleştirilmesi, Vergi Müfettişleri Derneği
49. Tözüm, H. (2009), Kredi Türevleri Uygulamada CDS’ler. Dumat Ofset, Ankara.
50. Turguttopbaş, N. (2013), Kredi Temerrüt Swapları ve İlgili Riskin Gerçekleşmesi Durumunda Uygulanan Hukuki Prosedür. Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılar Dergisi, Sayı 84, s. 37-52, İstanbul.
51. Türel, A. (2008), Riskten Korunma Muhasebesi ve Finansal Tablolarda Raporlanması, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.
52. Türev Araçlar Lisanslama Rehberi (2011), Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş. İzmir, <http://www.borsaistanbul.com/veriler/verileralt/vadeli-islem-ve-opsiyon-piyasasi> [15.04.2016 tarihinde erişildi.]
53. Türkiye Bankalar Birliği, Veri Sorgulama Sistemi, <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/veri-sorgulama-sistemi/60>, [15.04.2016 tarihinde erişildi.]
54. Türkiye İş Bankası A.Ş. Özel Bankacılık Türev Ürünler Kataloğu, <http://www.privia.com.tr/priviaweb/data/turevoburunkatalogu.pdf>, [01.02.2016 tarihinde erişildi.]
55. Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası A.Ş. Hazine Ürünleri Tanımları, http://www.tskb.com.tr/yatirim_hizmetleri/detail.aspx?SectionId=jP3d%2BK yJyzkUQcfqsNO5lQ%3D%3D&ContentID=V7iWQJ70wOCP%2B5przches A%3D%3D, [01.02.2016 tarihinde erişildi.]
56. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O., Özel Bankacılık Ürünleri, <http://www.vakifbank.com.tr/doviz-swap.aspx?pageID=592>, <http://www.vakifbank.com.tr/swaption.aspx?pageID=599>, <http://www.vakifbank.com.tr/taban-faiztavan-faiz.aspx?pageID=598>, [31.01.2016 tarihinde erişildi.]
57. Uluşahin, A. N. (2004), Uluslararası Muhasebe Standartlarında Riskten Korunma Muhasebesi (Hedge Accounting) ve Türkiye Uygulaması, BDDK Uzmanlık Tezi; Ankara.
58. Yalım, H. (2010), Türkiye Muhasebe Standartları Çerçevesinde Finansal Riskten Korunma Muhasebesi, Active Dergisi, Sayı:66, s.44-48
59. Yapı Kredi Bankası A.Ş., Özel Bankacılık Ürünleri, <http://www.ykprivate.com.tr/yatirim-urunleri/turev-urunleri.aspx>,

[15.02.2016 tarihinde erişildi.]

60. Yumrukuz, Y. (2011), Türkiye Muhasebe Standartları Kapsamında Gerçeğe Uygun Değer Opsiyonu Uygulaması, Active Dergisi. s. 12-17
61. Yurt Dışındaki İşletmede Bulunan Net Yatırımın Finansal Riskten Korunmasına İlişkin Türkiye Finansal Raporlama Standardı Yorumu (TFRS Yorum 16) Hakkında Tebliğ, 31.12.2008 tarih 27097 sayılı Resmi Gazete.
62. Yusuf, E. Vadeli İşlem Piyasaları “Forward & Futures” ve Türkiye’de Oluşumun Ekonomik Şartları, Ocak 1993.

ÖZGEÇMİŞ

1985 yılında Aksaray’da doğdu. İlk, orta öğrenimi ile lise eğitimini Aksaray’da tamamladı. 2003 yılında eğitime başladığı Orta Doğu Teknik Üniversitesi İşletme Bölümü’nden 2008 yılında Yüksek Şeref öğrencisi olarak mezun oldu. Aynı yıl sınavda başarılı olarak Başbakanlık’ta Başbakanlık Uzmanı olarak göreve başladı. Başbakanlıkta ağırlıklı olarak ekonomi ile ilgili kurumlarla ilgili projelerin koordinasyonunda ve bürokrasinin azaltılarak kamuda verimliliğin artırılması ile ilgili projelerde görev aldı. Ayrıca bürokrasinin azaltılması ve verimlilik ile ilgili Avrupa Birliği projeleri ve çalışma gruplarında Türkiye temsilcisi olarak görev yaptı. Başbakanlık’ta bir yıl görev yaptıktan sonra 2009 yılında T.C. Merkez Bankası’nda Uzman olarak çalışmaya başladı. Merkez Bankası’ndaki bir yıllık çalışma hayatından sonra sınavda başarılı olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nda (BDDK) Bankalar Yeminli Murakıby olarak göreve başladı. BDDK’da farklı büyüklük ve karmaşıklıkta bankalarda denetim görevini ifa etti. Ayrıca bankacılık denetim yapısının, uluslararası düzenlemeler ile ülkemiz denetim tecrübesinin harmanlanarak yeniden tasarımı, yapılandırılması ve uluslararası kalite standartlarına uygun bir denetim sistemi kurulması için oluşturulan çalışma grubunda yer aldı. İngilizce, Almanca ve Arapça bilen Murat YALVAÇ birçok ulusal ve uluslararası eğitimlere katılmıştır. Ayrıca iki adet yayımlanmış makalesi bulunmaktadır.

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite Galatasaray Üniversitesi
Enstitü Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı Soyadı Murat YALVAÇ
Tez Başlığı Türkiye Finansal Raporlama Standartları Kapsamında Türev Finansal Araçların Raporlanması Ve Türev Finansal Araçların Bankaların Aktif-Pasif Yönetimi Ve Risk Yönetimi Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi: Türk Bankacılık Sektörü Uygulamaları
Savunma Tarihi 27.06.2016
Danışmanı Doç. Dr. Volkan DEMİR

JÜRİ ÜYELERİ

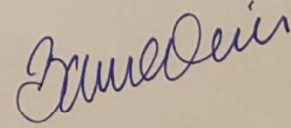
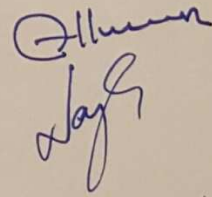
Ünvanı, Adı, Soyadı

İmza

Doç. Dr. Volkan DEMİR

Doç. Dr. Nazlı KEPÇE

Doç. Dr. Banu DİNÇER

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. M. Yaman ÖZTEK

